

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİRİŞ SÜRECİNİN EGE DENİZİNDEKİ
TÜRKİYE – YUNANİSTAN SORUNLARINA ETKİLERİNİN
İNCELENMESİ VE TÜRKİYE'NİN ÇIKARLARINA UYGUN ÇÖZÜM
YOLLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Müh.Olgun CESUR

Anabilim Dalı: DENİZ ULAŞTIRMA VE İŞLETME MÜHENDİSLİĞİ

Programı: DENİZ ULAŞTIRMA İŞLETME MÜHENDİSLİĞİ

HAZİRAN 2005

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİRİŞ SÜRECİNİN EGE DENİZİNDEKİ
TÜRKİYE – YUNANİSTAN SORUNLARINA ETKİLERİNİN
İNCELENMESİ VE TÜRKİYE'NİN ÇIKARLARINA UYGUN ÇÖZÜM
YOLLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Müh.Olgun CESUR**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 09 Mayıs 2005
Tezin Savunulduğu Tarih : 01 Haziran 2005**

**Tez Danışmanı : Doç.Dr. Sezer ILGIN
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Süreyya ÖNEY (İ.T.Ü.)
Prof.Dr. Ahmet BAYÜLKEN (İ.T.Ü.)**

HAZİRAN 2005

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne giriş sürecinde ve uluslar arası ilişkilerinde her zaman karşısına çıkan temel sorunlardan biri durumundaki Yunanistan'la olan uyuşmazlıklar, tarihsel süreç de göz önünde tutularak sırasıyla, azınlıklar sorunu, Kıbrıs sorunu ve Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar, ulusal karasularının genişletilmesi, kıta sahanlığının saptanması, adaların silahlandırılması, hava sahası ve uçuş bildirim bölgesi (Flight Information Region-FIR), denizde arama-kurtarma (Search And Rescue-SAR) sahası ve egemenliği andlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayaliklar (EGAYDAAK) sorunlarıdır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmek için 1999'da Helsinki'de imzaladığı Katılım Ortaklığı Belgesi ve 2002 Kopenhag ve 2004 Brüksel Zirvelerinde ortaya konan hususlar çerçevesinde mevcut sorunların 03 Ekim 2005 tarihinde başlayacak tam üyelik müzakere süreci içerisinde ikili olarak çözilememesi durumunda sorunlar paketinin Uluslar Arası Adalet Divanı (UAD)'na götürülmesi hususu ağırlık kazanacaktır. Müzakerelerin başlatılabilmesi için Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve 01 Mayıs 2004 tarihinde AB'ne yeni üye olan diğer 10 ülke ile ticaret antlaşmasının Türkiye tarafından imzalanması şartını koyan AB Konseyi Türkiye'nin üzerindeki baskıyı her geçen gün artırmaktadır. Müzakerelere başladıktan sonra aynı baskıların bu kez "Ege Sorunları" konusunda oluşması kuvvetle muhtemeldir.

Çalışmamda yerli ve yabancı bir çok yazarın kitap ve makaleleri incelenmiş, Ankara'da bulunan Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde konuyla ilgili değerli araştırmacı ve yazarlar ile görüşmeler yapılmış, ayrıca Devlet İstatistik Enstitüsü kaynaklarından, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Yunanistan Dışışleri Bakanlığı ve Avrupa Birliği ana web sitelerinden faydalanılmıştır.

Bu tez araştırmasının, Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunlarının çözümünde milli hak ve menfaatlerimizi gözeterek belirlenecek iç ve dış politikalar ile stratejilerin belirlenmesine yardımcı olacağı değerlendirilmektedir.

Tez çalışmam sırasında benden her türlü ilgi ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doçent Dr. Sezer ILGIN'a değerli katkılarından dolayı şükranlarımı sunuyorum.

HAZİRAN 2005

Olgun CESUR

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
KONU ÖZETİ	viii
SUMMARY	ix

1. ARAŞTIRMA, PROBLEMİN ORTAYA KONMASI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3 Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Kapsamı	3
1.5. Araştırmada Kullanılan Temel Kavramların Tanımları	3
1.6. Araştırma Yöntemi	4
1.7. Verilerin Toplanması Çözümlemesi ve Yorumlanması	5

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ

6

2.1 Giriş	6
2.2 Türkiye – AB İlişkileri	11
2.2.1 AB fikrinin doğuşu ve Avrupa’da bütünleşme hareketlerinin tarihi gelişimi	11
2.2.2 AB tarihçesi	14
2.2.3 Türkiye’nin AB üyelik süreci	20
2.2.4 AB’de genişleme süreci ve Türkiye	27
2.3 Türkiye’nin Gücü ve Gerçekleri	36
2.4 Türkiye-Yunanistan Arasındaki İkili İlişkiler	42
2.5 Ege Denizi’ne İlişkin Sorunlar	50
2.5.1 Karasularının genişletilmesi sorunu	52
2.5.2 Kıt’a sahanlığının saptanması sorunu	60
2.5.3 Silahsızlandırılmış statüdeki adaların silahlandırılması sorunu	68
2.5.4 Egemenliği andlaşmalarla Yunanistan’a devredilmemiş ada , kaya ve kayacıklar sorunu (EGAYDAAK)	75
2.5.5 Denizde arama kurtarma (SAR) sorumluluk sahası sorunu	84
2.5.6 Hava sahası ve flight information region (FIR) sorumluluklarına ilişkin sorunlar	86

3. YUNANİSTAN İLE ARASINDAKİ EGE DENİZİ SORUNLARININ TÜRKİYE’NİN AB TAM ÜYELİĞİNE ETKİLERİ	94
3.1. Genel Olarak Avrupa Birliği Denizcilik Politikası	94
3.2. AB’nin Ege Denizi’ne Yönelik Politikaları	100
3.2.1. Ege Denizinin AB için önemi	100
3.2.2. AB’nin Ege Denizi’nde Yunanistan’dan kaynaklanan sorunlara yaklaşımı	102
3.2.3. Üçüncü ülkelerin Ege Denizi’ne yönelik politikalarının AB ve Türkiye’ye etkileri	104
3.3. Yunanistan’dan Kaynaklanan Ege Sorunları Kapsamında Geleceğe Yönelik Politikalar	105
3.4. Uyuşmazlıkların AB Yükümlülükleri Çerçevesinde Çözülmesi Olasılığı	112
3.5. Türkiye’nin AB’ne Üyeliği ve Karşıt Yunan Politikaları	114
3.6. İç ve Dış Politika Kaygılarının İlişkilere Etkisi	115
3.7. Uluslar Arası Adalet Divanı (UAD)	116
4. BULGULAR VE YORUM	120
4.1. Giriş	120
4.2. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki İkili İlişkilerin İncelenmesi	120
4.3. Ege Denizi’ne İlişkin Sorunların İncelenmesi	121
4.4. Ege Denizi ve Avrupa Birliği İlişkilerinin İncelenmesi	123
4.5. Alınması Gerekli Tedbirlerin İncelenmesi	130
4.7. Bulgular ve Yorum	131
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	145
5.1. Sonuçlar	145
5.2. Öneriler	148
KAYNAKLAR	151
ÖZGEÇMİŞ	155

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
A.g.e.	: Adı geçen eser
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AJIL	: American Journal of International Law
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Toplulukları
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
ECO	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (Economic Co-operation Organisation)
EFTA	:Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association)
ENOSIS	: Yunanistan ile Birleşme
EUROTOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FIR	: Uçuş Bilgi Bölgesi (Flight Information Region)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Kalkınma Projesi
GB	: Gümrük Birliği
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HAK	: Harp Akademileri Komutanlığı
ICAO	: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organisation)

IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IMO	: Uluslararası Denizcilik Teşkilatı (International Maritime Organisation)
İKO	: İslam Konferansı Örgütü
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
LNTS	: League of Nations Treaty Series
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (The North Atlantic Treaty Organisation)
NM	: Deniz Mili (Nautical Mile)
NOTAM	: Havacılara Uyarı (Notice to Airmen)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Co-Operation and Development)
PASOK	: Pan-Helenik Sosyalist Parti / Yunanistan (Panellino Sosialistiko Kinima)
RG	: Resmi Gazete
SAT	: Sualtı Taarruz (Timleri)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TPAO	: Türkiye Petrol Şirketleri Anonim Ortaklığı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UNTS	: United Nations Treaty Series
Vol.	: Volume

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	:Türkiye'nin AB'ne ekonomik katkısı	35
Şekil 2.2	:Türkiye'nin yıllara göre ihracat artışı	41
Şekil 2.3	:Ege Denizi'nin uzaydan görünüşü	52
Şekil 2.4	:Ege Denizi'nde Karasuları genişliğinin etkileri	55

ÖZET

Bu tez araştırmasıyla, Avrupa Birliği (AB)'ne giriş sürecinin Ege Denizi'ndeki Türk - Yunan sorunlarına etkilerinin neler olabileceği ve bu kapsamda Türkiye'nin milli menfaatlerine en uygun çözüm yollarının neler olabileceği konusuna cevap aranmıştır. Tez beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, araştırma probleminin ortaya konması maksadıyla; problem durumu, araştırmanın amacı, önemi ve kapsamı incelenerek, araştırmada kullanılan temel kavramların tanımlarına yer verilmiş olup araştırmanın yöntemi, verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanması üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, araştırmanın nazari (kuramsal) temellerine inilerek, kısa bir girişin ardından,

- Türkiye-AB ilişkileri
- Türkiye'nin Gücü ve Gerçekleri
- Türkiye-Yunanistan Arasındaki İkili İlişkiler
- Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar kapsamında; karasularının genişletilmesi sorunu, kıta sahanlığının saptanması sorunu, silahsızlandırılmış statüdeki adaların silahlandırılması sorunu, hava sahası ve uçuş bildirim bölgesi (Flight Information Region-FIR) sorumluluklarına ilişkin sorunlar, egemenliği uluslar arası anlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (EGAYDAAK) sorunu, ve denizde arama - kurtarma (SAR) sorumluluk sahası sorunu,

- Tarafların sorunlara yaklaşımı ve bu sorunlara ilişkin tezleri,

Üçüncü bölümde, Yunanistan ile arasındaki Ege Denizi sorunlarının Türkiye'nin AB tam üyeliğine etkileri

- Ege Denizi ve Avrupa Birliği ilişkileri kapsamında; genel olarak Avrupa Birliği denizcilik politikası, AB'nin Ege Denizi'ne yönelik politikaları, Ege Denizi'nin AB için önemi, AB'nin Ege'de Yunanistan'dan kaynaklanan sorunlara yaklaşımı, üçüncü ülkelerin Ege Denizi'ne yönelik politikalarının AB ve Türkiye'ye etkileri, Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunları kapsamında geleceğe yönelik politikalar ve AB ile ilişkiler ve sorunlara etkisi,

- AB ile ilişkiler çerçevesindeki sorunlar kapsamında; AB çerçevesindeki sorunlar, uyuşmazlıkların AB yükümlülükleri çerçevesinde çözülmesi olasılığı, Türkiye'nin AB'ne üyeliği ve karşıt Yunan politikaları, iç ve dış politika kaygılarının ilişkilere etkisi, Uluslar Arası Adalet Divanı (UAD) ve Yunanistan tarafından yürütülen Ege için çözüm arayışları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, üçüncü bölümde yapılan incelemeler ve alınması gerekli tedbirler kapsamında varılan bulgulara yer verilmiş ve yorumlamaları yapılmıştır.

Beşinci bölümde ise, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

SUMMARY

In this thesis we tried to seek answers to the issue of what will be the effects of Turkey's EU entry process on the Egean Sea related conflicts between Turkey and Greece and in this context what would be the best solution for Turkey's national interests. This thesis consists of 5 chapters.

In Chapter 1 for the purpose of clarifying the research subject, the aim of the research and its significance and context was studied. Special emphasis is given for the definitions of basic concepts used in the research, research methodology, collection of relevant data and its analysis

In Chapter 2 Theoretical basis for the research was studied and following a short introduction;

- Turkey-EU Relations,
- Turkey's Power and Realities
- Bilateral Relations Between Turkey and Greece
- Within the context of Egean Sea related issues; Extension of territorial waters, determination of continental shelf, armament of islands under diarmament status, air space and FIR (Flight Information Region) responsibilities, The islands, islets and rocks whose sovereignty were not transferred under international treaties, and SAR (Search and Rescue) at sea responsibilities
- The approach of both sides to the issues and their corresponding theses were studied.

In Chapter three, the effects of Aegean Sea issues on Turkey's EU membership, In the context of Aegean Sea and EU relations; EU maritime policy in general, EU policy in regards to Aegean Sea, Importance of Aegean Sea for the EU, the attitude of EU to the issues in Aegean Sea resulting from Greece, the effects of the Aegean policies of Third parties on Turkey and EU, future policies in the context of Aegean issues resulting from Greece, On the basis of EU relations; probability of solution of the issues and discrepancies within the framework of EU obligations,

Greek policies in favour and in opposition to Turkey's EU entrance, effects of domestic/foreign policy concerns to the relations, Efforts to seek solution in Aegean Sea by Greece and International Justice Council were studied.

In chapter four, in the context of study and necessary precautions to be taken, findings were presented and interpreted.

In Chapter five, in the results of the study and the proposals were presented.

1. ARAŞTIRMA, PROBLEMİN ORTAYA KONMASI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1.1 Problem Durumu :

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne giriş sürecinde ve uluslar arası ilişkilerinde her zaman karşısına çıkan temel sorunlardan biri durumundaki Yunanistan'la olan uyuşmazlıklar, tarihsel süreç de göz önünde tutularak sırasıyla, azınlıklar sorunu, Kıbrıs sorunu ve Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar, ulusal karasularının genişletilmesi, kıta sahanlığının saptanması, silahsızlandırılmış statüdeki adaların silahlandırılması, hava sahası ve uçuş bildirim bölgesi (Flight Information Region-FIR), denizde arama-kurtarma (Search And Rescue-SAR) sahası ve egemenliği uluslar arası antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (EGAYDAAK) sorunlarıdır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmek için Helsinki'de imzaladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'ne göre mevcut sorunların 2004 AB Brüksel Zirvesinde de teyit edildiği gibi tam üyelik müzakere süreci içerisinde ikili olarak çözülememesi durumunda sorunlar paketinin Uluslar Arası Adalet Divanı (UAD)'na götürülmesi hususu ağırlık kazanacaktır. 2004 Brüksel Zirvesi'nde Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlamasına yönelik karar tarihinin 03 Ekim 2005 olarak tespiti de dikkate alındığında Yunanistan ile aramızdaki Ege Denizi'ne ait sorunların çözüme ulaştırılması veya tam üyelik süreci içerisinde UAD'na gidilmesi hususunda bugün Kıbrıs konusunda olduğu gibi etkili iç ve dış baskıların oluşması kuvvetle muhtemeldir.

AB'ne giriş sürecinde, 1999 Helsinki Zirvesi ve 2004 Brüksel Zirvesi'nde ortaya konan hususlar çerçevesinde Yunanistan ile Türkiye arasındaki Ege Denizi'ne ait anlaşmazlıkların çözümü için UAD'na gidilmesi zorunluluğunun ortaya çıkması ihtimalini göz önünde bulundurarak Türkiye'nin, Ege'de Yunanistan'dan kaynaklanan sorunları masaya yatırması, milli hak ve menfaatlerimizi gözeterek çözüm yollarını tespit etmesi ve bu kapsamda belirlenecek iç ve dış politikalar ile stratejileri vakit geçirmeksizin uygulamaya koyması gerekli görülmektedir.

Bu tez araştırmasının, Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunlarının çözümünde milli hak ve menfaatlerimizi gözeterek belirlenecek iç ve dış politikalar ile stratejilerin belirlenmesine yardımcı olacağı değerlendirilmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı :

Avrupa Birliği (AB)'ne giriş sürecinin Ege Denizi'ndeki Türk - Yunan sorunlarına etkilerinin neler olabileceğini ve bu kapsamda Türkiye'nin milli menfaatlerine en uygun çözüm yollarının neler olabileceğini belirlemek olarak saptanmıştır.

Bu amaca ulaşmak için tespit edilen **alt amaçlar** şu şekildedir :

- a. Türkiye- AB ilişkilerini incelemek,
- b. Türkiye'nin gücü gerçeklerini ortaya koymak,
- c. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili ilişkileri incelemek,
- d. Ege Denizi'ne ilişkin sorunları incelemek,
 - (1) Karasularının genişletilmesi sorununu incelemek,
 - (2) Kıta sahanlığının saptanması sorununu incelemek,
 - (3) Silahsızlandırılmış statüdeki adaların silahlandırılması sorununu incelemek,
 - (4) Hava sahası ve uçuş bildirim bölgesi (Flight Information Region-FIR) sorumluluklarına ilişkin sorunları incelemek,
 - (5) Egemenliği uluslar arası andlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayaliklar (EGAYDAAK) sorununu incelemek,
 - (6) Denizde arama - kurtarma (Serch And Rescue-SAR) sorumluluk sahası sorununu incelemek,
- e. Ege Denizi ve Avrupa Birliği ilişkilerini incelemek
 - (1) Genel olarak Avrupa Birliği denizcilik politikasını incelemek,
 - (2) AB'nin Ege Denizi'ne yönelik politikalarını incelemek,
 - (a) Ege Denizi'nin AB için önemini incelemek,
 - (b) AB'nin, Ege'de Yunanistan'dan kaynaklanan sorunlara yaklaşımını incelemek,
 - (3) Üçüncü ülkelerin Ege Denizi'ne yönelik politikalarının AB ve Türkiye'ye etkilerini incelemek,
 - (4) Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunları kapsamında geleceğe yönelik politikaları incelemek,

f. AB ile ilişkiler çerçevesindeki sorunları incelemek,

(1) Uyuşmazlıkların AB yükümlülükleri çerçevesinde çözülmesi olasılığını incelemek,

(2) Türkiye'nin AB'ne üyeliği ve karşıt Yunan politikalarını incelemek,

(3) İç ve dış politika kaygılarının ilişkilere etkisini incelemek,

(4) Uluslar Arası Adalet Divanı (UAD)'nın yapısını incelemek,

g. Alınması gerekli tedbirleri incelenmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi :

AB'ne giriş sürecinde, 1999 Helsinki Zirvesi ve 2004 Brüksel Zirvesi'nde ortaya konan hususlar çerçevesinde Yunanistan ile Türkiye arasındaki Ege Denizi'ne ait anlaşmazlıkların çözümü için UAD'na gidilmesi zorunluluğunun ortaya çıkması ihtimalini göz önünde bulundurarak, Türkiye'nin Ege'de Yunanistan'dan kaynaklanan sorunların masaya yatırılması, milli hak ve menfaatlerimizi gözeterek çözüm yollarının tespit edilmesi ve bu kapsamda belirlenecek iç ve dış politikalar ile stratejilerin vakit geçirmeksizin uygulamaya konması için gerekli olan tedbirlerin belirlenmesidir.

1.4. Araştırmanın Kapsamı :

Avrupa Birliği (AB)'ne giriş sürecinin Ege Denizi'ndeki Türk - Yunan sorunlarına etkilerinin incelenmesini ve bu kapsamda Türkiye'nin milli menfaatlerine en uygun çözüm yollarının belirlenmesini kapsar.

1.5. Araştırmada Kullanılan Temel Kavramların Tanımları :

Karasuları : Karasuları, kara ülkesinin egemenliğinin denizde de devam ettiği kara ülkesi sahillerine bitişik su alanıdır. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre ülkelerin karasularını 12 deniz miline kadar tayin etme hakkı tanınmıştır.

Kıta Sahınlığı : Kıta Sahınlığı, sahile kadar inen bir anakara parçasının giderek değişen bir eğimle deniz içinde devam eden bir doğal uzantısıdır. Bu yapı, kıta ile okyanus arasında ve derinlikleri 200 metreyi bulan sığ denizlerin tabanıdır. Kıta Sahınlığı, kıta yamacının üst kesimindeki ani eğim değişikliğinin meydana geldiği noktadan, kara kütlesine doğru uzanan sahayı içermektedir.

Münhasır Ekonomik Bölge : Karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan hesaplanmak üzere en çok 200 mil genişlikteki deniz alanlarının deniz yatağı ve toprak altının ve ayrıca üzerindeki suların canlı olan ve olmayan doğal kaynakları

üzerinde kıyı devletlerine bazı ekonomik hakların tanınmasını öngören bir kavramdır.

Hakkaniyet ve Nisfet : Devletler Hukukunun yazılı olmayan üçüncü kaynağı olan “hakkaniyet ve nisfet”, “adaletin belirli bir olaya tatbiki, belirli bir olayda adaletin gerçekleşmesi veya objektif adaletin belli bir olaya, bu olayın özellikleri göz önünde bulundurularak uygulanmasıdır” şeklinde tanımlanmaktadır.

Uçuş Bildirim Bölgesi (FIR) : Sivil hava nakil vasıtalarına tatbik edilen 7 Aralık 1944 tarihli “Uluslar Arası Sivil Havacılık Sözleşmesi” ve ekleri çerçevesinde belirlenen uçuş bildirim bölgeleri ve rapor verme hatları, uçuş bilgi ve uyarı hizmetlerinin verildiği bir bölge veya hat olup, bu hizmetleri veren devlete bir egemenlik hakkı sağlamamaktadır.

Ad Hoc : Sadece belli bir mesele veya olay için geçici olarak teşkil edilmeyi ifade etmektedir. Mesele veya olayın başlaması ile oluşturulup, bitmesini müteakip ortadan kaldırılan, bu süreç içerisinde verilen görev doğrultusunda çalışmalarını yürüten kişi veya kuruluşun aldığı bir addır.

Örnek olarak; Ad hoc mahkeme, ad hoc yargıç gibi.

Statüko Ante : Başlangıçtaki durum ve şartları ifade etmektedir.

Casus Belli : Uluslar arası hukukta savaş sebebi anlamına gelmektedir.

De Facto : Uluslar arası hukukta fiili durum anlamına gelmektedir.

1.6 Araştırma Yöntemi

Tez çalışması, literatür tarama türünde bir araştırmadır.

1.7. Verilerin Toplanması, Çözümlemesi ve Yorumlanması:

Verilerin toplanması aşamasında, 5 boyutlu olarak düşünülmüş ve genişlik, derinlik, yükseklik, zaman ve bilgi parametreleri göz önüne alınarak ilk veriler toplanmıştır.

Verilerin çözümlemesi aşamasında, toplanan veriler işleme tabi tutularak veri çözümü ve yorumlaması yapılmış, yurtiçinde konu ile ilgili araştırmalarda tespit edilen önemli sonuçlar da incelenerek araştırmanın nazari (kuramsal) temelleri oluşturulmuştur.

Verilerin değerlendirilmesi aşamasında ise, münferit kıymetlendirmeler birlikte ve birbirleri ile ilişkileri göz önüne alınarak incelenmek suretiyle nihai değerlendirmeye gidilmiş ve bu değerlendirme sonucunda bulgular ve yorumlar tespit edilmiştir.

Araştırmanın nazari temellerinden ve tespit edilen bulgular ile yorumlardan, araştırmanın sonuç ve teklifler bölümünü oluşturan Avrupa Birliği (AB)'ne giriş sürecinin Ege Denizi'ndeki Türk - Yunan sorunlarına etkilerinin neler olabileceği ve bu kapsamda Türkiye'nin milli menfaatlerine en uygun çözüm yollarının neler olabileceği belirlenmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ

2.1. Giriş:

1980'li yıllarda uluslar arası siyasal sistemde güç dengesinin değişim geçirmesi ve bloklar arasında soğuk savaş döneminin, yerini yumuşamaya bırakması, etkileri Türk dış politikası üzerinde de gözlemlenen bir dizi önemli gelişmeye yol açmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında, Reagan ve Gorbachev tarafından sürdürülen ve nükleer silahsızlanma konusunda önemli ilerlemeler sağlayan antlaşmaların imzalanmasından sonra SSCB'nin, Batı Avrupa üzerindeki tehdidi hafiflemiş ve Avrupa'da kurulan yeni denge sonrasında SSCB, Dünya liderlik yarışından çekilerek kendi ülkesel sorunlarına çözüm yolları aramaya başlamıştır.

SSCB'nin izlemeye başladığı yeni politika sonrasında, Doğu Bloku ülkelerinde önemli sosyo-ekonomik sorunlar yaşanmaya başlanmış ve bir yandan halkın demokrasi istekleri, diğer yandan ekonomik yaşam koşullarının yeniden düzenlenmesi istekleri, bu ülkelerde yönetimlerin hızla sarsılmalarına neden olmuştur. Doğu Bloku ülkelerinde siyasi ve ekonomik dengenin bozulması, bu ülkelerin toplumsal yapılarında etnik ve dinsel ayrımcılığın yeniden gündeme gelmesine yol açmıştır. Öyle ki, SSCB'nde bile farklı etnik topluluklar ulusal bağımsızlıklarını elde edebilmek için yoğun bir savaşım vermeye başlamışlardır. Bu bağlamda Batı Avrupa ülkeleri açısından en dikkate değer gelişmeler, Polonya'da yönetimin değişmesi ve Dayanışma Sendikası'nın iktidara gelmesi, Baltık Cumhuriyetleri'nin SSCB'ne karşı ayaklanması ve daha da önemlisi, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi olmuştur. Bu son gelişme, Avrupa'da ekonomik ve siyasal bütünleşmeyi hedefleyen ülkeler arasında kimi şüphelerin de gün ışığına çıkmasına yol açmıştır. Özellikle, tek bir Almanya'nın Avrupa'da ekonomik, siyasi ve askeri açıdan diğer ülkelere göre daha güçlü bir yapı sergilemesi, İngiltere ve Fransa'da kuşku değerlendirmelerin yapılmasına yol açmıştır.

Bütün bunların yanı sıra, bloklararası ilişkilerde sağlanan yumuşamanın Batı Avrupa ülkeleri açısından önemli bir diğer sonucu da, bu ülkelerin askeri ittifak ilişkileri içerisinde bulundukları ABD'ne olan güvenlik bağımlılıklarının azalmış olmasıdır. Bu durum, NATO üyesi ülkeler arasında ittifak bağlantılarının ve stratejilerinin yeniden düzenlenmesi gereğini tartışma konusu yapmakla birlikte, hemen hiçbir ittifak üyesi ülke NATO ittifakının Varşova Paktı'ndan kaynaklanan tehdidin ortadan kalkmasıyla birlikte sona erdirilmesi gereğini tartışmamıştır.

Batı Avrupa ülkeleri ve ABD ile ittifak ilişkileri içerisinde olan Türkiye, uluslar arası sistemdeki son gelişmelerden sonra, kendi ulusal dış politika seçenekleri arasında tercihlerini belirlerken ve yeni stratejiler oluştururken uluslar arası bağlantılarının tehlikeye düşmesine yol açabilecek düzenlemelerden özenle kaçınmıştır. Batı ile olan bağlantılarında bu ülkeler açısından stratejik konumunun kazandırmış olduğu önemi, sürekli olarak dış politikasında taktik avantaj olarak kullanan Türkiye, SSCB ve Doğu Bloku'nun, Batı Avrupa'nın güvenliği açısından bir tehdit olmaktan çıkması karşısında elindeki taktik avantajı kaybetmiş olmanın şaşkınlığını yaşamıştır.

Bu şaşkınlık, kısa sürede Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) çerçevesinde Batı Avrupa ile ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi hedeflemekte olan Türkiye'de, Avrupa'dan dışlanma korkusuna dönüşmüştür. Ancak, Türkiye'nin bu korkusu kısa sürmüştür. Türkiye'nin stratejik konumunun genelde Batı, özelde ABD çıkarları açısından taşıdığı önem, Ortadoğu'da çıkan bunalım üzerine tekrar gündeme gelerek Türk yöneticilerini kısmen rahatlatmış, Batı çıkarları açısından Türkiye'nin vazgeçilmez olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte Türkiye, stratejik konumunun vermiş olduğu avantajlardan yeterince yararlanamamıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgal girişimi karşısında Batı ve ABD'nin yanında yer alan Türkiye, Ortadoğu'ya ilişkin geleneksel dış politikasını değiştirirken yeni dış politika yaklaşımları ile gelecekte Ortadoğu sorunlarında etkin bir rol oynayabileceğinin ve statükonun değişmesi durumunda, kimi istemlerle ortaya çıkabileceğinin işaretlerini vererek bölge ülkelerinin Türkiye'ye yönelik politikalarında değişiklikler yapmalarına yol açmıştır.

1990'lı yıllar Türkiye'nin, Balkanlar'da da yoğun faaliyet göstermesini gerektirmiştir. Dağılan Yugoslavya topraklarında kurulan yeni devletler arasında Bosna-Hersek sorunu, ardından Makedonya ve en son olarak da Kosova sorunu, Türkiye'nin bölgede yeni roller üstlenmesini gerektiren gelişmeler olmuştur. Özellikle

Balkanlar'da yaşayan ve kendilerini Türkiye'ye etnik, dinsel ve kültürel bakımdan yakın hisseden yeni bağımsız ülkelerde yaşanan savaş ve soykırımlara Türkiye'nin göstermiş olduğu tepki, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin dış politikasında aktif yönelimler içerisinde olduğu şeklinde yorumlanırken, bölge ülkelerinde de Türkiye'nin etkisinin artacağı endişesi hakim olmaya başlamıştır. Bununla birlikte Türkiye, Bosna-Hersek ve Kosova sorunlarında da görüldüğü gibi bölgede tek başına bir inisiyatif üstlenmek yerine savaş ve soykırımı durdurmaya yönelik olarak uluslar arası kamuoyunu harekete geçirmeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Bu bakımdan ele alındığında Türkiye'nin gerek Balkanlar'da, gerek Ortadoğu ve Kafkaslar'da giderek artan bir bölgesel güç olma kapasitesi hissedilmeye başlanmıştır [1].

Uluslar arası ve bölgesel düzeyde bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye'nin dış politika gündemindeki temel sorunlardan birini oluşturan Yunanistan ile olan uyuşmazlıkların giderilmesi konusu, Türkiye'nin uluslar arası bağlantılarını güçlendirmek için tasarladığı girişimleri yaparken önüne bir engel olarak çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ve NATO çerçevesinde topluluk ve topluluk üyesi ülkelerle olan ilişkileri, Yunanistan ile olan uyuşmazlıktan büyük ölçüde etkilenmekte ve dolayısıyla Yunanistan'la olan uyuşmazlık, Türkiye'nin uluslar arası ilişkilerini yürütürken yoğun bir mücadele sergilemesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Türk - Yunan uyuşmazlıklarının, hem iki ülke arasındaki ilişkiler açısından Türkiye için bir sorun oluşturduğu, hem de Türkiye'nin uluslar arası bağlantıları açısından bir sorun olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Coğrafi konumları gereği bir arada yaşamaya zorunlu olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık, oldukça karmaşık bir sorunlar yumağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunları üç genel başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi azınlıklar sorunu, ikincisi Kıbrıs sorunu ve üçüncüsü de Yunanistan'dan kaynaklanan Ege Denizi'ne ilişkin sorunlardır. İki ülke arasındaki ilişkilerde, kimi zaman yukarıda sıralanmış bulunan sorunlardan biri üzerinde ortaya çıkan yeni bir gerginlik, bir an içerisinde aşılması güç bir bunalıma dönüşebilmektedir. Taraflar arasındaki uyuşmazlıklara kesin ve kalıcı bir çözüm şeklinin bulunamaması, iki ülke arasında güvensizliği arttırmakta ve uyuşmazlığı kalıcı kılmaktadır. Bu durum,

uzlaşmazlığa taraf ülkelerin dış politika seçeneklerini belirlerken algılamalarına yansımakta ve çözümsüzlüğü katılaştırmaktadır.

Sovyetlerin çöküşünün ardından Avrupa'nın askeri güvenlik endişelerinin artması ve gerek Avrupa'da gerekse Balkanlar ve Orta Asya'da yeni işbirliği ve etkinlik alanlarının ortaya çıkması bu yönde çıkarlarını kanallı etmeye çalışan sistem içerisindeki aktörlerin kıyasıya mücadelesini de beraberinde getirmiştir. AET (AB), bir yandan Doğu Bloğunun çökmesi ile bağımsızlıklarına kavuşan Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa siyasi, ekonomik ve kültürel yapısına uyumlulaştırılarak bütünleştirilmesine çalışırken diğeryandan da ABD ile Balkanlar ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarının uluslar arası piyasalara aktarılmasından pay alma mücadelesine girmektedir. Bu durum Türkiye'nin stratejik konumunu ABD ve AB açısından öncelikli kılarken, aynı zamanda Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi ve demografik yapısı ile AB bütünleşmesi içerisinde yer almasına olumlu bakılıp bakılmayacağını da tartışma konusu haline getirmektedir. Türk - Yunan ilişkileri, bir yönüyle bu ikilemi de bünyesinde barındırmaktadır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin uluslar arası bir niteliğe büründürülerek pazarlık konusu yapılması; AB, ABD, Batı Avrupa Birliği (BAB), Avrupa Konseyi (AK) gibi çok yönlü ilişkilerde tartışılmaya başlanması, uluslar arası siyasal sistemin yeni oluşum düzeyinde hangi kıstaslara sahip ülkelerin daha etkin olabileceğinin de işaretlerini vermektedir. Nitekim, bu türden bir yapılanma içerisinde, Türkiye'nin bölgesel düzeyde etkin ve dengeler üzerinde söz sahibi bir ülke olduğunu gösteren ve bunu da diğerybölge ülkelerine kabul ettiren önemli olaylar yaşanmaya başlanmıştır. İstikrarlı bir Türkiye'nin ABD tarafından desteklenen yeni uluslar arası siyasal sistemde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle ABD'nin ve uluslar arası sermayenin 21. yüzyıla ilişkin beklentilerinin de başarı şansını doğrudan etkileyebilecek bir nitelik taşımaktadır. Bölge ülkelerinin yapısal özellikleri dikkate alındığında Orta Asya ülkelerinin uluslar arası pazarlara entegrasyonunun ve bu ülkelerin doğal kaynaklarının, zenginliklerinin uluslar arası pazarlara açılmasının hangi güzergahlar üzerinden istikrarlı bir şekilde sağlanabileceğinin çıkar çatışmalarına yol açtığını görmekteyiz. Bu bakımdan öne çıkan AB, ABD ve Japonya'nın yanı sıra Rusya Federasyonu'nun stratejik tercihlerinin birbiriyle örtüşmesi mümkün değildir. Japonya ve Rusya Federasyonu bir yana bırakılırsa, AB ve ABD arasındaki çekişmede Türkiye'nin yerine ilişkin öngörüler ve bu öngörülerin

gerçekleştirilmesine ilişkin çabalar, Türkiye'yi 21. yüzyılda da uluslar arası ilişkilerde bölgesel bir aktör olarak gündeme oturtmaktadır. Türkiye, sahip olduğu stratejik önceliklerini bu yapılanma içerisinde ulusal çıkarlarını gözeterek maksimize etmek zorundadır. Bu da geçmişten farklı olarak, Türk siyasi yaşamındaki aktörlere yeni bir avantaj yaratmaktadır.

Geçmişte istikrarsızlıkların sürdürülmesinden yana bir AB / ABD siyaseti söz konusu iken, bugün bu siyaset değişmiş ve istikrarlı bir Türkiye'nin Batı genel çıkarları için daha rasyonel bir tercih olacağı anlaşılmıştır. Bu bağlamda Türkiye ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve güvenin sağlanmasına koşut olarak, istikrarın Rusya'nın da çıkarlarını gözeterek bir yapılanmaya kavuşturulması olanaklıdır. Bunu zorlaştıran ise, Rusya ile ABD arasındaki çekişmenin doğrudan Kafkaslar ve Orta Asya'da çıkar ve hegemonya mücadelesine, üstünlük arayışına dönüşmüş olmasıdır. Türkiye'nin etnik ve dinsel yakınlık duymuş olduğu bu bölgedeki etkinliğinin artmasının Rusya'nın bölgedeki etkinliğinin azalmasına, dolayısıyla bu ülkelerin Rusya ile olan bağımlılık ilişkilerinin azalmasına yol açabileceği endişesi Rusya'nın duyarlılığını artırmaktadır.

Böylesi bir ortamda Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulmasına ilişkin çabalar ve ilişkilerin gerginlikten bir anda yumuşamaya dönüşmesi de ilginçtir. İki ülkeyi sıcak bir çatışmanın eşiğine getiren sayısız gerilime rağmen, 17 Ağustos depreminin ardından başlatılan yakınlaşmanın ulusal kamuoylarının da psikolojik desteğini kazanmış olması, istikrara ilişkin çabaların her iki ülke siyasetleri tarafından da paylaşıldığının işareti sayılabilir. Nitekim, 1990'ların ikinci yarısında her iki ülkenin de stratejik ortaklıklarını kurarlarken giderek karşıt saflarda yer aldıkları görülmüştür. Bu durum her iki ülkenin de aynı askeri ve siyasi sistem içerisinde yer almış olması ile çelişmiştir. Yunanistan, Balkanlar'dan Orta Asya ve Ortadoğu'ya Türkiye'yi stratejik olarak sorunlu olduğu ülkelerle çevreleyen bir stratejik ortaklık kurma yönünde faaliyetler içerisinde olmuştur. Bulgaristan, Rusya Federasyonu, İran, Gürcistan, Ermenistan, Suriye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile kurmuş olduğu askeri, siyasi, ekonomik ilişkiler ve ittifakların ortak noktası ise, Türkiye'ye karşı izlenecek politik tavrı olmuştur. Dolayısıyla 1999 - 2000 süreci, izlenen bu politikaların Yunanistan ile olan ilişkilerde etkisini daha az hissettireceğinin işaretlerini vermesi bakımından ilginçtir. Her iki ülke arasında işbirliğini artıracak girişimler yaşama geçirilerek bu süreç güçlendirilmeye

alışılmaktadır. Bununla birlikte, iki ülke arasında statükoyu değiştirmek esas duyarlı sorunların mne ilişkin somut adımların atılması ise, henüz yaşama geirilmekten uzak, ancak ılımlı bir iyimserlik her iki ülkeye de hakim görülmektedir.

2.2. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

2.2.1. Avrupa Birliği fikrinin doğuşu ve Avrupa’da bütünleşme hareketlerinin tarihi gelişimi:

Önceleri Ortaçağda Avrupa’da krallıklar arasında devam eden kanlı savaşların bitirilmesi, barışın sağlanması ve korunması maksadıyla başlatılan bütünleşme çalışmaları, zaman içinde silahların sınırlandırılması ve silahsızlanma fikri ile gelişmiş ve 19’uncu yüzyılın başlarından itibaren siyasi ve ekonomik konuları kapsayarak bugünkü Avrupa’da bütünleşme düşüncesinin temelini teşkil etmiştir[2].

Ortaçağda, Türklerin ve Müslümanların Akdeniz’e egemen olmaya ve Roma İmparatorluğu’nun çöküşünden sonra ortaya çıkan krallıklara etki yapmaya başlamaları sonucunda Avrupa’da bütünleşme düşüncesi gelişmiş, bu kapsamda Fransız hukukçu Pierre Dubois, yazdığı eserlerde haçlı ruhuna uygun olarak kutsal toprakların geri alınması için Avrupa’da tek bir yönetimin kurulmasını amaçlamıştır[2].

Fransız Emeric Cruce’nun 1623 yılında yayımlanan eserinde ortaya koyduğu Avrupa’da barışın sağlanması için uluslararası ticaretin geliştirilmesi düşüncesi, Hollandalı hukukçu Hugo Grotius’un ilk hukuk devletini kurma fikri, Mainz Başpiskoposu Philip Von Schönberg’in Ren bölgesinde konfederasyon oluşturma abaları, Fransa Kralı IV. Henry’nin bakanlarından Duc de Sully tarafından hazırlanan “Büyük Avrupa Projesi”, William Penn’in “Avrupa Projesi” ve İngiliz John Beller’in “Tek Avrupa Devleti” düşüncesi, bugün gelinen noktada Avrupa Birliği’nin temelini oluşturdukları söylenebilir[3].

Bu düşünceler yıllar öncesi ortaya atılıp tartışıldığında, Türklerin Avrupa projeleri içinde yer alıp almayacağı konusu tıpkı şimdiki gibi dşnrlar arasında fikir ayrılığına neden olmuştur. Duc de Sully 1638’de yayımlanan “Büyük Avrupa

Projesi” adlı eserinde zorunlu olan bir Avrupa barışı ve düzeni için Avrupa devletlerinin koalisyonundan bahsetmektedir. Sully, Hristiyanlık ile beslenmesini öngördüğü projesinden, Türkleri Hristiyan olmadıkları, Rusları ise yanlış bir Hristiyanlık (Ortodoksluk) seçtikleri için dışlamıştır. Bunu şiddetle eleştiren John Beller ise, “Moskoflar da Hristiyandır, Müslümanlar da insan!” diyerek her iki devletin de Avrupa Birliği içinde yer alması gerektiğini savunmuştur[4].

19 ncu yüzyıl Avrupa’nın birliği için en hareketli ve zengin düşünsel öneriler yüzyılıdır. Bu düşüncenin böyle zengin ve canlı bir şekilde tartışılmasının nedeni olarak sanayi devriminin ve burjuvazinin gelişmesini ve pazar arayışları temelinde yükselen milliyetçilik akımlarını gösterebiliriz[5].

Napolyon yazdığı anılarında, tüm mücadelesini Avrupa’da bir federasyon kurmak için yaptığını belirtmiş olsa da, giriştiği kanlı savaşlar bunu mümkün kılmamıştır. Napolyon savaşlarından sonra 1815 yılında yapılan Viyana Kongresi, Avrupa temasının işlendiği önemli bir toplantı olmuş, ünlü devlet adamı Metternich bazı kişilerce “Avrupa Genel Sekreteri” olarak anılmıştır[2].

Fransız ihtilalinden sonra güç kazanan milliyetçi ideoloji, “ulusal devlet” in üzerinde bir başka otoritenin kurulması konusunda, bir diğer ifade ile egemenliğin devredilmesinde son derece hassas yaklaşımlara neden olmuş, diğer taraftan birçok düşünürün kendini “dünya vatandaşı” ilan ederek “anavatan” kavramını reddettikleri görülmüştür.

19’uncu yüzyıl içinde birlik fikri ilk kez, Alman Gümrük Birliği’nin (Zollverein) kurulması ile uygulamaya geçilmiştir. İngiliz sanayiinin o dönemdeki gelişmişlik düzeyi, 1815 Viyana Kongresi sonucunda ortaya çıkan çok sayıdaki Alman devleti ve prensliklerinin kendi sanayilerini korumak üzere gümrük birliğini kurmalarını sağlamıştır[3].

Voltaire, Avrupa’yı “aynı dini temeli, aynı kamu hukuku ve siyaset ilkelerini benimseyen, birçok devlete bölünmüş bir tür Cumhuriyet” olarak nitelendirmiştir. Kant ise “Ebedi Barış” adlı eserinde Avrupa’da barışı sağlayacak bir federasyon önermiştir[4].

Fransız düşünür Comte de Saint-Simon 1814'te yayımlanan “Avrupa Topluluğunun Reorganizasyonu” adlı kitapçığında, dış politika, ekonomi, iletişim, eğitim ve hatta din ve ahlaki konular gibi Avrupa'nın ortak meselelerinden sorumlu olacak tek bir Avrupa Parlamentosu'ndan oluşacak bir Avrupa federal örgüt modelini, ya da bir “Avrupa Birleşik Devletleri” projesini önermiştir[3].

19'uncu yüzyılda Avrupa'da bütünleşme olgusuna bakışı en iyi özetleyenlerden birisi Victor Hugo (1848) olmuştur: “.... siz Fransızlar, siz İtalyanlar, siz İngilizler, siz tüm kıtanın ulusları, onurunuzdan, niteliklerinizden hiçbir şey kaybetmeden bir gün gelecek, yüksek düzeyde bir birlik oluşturacak ve Avrupa'da kardeşliği kuracaksınız[4].”

Ortaçağdan itibaren 20 nci yüzyılın başlarına kadar ortaya atılan bütünleşme düşünceleri, birçok kişi tarafından ulaşılması güç birer hayal olarak değerlendirilmiş ve dinsel, siyasal ve ekonomik alanlarda ortaya çıkan çıkar çatışmaları sonucunda Avrupa, Birinci Dünya Savaşı gibi bir felaketle karşı karşıya kalmıştır.

Bu savaşın getirdiği felaketler Avrupalıları bir kez daha bütünleşmenin gerekliliğine sevk etmiş ve ABD Başkanı Wilson tarafından ortaya atılan Milletler Cemiyeti fikri memnuniyetle kabul edilmiştir. Ancak bu teklifin Avrupa dışından yapılmış olması ve büyük küçük çapta birçok devleti kapsamaması, uygulamada bunun bir Avrupa kuruluşu gibi çalışmasına engel olamamıştır. Çünkü, savaş sonrasında ABD'nin kendi iç meseleleri nedeniyle cemiyete üye olmaması ve İngiltere ve Fransa'nın liderliği üstlenmeleri Milletler Cemiyetini bir Avrupa birliği haline getirmiştir. Bununla birlikte Cemiyet, hem Avrupa'nın tam anlamıyla birleştirilmesinde, hem de uluslararası barışın korunmasında yeterince etkili olamamıştır.

Kont Coundenhove Kalergi başkanlığında kurulan Pan-Avrupa Birliği, özellikle de bu birlik tarafından 1924 yılında yayımlanan Manifesto, düşüncenin eyleme dönüşmesinin miladı olarak kabul edilmektedir. Pan-Avrupa Manifestosu'nun öngördüğü Avrupa Konfederasyonu, savaşları önlemek ve dünyanın öteki devletleriyle rekabet edebilmek için kurulmalı ve temelinde gümrük birliği inşa edilmeli, ortak parası, askeri ittifakı ve yüksek adalet divanı olmalıdır[5].

18 Temmuz 1932 tarihinde Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan “Ouchy Sözleşmesi” ile yaratılan Benelüks, Batı Avrupa’da gerçekleştirilen ilk ekonomik birleşme (entegrasyon) olmuştur. Hollanda ve Belçika hükümetleri, İkinci Dünya Savaşı devam ederken 21 Ekim 1943 tarihinde iki devletin paraları arasında sabit bir döviz kurunu öngören Para Anlaşması’nı, 5 Eylül 1944 tarihinde ise Gümrük Birliği Sözleşmesi’ni imzalamışlardır[3].

Avrupa’yı “güçlü ve büyük bir Almanya”[2] olarak gören Hitler’in neden olduğu İkinci Dünya Savaşı, Avrupa’da yeniden milyonlarca insanın ölümüne ve şehirlerde, sanayi bölgelerinde büyük tahribata yol açmış, ekonomilerin yerle bir olmasına neden olmuşsa da, “Birleşik Avrupa” fikrine inananlar savaşın en şiddetli dönemlerinde bile bu görüşlerinden vazgeçmemişleridir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da ekonomik çöküntü ve işsizlik gibi sorunların ortaya çıkmasıyla Avrupa devletleri, bu olayların altında yatan gerçek sebep olarak gördükleri rekabeti ortadan kaldırmak için uğraşmışlar, bu kapsamda Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman’ın Ruhr bölgesindeki zengin kömür ve demir yatakları ile ilgileri görüşleri ön plana çıkmıştır.

Daha sonra “Schuman Planı” olarak da anılan görüşe göre, bu kömür ve demir yataklarının devletler tarafından ayrı ayrı işletilmeleri ve pazarlaması, bölge devletleri arasında rekabeti artıracak ve dolayısıyla gelecekte bilinmeyen bir tarihte yeni bir çatışma kaynağı olabilecektir. Halbuki, bu yataklar uluslararası bir kuruluş tarafından işletilebilirse rekabet ortadan kalkacak ve üyeler daha çok kar edebileceklerdir. Başka bir deyişle, demir ve kömürle ilgili bir kartel oluşmuş olacaktır.

Bu fikri benimseyen Fransa, Almanya, İtalya ve Benelüks devletleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) 18 Nisan 1951’de Paris’te bir anlaşma imzalayarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu (AKÇT) kurmuştur[3].

2.2.2. Avrupa Birliği’nin tarihçesi:

AKÇT’nin Paris Anlaşması ile kurulup 25 Eylül 1952’de resmen faaliyete başlamasının ardından ortaya koyduğu başarılı gelişme, Avrupa’da sektör bazında olmayan daha geniş kapsamlı bir ekonomik birleşmenin gerçekleştirilmesi

konusundaki görüşlerin ağırlık kazanmasına yol açmış ve AKÇT Anlaşması'nı imzalayan devletler 25 Mart 1957'de Roma'da imzaladıkları ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EUROTOM) adı altında iki ayrı birlik daha kurmuşlardır[3].

Üç ayrı kurum çatısı altında toplanan birlik devletlerinin iç ilişkileri zamanla çok karmaşık hale gelmiştir. Bu üç topluluk yasal açıdan ayrı, politik açıdan ise tek bir kuruluştur. Zamanla ilişkilerde sorunlar başlayınca, bu üç kurumu tek çatı altında toplama ihtiyacı hissedilmiş ve 8 Nisan 1965'de imzalanan ve 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren "Füzyon Anlaşması" ile bu üç kurum tek çatı altında birleştirilerek Avrupa Toplulukları (AT) adı verilmiştir.

AT'nin kuruluşundan itibaren göstermiş olduğu başarılar, diğer devletlerin de ilgisini çektiğinden AT'ye üyelik için başvuru sayısı artmıştır. Bu kapsamda;

İngiltere , AET'ye giriş müzakerelerine başlayacağını 31 Temmuz 1961'de ilan etmiş, 10 Mayıs 1967'de tam üyelik için başvurmuş ve o dönemde Fransa'nın başında bulunan C. De Gaulle tarafından iki kez veto edilmesine rağmen *, 22 Ocak 1972 tarihinde katılma anlaşmasını Brüksel'de imzalamıştır. (1974 yılında iktidara İşçi Partisi'nin gelmesinin ardından yapılan halk oylamasında halkın %66.9'u AET'de kalmayı tercih etmiştir.)

İrlanda, AET'ye ilk katılım başvurusunu 31 Temmuz 1961'de, tam üyelik başvurusunu 10 Mayıs 1967'de yapmış ve İngiltere gibi katılma anlaşmasını 22 Ocak 1972 tarihinde Brüksel'de imzalamıştır. (10 Mayıs 1972'de yapılan halk oylamasında halkın büyük çoğunluğu "evet" demiştir.)

Danimarka, AET'ye ilk katılım başvurusunu 9 Ağustos 1961'de, tam üyelik başvurusunu 11 Mayıs 1967'de yapmış ve 22 Ocak 1972 tarihinde katılma anlaşmasını Brüksel'de imzalamıştır. (10 Mayıs 1972'de yapılan halk oylamasında sonuç az farkla "evet" şeklinde çıkmıştır.)

* İlk vetoda; ABD'ci İngiltere ile "Avrupalı bir Avrupa'nın" olmayacağına işaret edilmiş, ikinci vetoda; "İngiltere'nin ABD'den yeterince uzaklaşıp Avrupa'ya yanaşmadığı" vurgulanmıştır.

Norveç, AET'ye ilk katılım başvurusunu 30 Nisan 1962'de, tam üyelik başvurusunu 21 Temmuz 1967'de yapmış ve 22 Ocak 1972 tarihinde katılma anlaşmasını Brüksel'de imzalamıştır. Ancak 25 Eylül 1972'de yapılan halk oylamasında, hayır oyları %53 çoğunlukta çıktığından üyelik gerçekleşmemiştir.

Böylece, birinci genişleme süreci sonunda 1 Ocak 1973'te yürürlüğe giren katılma anlaşmaları ile üye sayısı 6'dan 9'a çıkmıştır.

“Dokuzlar Avrupası”ndan “Onlar Avrupası”na geçiş Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren ve toplulukla ilişkilerinde ciddi rahatsızlıklara neden olan, AB'nin ikinci genişleme sürecinde Yunanistan birliğe katılmıştır. Kimilerine göre Türkiye'nin topluluğa katılım isteğinin asıl nedeni olan Yunanistan'ın 15 Mayıs 1959'da ortak üyelik başvurusu sonucunda, 9 Temmuz 1961'de, AT ile Yunanistan arasında Atina Anlaşması (Ortaklık Anlaşması) imzalanmıştır.

Yunanistan'daki 1967 askeri darbesinin ardından dondurulan ilişkiler, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında Albaylar cuntasının yönetimden uzaklaştırılması ve demokrasiye dönüş sayesinde yeniden başlamış ve Yunanistan 12 Haziran 1975 tarihinde topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Brüksel'de Topluluk makamlarının “Türkiye'nin Yunanistan'ı tam üyelik başvurusunda yalnız bırakmayacağı” düşüncesiyle, her an Türkiye'den de başvuru geleceği beklentisi içinde olduğu günlerde, Ankara'dan beklenen talimat Daimi Temsilciliğe bir türlü gelmemiştir[6].

Komisyon'un ekonomik gerekçelerle olumsuz yönde görüş bildirmesine rağmen, Konsey'in siyasi tarafının ağır basması neticesinde Yunanistan, 28 Mayıs 1979'da imzalanan Katılma Anlaşması ile 1 Ocak 1981'den itibaren AT'nin 10 ncu üyesi olmaya hak kazanmıştır. Bu kazanım, Yunanistan'ın tarihinde özellikle Türkiye ile ilişkileri açısından bir “**dönüm noktası**” olmuştur.

Bu arada birinci genişleme süreci kapsamında AT'ye girmiş olan Danimarka'ya bağlı Grönland'da yapılan halk oylaması neticesinde “%52 hayır” oyu ile ada, topluluktan çıkma kararı almış, bunun üzerine Danimarka hükümeti adanın AT Anlaşmaları dışında bırakılması için Konsey'e başvurmuştur. Bu konudaki

anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile, 1 Şubat 1985’den itibaren Grönland topluluklardan ayrılmıştır.

AT, 1 Ocak 1986 tarihinde iki komşu devlet İspanya ve Portekiz’in katılımları ile üçüncü kez genişlemiştir. Bu ülkelerden İspanya’nın coğrafya ve nüfusunun büyük, gelir düzeyinin düşük bir tarım ülkesi olması, tam üyelik görüşmelerini zora sokmuştur. Birkaç kez kesilme sınırına gelen süreci İspanya, ısrarlı takipçiliğiyle aşma becerisini göstermiştir[5].

Bununla birlikte 1990 yılı sonlarında iki Almanya’nın birleşmesi ile topluluk fiilen bir kez daha genişlemek durumunda kalmıştır. Böylece AT üye sayısı artmamakla beraber, AT organlarında Almanya’nın ağırlığı artmıştır. Almanya diğer üç büyük devlete göre avantajlı duruma geçerek, parlamentoda 99 milletvekili ile en çok sandalyeye sahip devlet konumuna gelmiştir.

Başlangıçta Belçika tarafından 1955 yılından bu yana izlediği tarafsızlık politikası ve Anayasası’nda öngörülen bağımsızlık prensibi nedeniyle AT’ye üye olamayacağı belirtilmesine rağmen Avusturya, 17 Temmuz 1989’da topluluğa katılma başvurusunun ardından 5 yıl geçmeden Avrupa Parlamentosu’nun olumlu kararı ile AT üyeliğine kabul edilmiştir. Avusturya ile birlikte, AT’ye 1 Temmuz 1991 tarihinde başvuran İsveç ve 18 Mart 1992 tarihinde başvuran Finlandiya, bir rekor kırarak AB tarihindeki en kısa sürede, 1 Ocak 1995 tarihinde birliğe tam üye olmuşlardır.

Kuzey Afrika devletlerinden Fas’ın 8 Temmuz 1987 tarihindeki üyelik başvurusu, Roma Anlaşması’ndaki iki temel şarta uygun olmaması nedeniyle Konsey tarafından reddedilmiştir. Bu arada İsviçre, Liechtenstein ve Norveç tarafından 1992 yılında yapılan başvurular, bahsedilen ülkelerde yapılan halk oylamalarının olumsuz şekilde sonuçlanması nedeniyle bu devletlere üyelik yolunu açamamıştır.

Üye devletler, 1970 ve 1980’li yıllarda meydana gelen petrol krizleri gibi olumsuz gelişmeler neticesinde koruyucu tedbirler alma ihtiyacı hissetmişler ve Roma Anlaşması’nın 236 ncı maddesine dayanarak bazı değişiklikler yapmak üzere bir konferans yapma kararı almışlardır. Milano Avrupa Konseyi’ni takip eden Lüksemburg Zirvesi’nde, topluluk için anlaşma taslağı **“Tek Senet”** adı altında

kabul edilerek, 17 Şubat 1986 tarihinde Lahey’de üye devletler tarafından imzalanmış ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir[3].

Tek Avrupa Senedi konusunda ilk söylenmesi gereken; kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına sahip olacağı büyük bir iç pazarın, 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren gerçekleşmesi hedefine odaklanmış bir anlaşma olduğudur. Tek Senet, AT’nin kurucu anlaşmalarındaki ilk ve en esaslı değişiklikleri yapmış ve ekonomik kaynaşma içindeki üye devletleri teşvik ederek AB’nin kurulmasına yeni bir hız kazandırmıştır[5].

Tek Avrupa Senedi ile, Ortak Pazar’ın tamamlanmasına dönük engellerin giderilmesi için karar alma sürecinin kolaylaştırılması düşünülmüş, bu kapsamda karar alma sürecine hız kazandıracak olan oy çokluğu ilkesi kabul edilmiş, Avrupa Parlamentosu’nun yetkileri artırılmış ve yeni politikalar belirlenmiştir.

09-10 Aralık 1991 tarihlerinde Maastricht-Hollanda’da yapılan zirve toplantısında imzalanarak 1 Kasım 1993’te yürürlüğe giren ve resmi adı “Avrupa Birliği Anlaşması” olan, ancak çoğunlukla “Maastricht Anlaşması” olarak anılan anlaşma ile, Roma Anlaşması’na çok önemli ve kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu anlaşma ile gelecekte düşünülen Avrupa’nın inşası için gerekli zemin oluşturulmuştur. “Topluluk Faaliyetleri”, “Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası” “Adalet ve İçişlerinde İşbirliği” olmak üzere üç ayak üzerine bina edilen anlaşma ile aşağıda belirtilen alanlarda kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır[3].

- Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
- Sosyal Avrupa
- Avrupa Vatandaşlığı
- Birliğin Kurumları
- Adalet ve İçişleri
- İkame İlkesi
- Ekonomik ve Parasal Birlik
- Diğer İşbirliği Alanları (Çevre, enerji, ulaştırma, haberleşme, sağlık vb.)

Bu anlaşma ile, günümüz Avrupa yapılaşmasının yeni temelleri ve hedefleri ortaya konmuş, yeni müdahale alanları benimsenerek ve topluluğun var olan yetkileri genişletilerek derinleşme süreci hızlandırılmıştır. Aynı zamanda, Euro'nun yaratılmasıyla somutlaşan topluluğun ekonomik ve parasal birliğinin ilerletilmesi uygulamaya geçilmiş, federal yapılanmanın önemli bir elemanı olarak Avrupa yurttaşlığının varlığı kabul ve ilan edilmiştir. En önemlisi ise, AT yaşamına “Bölgeler Komitesi” kavramı getirilerek AB'yi ulus devletlerin ötesine taşıyacak, bölgelere dayanan bir yapıya dönüştürecek yolun taşları döşenmeye başlanmıştır[5].

AB, 1993 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nin ardından, kendisini özellikle “hukukun üstünlüğü”, “demokrasi” ve “insan haklarına ve azınlıklara saygı” temelinde bir **“Değerler Birliği”** olarak tanımlama arayışına girmiştir. Bunların dışında aday ülkelerin; işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmaları, birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesi ve siyasi, ekonomik ve parasal birlik amaçlarına bağlılık dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneği bulunması zorunluluğu mevcuttur.

Maastricht Anlaşması'nı müteakip tek para birimine geçiş ve AB'nin genişleme sürecine ilişkin sürecin belirlenebilmesi amacıyla, 1996 Mart ayında Torino'da başlatılan hükümetlerarası konferans sonrasında, 16-17 Haziran 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi, AB'nin genişleme sürecinin başlaması açısından son derece önemli bir aşama teşkil etmiştir. Maastricht Anlaşması'nda yapılan değişiklikler, 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanarak 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması çerçevesinde düzenlenmiştir[3].

Amsterdam Anlaşması, öncelikle Avrupa Parlamentosu'nu güçlendirmiş, ona belli bir ölçüde de olsa gerçek bir yasa koyucu organ olma yolunun kapısını açmıştır. Bu anlaşma ile AB'nin yeni genişleme stratejisi yönünde bir karar alınmış ve aynı zirvede Avrupa Komisyonu tarafından 21 nci yüzyılda AB'nin gündeminde yer alacak tüm sorunları ele alan ve genişleme ile ilgili bir metin olan **“Gündem 2000”** kabul edilmiştir[7].

“**Gündem 2000**”, kalkınma, rekabet ve istihdam konularını güçlendirmek, temel politikaları modernleştirmek ve birliğin sınırlarını Ukrayna, Belarusya ve Moldova’ya da içine alacak şekilde doğu sınırlarına kadar genişletmek için ortaya konmuş bir stratejidir[7].

2.2.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği üyelik süreci:

Türkiye’nin AB serüveninin ne zaman ve nasıl başladığını incelemekten önce, Türkler ile Avrupalılar arasında tarih boyunca süregelen ilişkileri kısaca incelemek faydalı olacaktır.

Türkler Avrupalılarla ilk olarak cephelerde karşılaşmışlar ve bu durum müteakip yıllarda Avrupa’nın kafasındaki Türk imajının oluşmasında oldukça etkili olmuştur. Müteakip dönemde, Avrupa için Türkler, tarih boyunca doğudan gelen bir tehdit olarak algılanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş yıllarından hemen sonra Balkanlara geçen ve burada yerleşen Türkler, din başta olmak üzere tamamen farklı bir topluluk olarak görülmüştür. Türklerin güçlü olduğu dönemlerde meydana gelen olaylar sonucunda Avrupalıların, toplum üzerinde çok etkili konumdaki kilisenin öncülüğünde, Türklere karşı hacli seferleri düzenledikleri herkes tarafından bilinmektedir.

1453 yılında İstanbul’un fethi, Türklerle Avrupalılar arasında son derece önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu olay Avrupalı Hristiyanlar için tam bir felaket olarak görülmüştür. İstanbul’u ele geçirdikten sonra Avrupa içlerine doğru yönelmesi üzerine Fatih Sultan Mehmet’e, Papa Pie II tarafından yazılan ve Avrupa’nın kaynakları olarak Hristiyanlığın kaynaklarını sıralayan meşhur mektupta Papa, “İspanya’nın ne kadar cesur olduğunu, Fransa’nın savaşçılığını, Almanya’nın nüfusunun çokluğunu, İngiltere’nin güçlülüğünü, Polonya’nın yürekliliğini ve İtalyan ordularının deneyim, zenginlik ve yıkıcılığını bilmediğine; Hristiyan halkının bu gücünün ne demek olduğunu görmediğine inanmıyoruz” diye yazmış, Hristiyan olmayı kabul ettiğinde Fatih’e, tüm Yunanistan’ın, İtalya’nın ve tüm Avrupa’nın hayranlığını vaat etmiştir[5].

Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve çöküş dönemlerinde Avrupa'nın üstünlüğü ele geçirmesi ile Avrupa ekonomik, teknolojik ve kültürel unsurlarda “cazibe merkezi” haline gelmiş ve Türklerin Avrupa'ya bakışı “Tanzimat anlayışı ve kültürü”nü doğurmuştur. Tanzimatla birlikte Osmanlı'da Avrupalılaşma ve onlara benzeme çabaları siyasetten sanata, edebiyattan kıyafete kadar bir çok alanda yaygınlaşmıştır[8].

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde batıya açılma ve batılılaşma Atatürk'ün çizdiği çerçeve içinde yeni devletin kabul ettiği ilkelerden biri olmuştur. Ancak, Atatürk döneminde yapılanlar “Avrupalılaşma” veya “taklitçilik” değil, bir çok alanda çağdaş medeniyetler seviyesini yakalama ve daha sonra bu seviyenin üzerine çıkma uğruna yapılan mücadeledir.

İşte bu noktadan hareketle, Türkiye Cumhuriyeti özellikle son elli yıllık dönemde Avrupa'da yaşanan oluşumların en önemlilerinden biri sayılan Avrupa Birliği'ne tam üye olarak katılmak üzere çabalarını her alanda yoğunlaştırmıştır. Avrupa Birliği'ne dahil olmak, Türkiye'nin hedefine ulaşması için seçilmiş bir ana strateji olarak kabul edilmiştir.

İkinci Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninde Türkiye, Batı'nın yanında yer almış ve özellikle 1946 yılından itibaren başlayan Marshall yardımları ile ABD'nin etki alanına girmiştir.

Bugün geline nokadaki AB süreci, Adnan Menderes hükümetinin Roma Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden 19 ay, Yunanistan'ın başvurusundan ise yaklaşık 2.5 ay sonra, 31 Temmuz 1959 tarihinde, o zamanki adıyla AET'ye Roma Anlaşması'nın 238'inci maddesi uyarınca “ortak üye” olmak için başvurusu ile başlamış, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması* ile devam etmiştir.

* Tam ismiyle “Türkiye ile AET Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma” olan anlaşma Ankara'da imzalandığından bu isimle anılmaktadır. Anlaşma 25 Haziran 1963 tarihinde Brüksel'de parafe edilmiş, 12 Eylül 1963'te Ankara'da imzalanmıştır.. Anlaşmanın 4 Şubat 1964 tarih ve 397 sayılı yasa ile onaylanması TBMM'ce uygun bulunmuştur. Bilahare, Bakanlar Kurulunun 23 Şubat 1964 tarih ve 6/3820 sayılı kararıyla onaylanmış, 20 Kasım 1964 tarih ve 6/3930 sayılı kararıyla 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır.

Ankara Anlaşması incelendiğinde sıradan bir anlaşma olmadığı görülmektedir. Ankara Anlaşması bir entegrasyon mekanizmasının adıdır. Bu ortaklık anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya göre Türkiye, Avrupa Birliği'ne nazaran sıradan bir üçüncü ülke değildir; üvey de olsa bir ortak üyedir (associate member). Ankara Anlaşması, Türkiye'nin koşulları yerine getirdiğinde veya hazır olduğunda AB'ye tam üye olacağını beyan eden anlaşmadır[9].

Aslında önce Yunanistan ve ardından Türkiye'nin AET'ye başvuruda bulunmaları, yeni kurulan ve o zamana kadar hiçbir önemli gelişme sağlamamış olan kuruluşa bir anlamda prestij kazandırmıştır[10].

Bu arada 1960'lı yıllar ile birlikte, Türkler ile Avrupalılar arasındaki ilişkilere önemli seviyede etkili olan bir olay daha gerçekleşmiş ve Federal Almanya başta olmak üzere batı Avrupa ülkelerine yoğun bir Türk iş gücü akımı başlamıştır. Bu ülkelerde çalışan vatandaşlarımızın sergiledikleri yaşam biçimleri ve davranışlar, bir çok Avrupalının kafasındaki Türk imajına doğrudan tesir etmiş ve bu iki toplumun birbiri ile çok farklı kültürlere sahip olduklarını bir kez daha açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

1970 yılında AET ile Katma Protokol adı altında, 1963 Ankara Anlaşması'nın devamı niteliğinde, kapsamlı bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma, 1963'ten bu yana Türkiye'nin çıkarlarını koruyan tek kapsamlı anlaşmadır[8].

Türkiye, Topluluk'tan gümrük indirim takvimine ilişkin olarak kabul edilebilir bir teklif alamayınca, Katma Protokol'ün 60'ıncı maddesi çerçevesinde 25 Aralık 1976 tarihinde tek taraflı bir karar ile yükümlülüklerini ertelemiş, 21 Eylül 1979 tarihinde varılan bir anlaşma ile ise taraflar karşılıklı olarak ilişkilerini 5 yıl için dondurmışlardır[10].

Türkiye'de 1979 yılı sonlarında iktidarın değişmesi, ardından 24 Ocak 1980 kararları ile yaşanan dışa açılma ve uluslararası ekonomiye entegre olma politikası Türkiye'nin AT ile birleşmesini güçleştiren ekonomik engelleri kısmen ortadan kaldırmıştır. Ancak, 1980 yılında TSK'nin ülke yönetimine el koymak zorunda

kalması ve TBMM'yi fesh etmesi, Türkiye-AT ilişkilerini yeni bir döneme sokmuştur[10].

Konsey'in ılımlı açıklamalarına rağmen, Avrupa Parlamentosu müdahaleye sert tepki vererek demokrasiye dönüş konusunda takvim istemiş ve - günümüzde de sıkça duyduğumuz gibi- insan hakları ve demokrasi hürriyetlerinin yeniden sağlanmasına kadar IV. Mali Protokolü'nün ve Türkiye-AT Anlaşmaları'nın askıya alınmasını Konsey ve Komisyon'dan istemiştir. Komisyon, yapılan tavsiye kararına uyarak 22 Ocak 1982 tarihinde ilişkileri askıya aldığını açıklamıştır.

Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde, Brüksel'den "boşuna başvuru yapmayın!" mesajları gelmesine rağmen, 14 Nisan 1987'de AT'ye tam üyelik için başvuru yapılmıştır. Başvuru yapılırken, Ankara Anlaşması'nın 28'inci maddesinde belirtilen duruma ekonomik açıdan ulaşamamış olması nedeniyle başvurulmaması gerektiği görüşünü kabul etmeyen Türkiye, Roma Anlaşması'nın "Her Avrupalı devlet topluluklara katılmayı isteyebilir" hükmünden yararlanmıştır.

O dönemde bugünkü gibi siyasi ölçütler bulunmamaktaydı. 27 Nisan 1987 tarihinde Lüksemburg'da Dışişleri Bakanları seviyesinde toplanan Konsey, Yunanistan'ın usule ilişkin bir itirazı dışında, Roma Anlaşması'na uygun olarak oybirliği ile başvurunun incelenmek üzere Komisyon'a gönderilmesini kararlaştırmıştır. Komisyon ise, 2.5 yıllık bir çalışmadan sonra 18 Aralık 1989 tarihinde görüşlerini açıklamış ve özetle;

- 1993'e kadar Tek Senet hedeflerine ulaşmadan tam üyelik başvurularını işleme koyamayacaklarını,
- Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda gelişmesi gerektiğini,
- 1992 yılından sonra Topluluğun 15 veya 18 üye ile işleyip işlemeyeceğinin değerlendirilebileceğini ve dolayısıyla Türkiye'nin durumunun ancak bu tarihten sonra ele alınabileceğini belirtmiştir.

Komisyon'un olumsuz görüşü 5 Şubat 1990 tarihinde Konsey tarafından da benimsenmiş ve üyelik başvurusunun değerlendirilmesi 1992'den sonraya kalmıştır.

Bununla beraber Konsey, Komisyon'dan Türkiye ile işbirliğinin güçlendirilmesi için somut teklifler sunmasını istemiştir. Hazırlanan İşbirliği Programı (Matutas Paketi olarak da bilinir), ilk şart olarak gümrük birliğinin tamamlanmasını ve Türk tarımının ortak tarım politikasına uyumu da dahil olmak üzere, Topluluğun ortak politikalarının Türkiye tarafından adaptasyonu ile ilgili işbirliği önerilerini içermektedir.

24 Ocak 1980 “Ekonomik İstikrar Kararları” ile Türk ekonomisinde başlatılan dışa açılma politikasına paralel olarak 1976'dan sonra ertelenen gümrük indirimleri, 1987'deki tam üyelik başvurusundan sonra yerine getirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte AT, özellikle üç temel konuda yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Bunlar; emeğin serbest dolaşımı, mali yardımlar ve Türk tekstil ve konfeksiyon ürünlerine getirilen kısıtlamalardır.

Ankara Anlaşması'nın 12'nci, Katma Protokolün 36'ncı maddeleri gereğince, Konsey tarafından belirlenecek usule göre, Türk işçilerinin 01 Aralık 1976 - 01 Aralık 1986 arasında serbest dolaşımının gerçekleşmesi gerekirken, bu yerine getirilmemiştir. Dört Türk işçisinin AB Adalet Divanı'na açtığı dava sonucunda işçiler haklı bulunmuş, bunun üzerine AT ülkeleri, günümüzde de halen devam eden, Türk vatandaşlarına vize uygulamasına başlamıştır[11].

Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği; Türkiye ile AB arasında 6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile çerçevesi çizilmiş olup, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır[10].

Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir yere sahip Gümrük Birliği, temelinde, taraflar arasında malların serbest dolaşımını ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifelerinin uygulanmasını öngören bir entegrasyondur. Gümrük Birliği, sadece sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta, geleneksel tarım ürünleri ise kapsam dışı bulunmaktadır. İşlenmiş tarım ürünlerinde, taraflar, Türkiye'nin AB'de uygulanan sisteme benzer bir şekilde, bu ürünlere uygulanan gümrük vergilerindeki tarım payı ile sanayi payı arasında bir ayırma gidilmesine karar vermişlerdir.

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasıyla, Türkiye, AB'den gelen sanayi ürünlerine uyguladığı tüm gümrük vergileri ve eş etkili tedbirleri ortadan kaldırmasının yanı sıra, uygulamakta olduğu miktar kısıtlamalarına da son vermiştir. Üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünler için ise, Türkiye, AB'nin "Ortak Dış Tarife" sistemini uygulamaya başlamakla birlikte, hassas olarak nitelendirilen ürünler konusunda beş yıllık bir geçiş dönemi öngörmüştür.

Gümrük Birliği, Türkiye için yaklaşık 370 milyon nüfuslu potansiyel bir pazar oluşturmuş, öte yandan, gümrük birliğinin tesisinin hemen sonrasında yaşanan hızlı ithalat artışı dolayısıyla, Türkiye'nin AB ile ticaretinde büyük çaplı bir dış ticaret açığı ortaya çıkmıştır. 1998-1999 yıllarında küresel ekonomik kriz ve iç piyasadaki durgunluk nedeniyle açıkta azalma eğilimi gözlenmiştir. Türkiye'nin ihracatında ilk sırada yer alan AB ülkelerine ihracat, 2004'ün 10 ayında bir önceki seneye göre yüzde 30.2 artarak, 27.9 milyar dolara ulaşmıştır. Bununla beraber AB ülkelerinden gerçekleştirilen ithalat ise aynı dönemde 37.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir[12].

Türkiye, halihazırda, Gümrük Birliği uyum yükümlülüklerinin bir parçası olarak, AB'nin üçüncü ülkelerle tamamladığı tercihli ticaret anlaşmalarına uyum sağlama yönündeki faaliyetlerini sürdürmektedir. Bugüne kadar, EFTA ülkelerinin yanı sıra, AB üyeliğine aday Doğu Avrupa Ülkeleri (Romanya ve Bulgaristan), Makedonya ve İsrail ile serbest ticaret anlaşmaları imzalanmış ve yürürlüğe konmuştur. Fas, Mısır, Tunus, Hırvatistan, Faroe Adaları ve Filistin ile müzakere süreci de başlatılmış bulunmaktadır.

Diğer taraftan, Gümrük Birliği kapsamında Türk rekabet mevzuatının AB ile uyumu konusunda yoğun çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Uyum çalışmaları çerçevesinde, rekabetin ve tüketicinin korunması ile ilgili kanunlar yürürlüğe konulmuş, patent, telif hakları, ticari markalar, endüstriyel tasarımlar ve ithalatta haksız rekabetin engellenmesi ile ilgili Kanun Hükmünde Kararnameler çıkarılmıştır. Bunların dışında, Türkiye, ithalat ve ihracatta ortak kurallar, dahilde ve hariçte işleme rejimleri, dış ticarete standardizasyon ve miktar kotalarının yönetimi gibi alanları da içerecek şekilde düzenlemeler gerçekleştirerek, AB'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum konusunda önemli mesafe kat etmiştir[13].

6 Mart 1995 tarihinde Brüksel’de yapılan Türkiye-AB 36’ncı Ortaklık Konseyi toplantısında imzalanan GB kararı öncesinde Türkiye, gümrük birliğinin sağlanmasının ardından tam üyeliğin gündeme geleceğini, GB nedeniyle uğrayacağı maddi kayıplara karşılık AB’nin mali yardımıda bulunacağını, AB’nin karar alma sürecine dahil edileceğini ve ortak politikalara kademeli uyum sürecinde AB’nin desteğinin geleceğini beklemiştir[8].

Bu beklentilerin hiçbiri gerçekleşmemiş ve Türkiye AB’ye tam üye olmadan gümrük birliğine giren ilk devlet olmuştur. Gümrük birliğinin tamamlanması ile AB kaynaklı ithalata uygulanan gümrük vergisi ve fonların kaldırılmasından dolayı çok önemli miktarlarda gelir kayıpları meydana gelmiştir. Türkiye’ye karşı topluluğun yerine getirmediği yükümlülükler IV. Mali Protokol çerçevesinde 3 milyar doları aşmıştır[14].

Türkiye AB ile gümrük birliğine giderek AB müktesebatında şimdiye kadar denenmemiş bir hukuki yapı içinde önemli bir yük altına girmiştir. Böyle bir durum, gerek uluslararası ekonomik birleşmeler teorisinde, gerekse uygulamada ilk defa ortaya çıkmaktadır. Bu uygulamanın en önemli mahzuru, Türkiye’nin AB’nin karar mekanizmalarının dışında kalarak onların almış oldukları kararları uygulamak zorunda kalmasıdır[11].

Diğer taraftan, 1970 Katma Protokolü’nde yer alan ve tam üyeliğe gidiş için geçiş dönemi özelliği taşıyan dönemde (1973-1995) AT, dört esastan üçünü ortadan kaldırmıştır. Bunlar; malların serbest dolaşımı, işgücünün serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı ve özellikle 1981 yılında imzalanan IV. Mali Protokol kapsamındaki mali yardımlardır.

Bu hususlar topluluk tarafından yerine getirilmesi gereken temel unsurlar olarak belirlenmişken, bunlardan sadece sanayi mallarında gümrüksüz ithalat yerine getirilirken diğerleri gerçekleştirilmemiştir. 6 Mart belgesi de aynı nitelikte olup, geçiş döneminde topluluğun yerine getirmesi için, başta serbest işgücü dolaşımı olmak üzere diğer yükümlülükleri de yerine getirmesi gereklidir.

2.2.4. Avrupa Birliği'nde genişleme süreci ve Türkiye:

Avrupa Birliği içinde genişlemenin temel şartları kuruluş anlaşması olan Roma Anlaşması'nın "O" maddesinde (Amsterdam Anlaşması'nın 49 uncu maddesi) yer almaktadır. Buna göre; "Her Avrupa Devleti, Birliğe üye olmak için başvurabilir. Başvuru Konsey'e yapılır; Konsey Komisyon'a danıştıktan ve üyelerinin salt çoğunluğu ile karar veren Avrupa Parlamentosu'nun uygun görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile karar verir."

Genişlemeye ilişkin madde çok açıktır: Türkiye'den önce birliğe üye olan her bir devletin Türkiye'nin birliğe üyeliğine "evet" demesi gerekmektedir.

Avrupa Birliği, 1973-1995 yılları arasında 4 ayrı süreçte 9 devleti daha içine alarak 15 üyeli asli yapısına kavuşmuştur. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Avrupa'da ortaya çıkan yeni tablo, AB'yi yeni arayışlara yöneltmiş ve 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirve Toplantısı'nda alınan kararlar uyarınca eski Varşova Paktı üyeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan yeni bir genişleme süreci başlatılmıştır.

Bu kapsamda, AB Komisyonu'nun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler, 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Bu rapora istinaden Avrupa Konseyi Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde, genişlemeyi olası kılan süreci başlatmıştır. Bu süreçte ilk seferde on iki ülke (Bulgaristan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya) aday ülke statüsü almıştır.

Bunun üzerine, Avrupa Birliği 1990'lı yıllarda kademeli olarak, on Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesiyle "Avrupa Anlaşmaları" olarak anılan Ortaklık Anlaşmaları'nı imzalamışlardır. Avrupa Anlaşmaları bu ülkelerle AB arasındaki ikili ilişkilerin hukuksal temelini oluşturmaktadır.

"Kopenhag Ölçütleri (Kriterleri)" olarak Avrupa literatürüne giren ölçütler, tam üyelik için aranan ekonomik ve siyasal koşullar olarak tespit edilmiştir. Buna göre;

“üyelik için, aday ülke, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarına saygı ve korumayı garanti eden kurumların istikrarını sağlamış olmalıdır.” görüşü kabul edilmiştir. Siyasi ölçütlerin yanında ekonomik olarak adaylarda “etkin bir piyasa ekonomisi ve AB içinde rekabet edebilme kapasitesi” aranmaktadır. Son maddede ise, “tüm bu yükümlülükleri aday devletlerin yerine getirmesi durumunda bile Birliğin yeni üye içerme kapasitesi ayrıca değerlendirilecektir” ifadesi yer almaktadır[15].

Son madde ile AB, aday devletleri bünyesine alıp almama konusundaki yetkisini ortaya koymaktadır. Bu ölçütler, iki taraflı geçerlilik gösterdiğinden, AB’nin eline çok etkili bir araç geçmektedir. Ölçütler, adayları gerekli uyumlaştırmaya doğru yönlendirirken ve belki de hiçbir zaman giremeyecekleri bir topluluğun, “müktesebat” olarak bilinen politikaları ve mevzuatını kendi politika ve mevzuatları ile uyumlaştırmak, AB, bu son madde ile kendini hiçbir yükümlülük altına sokmamaktadır.

İlk dalgada Kopenhag ölçütlerine en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, ikinci dalgada ise Slovakya, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce alınan bir kararla, Malta ise 1996’da “dondurmuş” olduğu üyelik başvurusunu Ekim 1998’de tekrar yürürlüğe koyduğundan söz konusu genişlemenin içine dahil edilmiştir.

Gündem 2000 Raporu’nda, 11 aday ülke arasında sayılmayarak “tam üyeliğe aday” olarak değil, “başvuran ülke” statüsünde tutulan Türkiye ile ilgili olarak; Gümrük Birliği’nin tatminkar bir biçimde işlediği ve AB ile Türkiye arasında ilişkilerin geliştirilmesi için sağlam bir dayanak teşkil ettiği, ancak siyasi durumun, mali işbirliği ile siyasi diyalogun 6 Mart 1995 tarihinde kararlaştırıldığı şekilde sürdürülmesine imkan vermediği, Gümrük Birliği’nin uygulamasının Türkiye’nin bir çok alanda AB müktesebatını başarıyla üstlenebileceğini gösterdiğini, buna karşılık ekonominin makro ekonomik istikrarsızlık kısılcasını kıramadığı ifade edilmiştir. Siyasi konularda ise insan hakları ve Güneydoğu sorunu ile ilgili bilinen görüşler tekrar edilmiş ve bu soruna askeri değil, siyasi bir çözüm bulunması gerektiği belirtilmiştir.

Gündem 2000'e paralel olarak Türkiye, 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde de, AB Konseyi'nin almış olduğu genişleme kararında tam üyelik başvurusunda bulunan ülkeler içinde genişleme sürecine dahil edilmeyen tek ülke olmuştur. Ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda ülkedeki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

Müteakiben, AB ile siyasi diyalogun ilişkilerimizin gelişmesine engel oldukları iddia edilen Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları dahil olmak üzere Türkiye'nin iç meselelerini bundan böyle kapsamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Londra'da yapılacak Avrupa Konferansı'na Türkiye'nin katılmayacağı, Gümrük Birliği'nin ise Ortaklık Anlaşmaları'nda öngörüldüğü şekilde sürdürüleceği, AB tarafının Lüksemburg Zirvesi'nin sonuç bildirisinde yapmayı üstlendiği gümrük birliğinin derinleştirilmesine ve Ankara Anlaşması'nın sağladığı imkanların kullanılmasına yönelik tekliflerin ise beklendiği ifade edilmiştir[13].

15-16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen AB Cardiff Zirvesi sonunda yayınlanan Başkanlık Sonuç Belgesinin genişleme ile ilgili bölümünde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin genişleme sürecindeki konumunu nispi şekilde iyileştiren bir ifade kullanılmış ve "üyelik için ehil" olduğu ifadesinden vazgeçilerek bunun yerine "üyelik adayı" tanımlaması kullanılmıştır.

Almanya'da Ekim 1998'de işbaşına gelen Sosyal Demokrat-Yeşiller Koalisyonu'nun, Türkiye-AB ilişkileri konusunda farklı bir yaklaşım benimsediğini değerlendiren Türkiye, Almanya Dönem Başkanlığı ile daha yakın temaslar kurmuş, bu çerçevede, Başbakan Bülent Ecevit ile Almanya Başbakanı Schroeder arasında Köln Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığının tescili konusunda bir mektup teatisinde bulunulmuş ve Türkiye'nin AB'den beklentileri ayrıntıları ve gerekçeleriyle ortaya konmuştur.

Bununla birlikte, 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln'de yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde Almanya tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin beklentilerini karşılayabilecek nitelikteki taslak metin, İngiltere ve Fransa'nın

desteğine rağmen, Yunanistan'ın ve diğer bazı üye ülkelerin olumsuz tutumları neticesinde kabul edilmemiştir.

Tüm bu gelişmelerden sonra, iki yıl önce AB'nin genişleme sürecine dahil edilmeyen Türkiye'nin, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde oybirliği ile Avrupa Birliği'ne aday olduğu teyit edilmiştir[16]. Karar açıklamadan da görüleceği gibi, gerçekte var olan bir durumun doğrulanmasıdır[17].

Ancak bununla birlikte, diğer aday devletler gibi Türkiye'nin de, mevcut "Avrupa Stratejisi"ne dayanılarak reformlarını teşvik etmeye ve desteklemeye yönelik bir katılım öncesi stratejiden istifade edeceği, bu çerçevede, insan hakları konusu ve Kıbrıs'ta BM Genel Sekreteri gözetiminde sürdürülen çözüme yönelik görüşmelerin ve devam eden sınır anlaşmazlıkları ile ilgili konular başta olmak üzere, üyeliğin siyasi kriterlerini karşılama yönünde ilerleme kaydedilmesi üzerinde durularak daha fazla siyasi diyalogun söz konusu olacağı belirtilmiştir.

Ayrıca, politik bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağına altı çizilerek, üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararını yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın vereceği ve bu konuda ilgili bütün faktörlerin dikkate alınacağı ifade edilmiştir.

Sınır anlaşmazlıkları konusunda ise ikili görüşmelerin başarılı olmaması halinde, anlaşmazlığın makul bir süre içinde Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) götürülmesi gerektiği, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004 yılı sonuna kadar UAD yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla devam eden anlaşmazlıklara ilişkin durumun gözden geçirileceği belirtilmiştir.

Konsey ayrıca genişleme süreci ile ilgili olarak; Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya ile katılım müzakerelerinde başlatılan esaslı çalışmayı ve kaydedilen ilerlemeyi memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve birliğe giriş şartları ve bundan doğacak anlaşma tadilleri konusunda Romanya, Slovakya,

Letonya, Litvanya, Bulgaristan ve Malta ile Şubat 2000'de iki taraflı hükümetler arası konferanslar toplamaya karar vermiştir.

AB Komisyonu, 8 Kasım 2000 tarihinde Türkiye'nin Katılım Ortaklığı'na ilişkin önerisini açıklamıştır[18]. Aynı tarihte Türkiye dahil olmak üzere bütün aday ülkelerin 2000 yılında üyelik yönünde gerçekleştirdiği çalışmaları ayrıntılı olarak değerlendiren "İlerleme Raporu" ile kaydedilen bu gelişmeleri özetleyen "Genişleme Stratejisi" başlıklı belgeyi de kamuoyuna sunmuştur[19].

Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), Türkiye'nin üyelik yönündeki temel hedefleri ortaya koyarken, İlerleme Raporu, bu temel prensipler çerçevesinde kaydedilen ilerlemeleri ve sonraki aşamalarda yapılması gerekenleri açıklamıştır. KOB içinde, Türkiye'nin diğer aday ülkelere uygulananlar ile aynı ölçütler temel alınarak Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday ülke olduğu belirtildikten sonra "İlkeler" başlıklı bölümde Helsinki'de belirtilen Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözülmesi gerektiği bir kez daha ifade edilmiştir.

KOB'nin açıklanmasının ardından Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada,[20] Türkiye'ye ilişkin KOB'nin, bütün adaylar için olduğu gibi, Avrupa Birliği'nce hazırlanan ve AB'nin sorumluluğundaki bir belge olduğu, ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs meselesine çözüm bulma arayışları ile AB adaylığı arasında bir bağlantının varlığını hiçbir zaman kabul etmediği, Kıbrıs meselesinin adadaki Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasındaki bir konu olduğu belirtilmiş ve KOB içinde yer alan Kıbrıs konusuna ilişkin gözlemlerin, Türkiye'nin bu temel tutumuyla uyumlu olduğu ölçüde dikkate alınacağı, Türkiye'nin, bu bağlamda, kendisini sadece Helsinki Zirvesi sonuçları ve bu sonuçların kabulüne ilişkin Türkiye ile AB arasındaki yazışmalar ve görüşmeler ışığında bağlı saymaya devam edeceği bildirilmiştir.

Türkiye'nin, KOB'deki "Kıbrıs" ile ilgili hususların siyasi ölçütlerde "kısa vadeli öncelikler" arasına eklenmesine itirazı neticesinde, ara bir formülle Kıbrıs sorununa çözüm konusu "genişletilmiş siyasi diyalog" başlığı altına alınmış, belgenin Konsey tarafından onaylanması 08 Mart 2001 tarihini bulmuştur[21].

07-09 Aralık 2000 tarihleri arasında yapılan Nice’de Zirvesi’nde hazırlanan belgede, genişlemeyle ilgili olarak diğer 12 adayın durumu değerlendirmeye alınırken, Türkiye’ye 2010 yılı için hazırlanan öngöründe yer verilmemiştir. Bu nedenle yapılan eleştirilere cevaben AB Komisyon Başkanı Prodi kararı, Türkiye’nin adaylığının 1999 yılında açıklanmış olmasına ve Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlanmamış olmasına bağlamıştır.

Üzerine anlaşılmaya varılan KOB’ye göre Türkiye, hazırlamış olduğu -bir anlamda yapabileceğini değerlendirdiği- belgeyi “Ulusal Program” olarak 19 Mart 2001 tarihinde açıklamış ve kabul etmiştir. Ulusal Program’da, her ne kadar demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına yönelik önemli reform çalışmaları bulunsada, Program, AB’nin Türkiye’den beklentilerine cevap vermediğinden, Komisyon’un “2001 İlerleme Raporu”nda Türkiye’den gözden geçirilmiş yeni bir Ulusal Program istenmiştir[22]. Ayrıca, Brüksel’deki diplomatik çevreler, TBMM’nin onayından geçmeyen Ulusal Program’ın hukuki açıdan hiçbir bağlayıcılığı olmadığını ve belgenin başka bir hükümetin kurulması halinde değişebileceğini vurgulamışlardır[23].

14-15 Aralık 2001 tarihinde: Belçika’nın Leaken kentinde toplanan Avrupa Konseyi Zirvesinin sonucunda Türkiye’nin katılım müzakerelerine yaklaştığı ve AB’nin geleceği ile ilgili konvansiyon çalışmalarına katılacağı ilan edilmiştir[13].

12-13 Aralık:2002 tarihinde Kopenhag’ta toplanan Avrupa Konseyi Zirvesi sonucunda 10 aday ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve GKRY) 1 Mayıs 2004 itibarıyla üye olmaları kararı verilmiştir. Zirve’nin Sonuç Bildirgesi’nin Türkiye bölümünde Konsey’in 2004 yılı İlerleme Raporu ve Komisyon’un görüşleri ışığında, Aralık 2004 tarihli Zirve’de Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı kararını alması halinde müzakerelerin gecikmeden başlatılacağı belirtilmiştir[13].

12-13 Aralık 2003 Avrupa Birliği Zirve toplantısı Brüksel’de gerçekleşmiştir. Konsey, Komisyon’un raporu ve tavsiyeleri temelinde, 2004 Aralık ayında yapılacak olan Zirve’de alınacak karar ışığında Türkiye ile birlikte çalışacağı taahhüdünü vurgulamıştır. Ayrıca Konsey, tam üyelik müzakerelerine başlanabilmesi için

yapılan hazırlıklar çerçevesinde kaydedilen önemli ilerlemelere dayanarak Türkiye'yi teşvik ettiğini vurgulamaktadır[13].

1 Mayıs 2004 tarihinde Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve GKRY'nin AB'ye resmen katılması ile AB tarihinin en kapsamlı genişlemesini tamamlamıştır. Toplam 378 milyon nüfusa sahip olan AB 15'in nüfusu, son genişleme ile birlikte 454 milyona ulaşırken; bu 10 yeni ülkenin katılımıyla AB'nin resmi dillerinin sayısı da 11'den 20'ye yükselmiştir. Avrupa kıtasının tarihi bölünmesini sona erdiren bu genişleme dalgası AB'nin sosyal, kültürel, ekonomik iç dengelerinin yanı sıra kurumsal yapısını da büyük ölçüde değiştirmiştir[13].

AB'nin yaşamış olduğu en son genişleme, aday sayısı, yüzölçümü (yüzde 34 artış), nüfus (105 milyon artış) ve değişik tarih ve kültürlerin zenginliği dikkate alındığında, kapsam ve çeşitlilik açısından benzersiz olduğu için, eşsiz bir meydan okuma niteliğindedir.

15 Aralık 2004 tarihinde Parlamenter Camiel Eurlings tarafından hazırlanan Türkiye Raporu, Avrupa Parlamentosunun Strazburg'ta yaptığı toplantıda 262 "hayır" oyuna karşılık 407 "evet" oyu ile kabul edilmiştir. Bu rapor ile Avrupa Birliğinin Türkiye ile müzakerelere gecikmeksizin başlaması gerektiği vurgulanmıştır.

16- 17 Aralık 2004 tarihinde toplanan Avrupa Konseyi Brüksel zirvesi sonuç bildirgesinde Türkiye AB ile katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005'te başlaması kararlaştırılmıştır. Sonuç bildirgesinde müzakerelerin hedefinin tam üyelik olduğu, ama sonucunun ve zamanlamasının şimdiden belirlenip garanti edilemeyeceği belirtilmiştir. Sonuç bildirgesindeki bir diğer önemli nokta ise imtiyazlı ortaklık gibi bir seçenekten bahsedilmemiş olunmasıdır. Müzakerelerin askıya alınması konusunda ise sonuç bildirgesinde AB Komisyonu veya üye ülkelerinin üçte birinin talebiyle müzakerelerin askıya alınması önerilebileceği belirtilmiştir. Fakat müzakerelerin askıya alınması için üye ülkelerin bu kararı nitelikli çoğunlukla onaylaması şartı konulmuştur. İnsan hakları ve demokratikleşme alanındaki gelişmelerin, Türkiye'ye mahsus olarak, müzakereler esnasında da kıstas olacak şekilde izlenmesi öngörülmüş olup Ankara'nın girişimiyle, sadece Türkiye'yi değil,

öbür adayları da kapsayacak şekilde genel genişleme politikası haline getirilmiştir[12].

Sonuç bildirgesinde daimi derogasyonlardan söz edilse de metnin atıfta bulunduğu belgeler bu kısıtlamaların geçici ve üye ülkeler için bile geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu konu Ankara'nın girişimiyle Türkiye başlığından çıkartılıp genel müzakere başlığı içine konulmuştur.

AB zirvesinde kriz yaratan Kıbrıs konusunda ise Türkiye metinde Kıbrıs Rum Kesimi veya Kıbrıs Cumhuriyeti gibi bir atıf yapılmaması için girişimde bulunmuştur. AB zirvesinin nihai bildirisinde, birliğin, "Türkiye'nin tam üyelik müzakereleri başlamadan önce Ankara Anlaşması'nı 10 yeni üyeyi kapsayacak şekilde onaylayacağını bildirmesinden memnuniyet duyduğu" ifadesi yer almıştır. Ancak çetin pazarlıklar sonucu yapılan değişikliklerle, Türkiye'nin anlaşmayı imzalama "kararının" memnuniyetle karşılanması yerine, bu anlaşmayı imzalayacağı yolunda "beyanda" bulunmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiş ve kriz bu şekilde her iki tarafı da memnun etmeyecek şekilde aşılmıştır[12].

Türkiye, ayrıca Ege sorunu konusunda sonuç bildirgesinde Helsinki kararlarına atıfta bulunulmamasını istemiştir. Ancak bildirmede üyelik sürecine etkisi olan çözümlenemeyen sınır sorunlarının, gerekli görüldüğü takdirde çözüm için Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'na götürülebileceği vurgulanmıştır. Buna karşın, sadece AB'ye üye ülkeler ile aday ülkeler arasındaki sınır sorunlarının üyelik sürecini etkileyebileceği belirtilmiştir. Bir başka deyişle, Türkiye'nin Ermenistan veya Suriye gibi ülkelerle var olan sınır ihtilaflarını bu kapsam dışında tutulmuştur.

Brüksel'deki zirve toplantısı ardından açıklanan sonuç bildirgesinde Bulgaristan ve Romanya ile Nisan 2005'te üyelik anlaşması imzalanması, Anlaşma çerçevesinde, iki ülkenin 2007 yılında AB'ye tam üye olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca AB Komisyonu, Hırvatistan'la üyelik görüşmelerinin de 17 Mart 2005'te başlamasına karara bağlarken, Hırvatistan'ın en erken 2009'da birliğe üye olabileceği değerlendirilmiştir[12].

AB'ne üye ülkelerin içine almaya çekindiği Türkiye, aslında AB'ni dünyanın en büyük ekonomik gücü haline getirecektir. Tabloya bu yönden bakıldığında durumun

AB'nin Türkiye'ye kazandırdıklarının yanında , Türkiye'nin de AB'ne ekonomik ve siyasi anlamda bir çok fayda sağlayacağı ve bu faydanın birkaç küçük kaprisli devletin çıkarlarına feda edilemeyeceği AB'nin lokomotif devletleri olan Almanya , Fransa ,İngiltere ve İtalya tarafından Brüksel zirvesinde ortaya konmuştur.

01 Mayıs 2004'te AB'ne katılan 10 Doğu Avrupa ülkesiyle, 2004 yılında ABD'yi geride bırakarak dünyanın en büyük ekonomik gücü haline gelen AB, Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan'ın üyeliğiyle, daha da güçlenmiş olacaktır. 15 üyeli iken, ABD'nin milli gelirinin 831 milyar dolar altında kalan AB, 2004 yılında içine aldığı 10 üye ile ABD'yi Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) olarak 116 milyar dolar geride bırakmıştır. AB, Türkiye'nin içinde bulunduğu 4 aday ülkeyi içine aldığı takdirde ABD'yi GSMH olarak 856 milyar dolar geride bırakmış olacaktır[12].

AB Türkiye'yle Büyüyecek				
	Yüzölçümü (Bin Km2)	Nüfus (Milyon)	SGP-KBMG (Dolar)	SGP-GSMH (Milyar dolar)
AB (15)	3243	379,8	26552	10083
AB (25)	3987	454	24294	11030
AB (29)	5168	559,2	21047	11770
Adaylar				
Türkiye	775	70,7	6690	473
Romanya	238	22,2	7140	159
Bulgaristan	111	7,8	7610	60
Hırvatistan	57	4,5	10710	48
AB (29)	5168	559,2	21047	11770
AB (25)	3987	454	24294	11030
AB (15)	3243	379,8	26552	10083
ABD	9629	291	37500	10914
Çin	9598	1288,4	4990	6435
Japonya	378	127,2	28620	3641
Hindistan	3287	1064,4	2880	3068
Brezilya	8547	176,6	7480	1322
Rusya	17075	143,4	8920	1279
DÜNYA	133883	6271,7	8180	51134

Şekil 2.1 Türkiye'nin AB'ne ekonomik katkısı [12].

2.3. Türkiye'nin Gücü ve Gerçekleri:

Türkiye, Tanzimat'tan bu yana, Batı'ya yönelmiş dünyadaki tek müslüman ülkedir. Ayrıca Türkiye, laik ve demokratik ilkeleri benimsemiş, Batı dünyası ile ortak sınıra sahip, AB üyesi devletler ile tarihi ilişkileri bulunan, dünya üzerinde mevcut yaklaşık 50 kadar islam devleti arasında politik, sosyal, kültürel ve sportif alanlarda en gelişmişler arasında yer alan, hayat tarzı olarak Batı'yı seçmiş bir devlettir[10].

Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin karakteri incelendiğinde, diğer önemli özelliklerin yanında, tam bağımsızlığın önemi ortaya açık bir şekilde çıkmaktadır. Yeni devletin kurulma aşamasında, kurtuluş çaresi olarak dönemin bazı büyük devletlerinin mandasını isteyen görüşler bir tarafa bırakılmış, esir yaşamaktansa yok olmak göze alınarak girilen mücadeleden galip çıkmıştır.

Rakamsal değerlere baktığımızda, Türkiye 779.452 km² lik yüzölçümü ile büyüklük sıralamasında dünyanın 36'ncı sırasında yer aldığı görülmektedir[24]. Türkiye'nin kapladığı alan bütün dünya topraklarının % 0,65'ini oluşturmaktadır. Toprakları Türkiye'den fazla 35 ülke mevcuttur. Ancak, yüzölçümü Türkiye'den büyük olan devletlerin çoğunun nüfusu Türkiye'den daha azdır. (Örneğin; Kanada, Arjantin, Kolombiya, Namibya, Moritanya, Güney Afrika Cumhuriyeti[25].)

Türkiye erozyon gibi büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bulunmasına rağmen topraklarının % 30'u ekilebilir arazi, % 26'sı orman ve koruluktur. Türkiye'nin ekilebilir arazileri Avrupa'nın tarımda en ileri sayılan iki ülkesi Fransa ve Macaristan'ın ekilebilir alanlarının toplamı kadardır. Türkiye'nin ormanlarının kapladığı alan Almanya'nın ormanlarının tam iki misli, Fransa ve İtalya'nın ormanlarının ise toplamına eşittir[24].

Üç tarafındaki denizlerde 8333 km'lik sahil şeridi, önemli sayılabilecek su kaynakları potansiyeli, zengin maden yatakları (bor, linyit, demir cevheri, boksit, bakır vb.) ile Türkiye bölgesinde coğrafyanın kendisine sağladığı avantajlarla önemli bir güç durumundadır.

Taşkömürü üretiminde yılda yaklaşık üç milyon tonla dünyanın 25nci üreticisi durumundaki Türkiye, Avrupa'da Romanya ile birlikte 7'nci sırayı paylaşmaktadır. AB ülkelerinden sadece Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin üretimi Türkiye'den fazladır. Avrupa'da linyit üretiminde Yunanistan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti ile aynı seviyedeki Türkiye'den fazla üretim yapan ülke yoktur. Bor gibi stratejik bir madenin ise yeryüzündeki tüm kapasitenin %60'ı Türkiye'de bulunmaktadır.

Sadece bölgesine değil Türk ekonomisine büyük katkıları olan ve bu katkıları önümüzdeki yıllarda daha da artacak olan Güneydoğu Anadolu Kalkınma Projesi (GAP) ile Türkiye'nin haritası değişmiştir. GAP çerçevesinde 21 baraj, 17 hidroelektrik santrali yapımı, 1.6 milyon hektar arazinin sulanması ve yılda 26 milyar Kws elektrik üretimi planlanmaktadır. Sulanacak arazi Türkiye'nin 1993 yılında sulanan arazilerinin yarısından fazla, Belçika'nın yüzölçümünün ise 2.5 katıdır. Proje tamamlandığında bölgedeki altı ilin Türkiye'nin tarım üretimindeki payının % 8'den %20'ye, sanayideki payının %1.9'dan % 8'e, hizmetlerdeki payının ise %5 'ten %10'a yükseleceği tahmin edilmektedir[24].

Türkiye 65.293.000 (2000 yılı itibarı ile) nüfusu ile dünya nüfus sıralamasında 17 nci sırada bulunmaktadır. Günümüzde hem toprakları hem de nüfusu Türkiye'den fazla olan devletlerin sayısı sadece 11'dir.* Bu devletler içinde AB üyesi veya girmeye aday olan devlet bulunmamaktadır ve bu devletlerin beşi müslümandır.

Avrupa Konseyi'nde olduğu gibi, Avrupa Birliği'nde de nüfus unsuru ön planda tutulmaktadır. 626 üyeli Avrupa Parlamentosu'nda Almanya 99, İngiltere, Fransa ve İtalya ise 87'şer milletvekili ile temsil edilirken, Türkiye bugün AB'te tam üye olsa idi 87 milletvekiline sahip olacaktı. Aynı şekilde, nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye, o zamana kadar tam üye olursa, 2014 yılında Almanya ile birlikte parlamentoda en çok milletvekili bulunduran devlet konumunda olacaktır[24].

* Bu devletler; Çin, ABD, Brezilya, Hindistan, İran, Meksika, Mısır, Nijerya, Pakistan, Rusya, Endonezya'dır.

Günümüzde 6 milyar civarında olduğu tahmin edilen dünya nüfusunun 2020 yılında 7,5 milyar, 2050 yılında ise 9,3 milyara ulaşması beklenmektedir. Dünyada yaşayan her 100 kişiden 21'i Çinli, 16'sı Hintli, 4,7'si ABD'li, 2,6'sı Rus, 2,2'si Japon, 1,1'i ise Türk'tür. Türkiye'nin nüfusunun 2020 yılında 85,6 milyona, 2050 yılında ise 103,6 milyona ulaşması tahmin edilmektedir. AB içinde yer alan Yunanistan'ın nüfusu ise 2050 yılında 8,3 milyona düşecektir.

Buna karşılık önümüzdeki yıllarda AB üyelerinin tümünde önemli bir nüfus azalması yaşanacağı ve 1997 yılında 371 milyon olan toplam nüfusun 2020 yılında 364 milyona, 2050 yılında ise 290 milyona ineceği tahmin edilmektedir. (Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yukarıda belirtilen tarihlere kadar AB'ye üye olacakları düşünüldüğünde toplam nüfus; 2020 yılında 468 milyon, 2050 yılında ise 379 milyon civarında olacaktır.) 2050 yılında ABD'nin nüfusunun, genişlemiş durumdaki AB nüfusunu bile geçeceği, dolayısıyla daha büyük bir tüketim pazarına sahip olacağı tahmin edilmektedir.

Bununla birlikte, bütün Avrupa devletleri içinde Türkiye'den daha genç bir nüfusa sahip olan bulunmamaktadır. 1999 yılı rakamlarına göre Türkiye nüfusunun %51'i 24 yaş ve altındadır. Aynı yaş grubu için; Almanya'daki oran %27, Yunanistan'da %29, Fransa'da %32 ve AB içindeki en yüksek orana sahip İrlanda'da %40'dır[25].

Devletlerin ekonomik büyüklüklerine de baktığımızda, yüzölçümü veya nüfusu Türkiye'den büyük olan devletler arasında, kişi başına düşen milli geliri de Türkiye'den fazla olan sekiz devlet olduğu görülmektedir. Nüfusu 50 milyonun üzerindeki devletler de hesaba katıldığında ise Türkiye dünyada 13 üncü sırada bulunmaktadır.

Devletlerin gerçek ekonomik gücünü saptayabilmek için toplam milli gelirlerini dikkate almak daha uygun olacaktır. Kişi başına düşen rakamlarla o ülkedeki refah seviyesini anlamak mümkündür. Nüfus ve topraklarının genişliği gibi unsurlar bir yana bırakılsa bile AB üyeliğine aday olan devletlerin hiçbirinin toplam gayri safi milli hasılası veya toplam ekonomik gücü Türkiye düzeyine yaklaşmamaktadır.

Türkiye jeopolitik ve jeostratejik mevkii itibarıyla; dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Ortadoğu ve Hazar Havzası, önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası, tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliğe uğrayan Balkanlar, etnik çatışmalar yanında, zengin doğal kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır.

Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Kısaca Türkiye bir Avrasya ülkesidir. Böylesine önemli ve anlamlı bir yörede bulunan bir ülkenin ve onun devletinin başka coğrafyalarda kurulmuş bulunan devletlerden çok daha farklı uluslararası ilişkileri ve problemlerinin olması doğaldır[14]. Bununla birlikte; sorunlar, çatışmalar ve istikrarsızlıklar içeren bir coğrafyada yaşayan Türkiye, bölgesinde bir barış ve istikrar adası olma özelliğini koruma başarısını göstermiştir.

Türkiye'nin hem doğulu, hem de batılı yönleri üyesi olduğu örgütlerin çeşitliliği ile de kendini göstermektedir. Türkiye aynı anda; NATO, Avrupa Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), D-20 ve İslam Konferansı Örgütü (İKO) üyesi olan yegane devlettir.

Türkiye tarihi, coğrafi ve kültürel açılardan doğunun olduğu kadar, yine aynı kıstaslarla değerlendirildiğinde, batının da bir parçasıdır. Türkiye'nin altı asır boyunca Avrupa ile mevcut ortak tarihi bunun en belirgin kanıtıdır. Batının köklü demokrasileri ve pazar ekonomileri ile doğunun ümit vadeden genç demokrasilerini, Karadeniz ile Akdeniz'i, NATO ve AB ile İslam dünyasını ve farklı kıtaları birbirine bağlayan Türkiye, İslam ve diğer dinler arasında da bir dostluk ve işbirliği köprüsüdür. Türk tarihi bu olgunun zenginlikleri ile doludur.

Dünya doğal enerji kaynaklarının %70'i etrafında kümelenmiş olan Türkiye, Hazar petrolünün batıya taşınmasını öngören ve uluslararası camiadan büyük destek bulan "Bakü-Ceyhan Projesi" ile petrol nakil güzergahı bakımından en istikrarlı ve güvenli ortamı sunmakta ve çevre korunması bakımından da en az riski taşımaktadır.

"Türkiye'nin üzerinde bulunduğu coğrafyada sadece güçlüler ayakta kalabilir." İşte bu zorunluluk, soğuk savaş döneminin sona ermesinden sonra bile Türkiye'nin savunma harcamalarını artıran devletler arasında bulunmasına neden olmuştur. Türkiye'nin savunma harcaması (1996) 6,8 milyar dolar, bu harcamaların GSMH'deki payı %4,2 olarak belirlenmişken, bu oran Almanya için %1,6 , ABD için % 3,4 , İngiltere için %2,8 , Fransa için % 3,0 , Yunanistan için ise % 4,6'dır [24].

Türkiye'nin milli gelirine oranla bu kadar fazla savunma harcaması yapmak zorunda olmasının temel nedeni coğrafyasından kaynaklanmaktadır. Buna karşılık, Batı devletlerindeki savunma harcamalarındaki düşüşlerin nedeni, bu ülkelerin bulundukları coğrafi bölgelerdeki tehdidin azalmış olmasıdır. Türkiye'nin güney ve doğu komşuları İran, Irak ve Suriye'nin mevcut yapıları, caydırıcılığı yüksek ve her an hazır bir Silahlı Kuvvetlerin bulunmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye bu gücü sayesinde, 50 yılı aşkın bir süredir aynı zamanda Batı'nın savunmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Güçlü bir savunma ancak güçlü bir ekonomi ile sürdürülebilir. Bu nedenle Türkiye'nin güçlü bir ekonomiye sahip olması, sadece devletin kalkınması, halkın refahı açısından değil, aynı zamanda etkili savunma kabiliyeti ve caydırıcı gücünü sürdürebilmesi ve bu coğrafya üzerinde yaşayabilmesi açısından da zaruridir.

Türkiye, konumu gereği jeostratejik aktör olarak kabul edilir. İçindeki sorunlar onun bir bölgesel güç olması yolundaki en temel engeldir. Türkiye, bölgede İran ile birlikte ilk sıralarda yer alan jeostratejik pivot konumunda ve Karadeniz, Akdeniz kavşağında bir istikrar merkezi, Kafkasya'da Rusya'nın dengeleyicisi, İslam fundamentalizminin önünde bir engelleyici ve NATO'nun güney kanadı durumundadır[26].

Durumu milli gelir açısından incelediğimizde Türkiye'nin GSMH'si, 1 Mayıs 2004'ten itibaren AB'ye tam üye olan 10 ülkenin 8'sinin milli gelirine denk seviyede bulunmaktadır. Nitekim Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Slovakya, Slovenya ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin 2003 yılı milli gelirleri toplamı 193.2 milyar dolarda kalmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin milli geliri, AB'ye aday konumdaki Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'ın milli gelirlerinin toplamının da iki katını geçmektedir.

Türkiye'nin 2004 yılı ekonomik gelişmelerine baktığımızda olumlu bir yıl olduğunu görmekteyiz. Türkiye'nin öncelikli gelir kalemlerinden biri olan turizmde de 2004 yılı rekorlarla kapanmıştır. Türkiye'yi 2004 yılında, bir önceki yıla oranla yüzde 25'lik artışla yaklaşık 17.5 milyon turist ziyaret etmiştir. Ayrıca 2004 yılı sonu enflasyon verileriyle birlikte enflasyon yıllık bazda 1975 yılından bu yana en düşük seviyeye gerilemiştir. Enflasyon, 2004 yıl sonu itibarı ile yüzde 9.3 ile son 29 yılın en düşük seviyesinde gerçekleşmiştir. 2004 yılında ihracat da yeni bir rekora imza atarak bir önceki yıla göre yüzde 33.7 oranında artışla 64 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatçı Birlikleri kayıt rakamlarından yaptığı hesaplamalara göre, geçen yıl 26.4 milyar dolar olarak gerçekleşen Avrupa ülkelerine ihracat, yüzde 30,7 artışla 34.6 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. 2003 yılında dünyanın en büyük 26. ihracatçı ülkesi konumuna yükselen Türkiye'nin, yeni rakamlarla, sıralamada daha da yukarılarda yer alması beklenmektedir. 2005 yılı ihracat hedefi ise 71 milyar dolar olarak açıklanmış olup, bu hedefin aşılması ihracatın 75 milyar dolara ulaşması beklenmektedir [12].

İhracatta rekor yılı		
Yıl	İhracat (milyar \$)	Değişim (%)
2001	31	14.2
2002	36.1	16.5
2003	47.8	32.3
2004	57.3	19.7
2005	64	33.7

Şekil 2.2 Türkiye'nin ihracat artışı [12].

Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Örgütü, Türkiye'nin 2006-2009 döneminde yıllık ortalama yüzde 5.7'lik reel gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyümesi yakalayacağını öngörmektedir. OECD tahminlerine göre Türkiye, yakalayacağı bu GSYİH büyümesi ile AB ülkeleri, ve diğer OECD üyesi ülkelerinin tümünün üzerinde bir büyüme yakalamış olacaktır[12].

2.4 Türkiye ve Yunanistan Arasındaki İkili İlişkiler :

Türkiye ve Yunanistan, ulusal bağımsızlıklarını kazanmalarına kadar, uzun bir tarihsel birlikteliği paylaşmışlardır[27]. İstanbul'un Türkler tarafından fethinden 19. yüzyılın sonlarına kadar Yunan ulusu, Türklerin egemenliği altında Osmanlı Devleti'nin sosyo - ekonomik yaşantısında olduğu kadar, askeri ve siyasi yaşamında da etkin roller üstlenerek aynı kadere ortak olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin azınlıkları dinsel ayrıma tabi tutarak sınıflandırması ve azınlıkları mensup oldukları kiliseler aracılığı ile denetlemesi, kilise yönetimlerinin alacağı kararların, Osmanlı yönetiminin garantisi altında uygulanmasına yol açmıştır. Bu yolla azınlıklar üzerinde etkin bir rol üstlenen kiliselerin gücü, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve Avrupa'da sınırlarını genişletmesine bağlı olarak artmıştır. Özellikle Fener Ortodoks Kilisesi'nin yetki ve haklarının genişletilmesi ve bunların, yönetimin etkin garantisi altında bulunması bir yandan kilisenin dinsel ve etnik azınlıklar üzerindeki denetimini artırırken, diğer yandan da ekonomik ve siyasi çıkarlar sağlamak çabasındaki azınlıkların kilise ile işbirliği ilişkilerini sağlamlaştırmıştır[28].

Yunan kökenli halklar içerisinde ulus bilincinin yerleşmeye başlamasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'ne karşı yoğun bir bağımsızlık mücadelesi başlamıştır. Yunan başkaldırısı, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Balkanlardan atılmasında çıkarlarının gerçekleştirilmesi açısından yarar gören İngiltere ve Rusya gibi, diğer devletler tarafından da desteklenmiştir. Yunan başkaldırısı, ancak 1830'larda ulusal bağımsızlığın kazanılmasıyla başarıya ulaşabilmiştir[29].

1830'lardan başlayarak, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda toprak kaybetmeye başlamasıyla birlikte, Yunanistan'la Osmanlı Devleti arasında büyük oranlarda insan değişimleri, göçler yaşanmış ve giderek karşılıklı bir azınlıklar sorunu ortaya çıkmıştır. 1830 yılında hazırlanan Londra Protokolü ile Yunanistan sınırları içerisinde kalan Müslüman toplumunun azınlık hakları garanti altına alınmaya çalışılmıştır.

1912 - 1913 Balkan Savaşları ile birlikte, Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarından, Yunanistan sürekli olarak genişleyen taraf olarak kazançlı çıkmıştır. Bu çerçevede yeni kitlesel göçler yaşanırken, azınlıklar sorunu giderek daha da derinleşmiştir. Bu bağlamda, Yunanistan'ın dış politikasında uzun dönemli etkileri gözlemlenen Megali İdea politikasının bu dönemde hızlı bir gelişme gösterdiği söylenebilir[30].

Yunanistan'ın bu yöndeki çabaları, en son olarak 1919'dan 1923'e kadar devam eden Küçük Asya - Anadolu macerası ile kendini göstermiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'ne zorla imzalatırılan Sevr Andlaşması, Anadolu'nun Ege Kıyıları'nın Yunanistan tarafından işgal edilmesiyle başlayan, Osmanlı Devleti'nin tasfiyesiyle sonuçlanan ve Türklerin ulusal bilinçle oluşturacakları bağımsız bir Türk devletinin kuruluş yollarını açmıştır[31].

Savaş sonrası dönemin yöneticileri, 1923 Lozan Barış Andlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan dengenin korunmasına özen göstermişlerdir. Gerçi 1930'lara kadar Türkiye ve Yunanistan arasında Lozan Andlaşması'nın gerçekleşmesini tehlikeye soktuğu için çözümü iki ülke arasındaki görüşmelerle sağlanmak üzere ertelenmiş bulunan ahali değişim sorunu üzerinde kesin bir anlaşmaya varılamamıştır ama, her iki ülke de, yeniden bir savaşa yol açabilecek davranışlardan elden geldiğince kaçınmışlardır.

Nihayet 1930'da, iki ülke arasında ahali değişimi konusunda görüş ayrılıkları giderildikten sonra, yakınlaşma çabaları artmıştır. Böylece Yunanistan ve Türkiye arasında 1930 yılında üç önemli andlaşma imzalanmıştır. Bunlar;

- Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Andlaşması,
- Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Hakkında Protokol,
- İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi.

İki ülke arasındaki ilişkilerde sağlanan yumuşama ortamı içerisinde geliştirilen dostluk ve işbirliği, bu ülkelerin diğer Balkan devletleri ile olan ilişkilerine de yansımış ve gelecekte kurulacak olan Balkan Antantı'nın temelleri böylece atılmıştır. Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün Yunanistan'ı ziyareti ise, iki ülke arasında Balkanlarda kurulacak olan dostluk ve işbirliğinin temellerinin atılması için gerekli görüş alışverişinin yapıldığı toplantı niteliğini kazanmış ve Balkan Antantı için bir ön adım olmuştur. Böylece, 1933 yılında iki ülke arasında imzalanan Samimi Anlaşma Paktı ile her iki ülke de sınırlarını karşılıklı olarak garanti etmiş ve iki ülke arasındaki bu pakt, Balkanlarda benzer kaygıları paylaşan Romanya ve Yugoslavya'yı da harekete geçirerek bu ülkelerin de katıldığı bir ortak pakta dönüşmüştür. 1934 yılı Şubat'ında, bu dört ülke arasında Balkan Antantı imzalanmıştır. 27 Nisan 1938 tarihinde ise, Türkiye ve Yunanistan arasında 30 Teşrinievvel 1330 Tarihli Türk - Yunan Dostluk, Bitaraflık, Uzlaşma ve Hakem Muahedenamesi ile 14 Eylül 1333 Tarihli Samimi Anlaşma Misakına Munzaam Muahedename imzalanmış, bu antlaşma ile Akdeniz'de giderek daha fazla hissedilmeye başlayan İtalyan tehlikesi karşısında iki ülke arasındaki dayanışma kuvvetlendirilmeye, bir saldırı durumunda birbirlerine karşı tarafsızlıklarını korumaya, anlayış ve dayanışma içinde olacıklarına ve birbirlerine siyasal destek sağlamaya karar vermişlerdir[32].

1930'ların ikinci yarısı, Türk - Yunan ilişkilerinin yeni bir sayfasını oluşturacak gelişmelere sahne olmuştur. İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasının Akdeniz'de yaratmış olduğu güvenlik kaygıları, Milletler Cemiyeti'nin İtalya'ya karşı aldığı önlemler, Nyon Konferansı'nda alınan kararların uygulanmasında karşılaşılan güçlükler, Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler olarak Yunanistan ve Türkiye'nin, İtalya ile olan sınırlarından dolayı güvenlik endişesi içerisinde olmalarını ve ittifak ilişkilerini sağlamlaştırmanın yollarını aramalarını gerektirmiştir. İtalya karşısında İngiltere'nin desteğinin sağlanması ise ayrı bir önem kazanmıştır.

1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler yeni bir sürece girmiştir. Balkan Antantı ile ittifak bağları bulunan Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler, bu ülkenin 1941 yılı Nisan'ında Almanlar tarafından işgal edilmesiyle kesintiye uğramıştır. Yunanistan'ın Balkan Antantı'nı imzalarken ileri sürmüş olduğu çekinceler bu ülkenin önce İtalyanlar daha sonra ise

Almanlar tarafından işgal edilmesi sırasında Türkiye'nin yardımda bulunmasını önlemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin, Türkiye ve Yunanistan'ın da içerisinde bulunduğu Yakın ve Ortadoğu'daki müttefiklerine yardımda bulunmak konusunda yeterince istekli davranmaması ve SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, özellikle Yalta ve Postdam Konferanslarında Kars ve Ardahan bölgelerinin iadesini ve Boğazlar bölgesinde de Rusya'ya üs verilmesini istemesi ve isteklerini, 7 Haziran 1945 tarihli nota ve bunu takip eden diğer notalarla vurgulayarak, bölgede bazı yayılmacı isteklerle ortaya çıkması, 1940'ların ikinci yarısından itibaren bölgede, ABD'nin askeri, siyasi ve ekonomik etkinliğinin artmasına yol açmıştır [33]. ABD ile kurulan bağlar, sonuçta Türkiye ve Yunanistan'ın 1952 yılında Batı bloğunun askeri örgütlenmesi olan NATO'ya kabul edilmelerine zemin hazırlamıştır.

Savaş sonrası dönemin Türk - Yunan ilişkilerine getirmiş olduğu en önemli değişikliklerden birisi, hiç kuşkusuz, daha önce İtalya'nın egemenliğinde olan Menteşe Adaları'nın 1947 Paris Barış Antlaşması çerçevesinde Yunanistan'a bırakılması olmuştur. Menteşe Adaları'nın Yunanistan'a bırakılması ve daha savaş döneminde Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi gerektiği yolundaki tartışmaların, savaş sonrasında Kıbrıs Rum ve Yunan kamuoyunun gündeminde tutulması, Türkiye ve Yunanistan arasında çıkabilecek bir uyuşmazlığın ilk işaretleri olmuştur.

Gerçekten Yunanistan'da, Menteşe Adaları'nın Yunanistan'a bırakılması sırasında Türkiye'nin sessiz kalmış olmasına dayanan ve Kıbrıs Rum toplumunun Enosis amaçlı isteklerini öne süren bazı politikacılar, Kıbrıs sorununu uluslar arası alana taşıyarak, İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmaya zorlayan bir politika izlemesini savunurken, kimi politikacılar böylesi bir yaklaşımın, Yunanistan'ın İngiltere ve daha sonra da Türkiye ile olan bağlarını tehlikeye düşürebileceğini savunmuşlardır. Bu bağlamda, Kıbrıs sorununun uluslar arası alanda giderek daha çok tartışılmasına koşturarak Yunanistan'ın, Türkiye'ye karşı izlemiş olduğu politikada da farklılıklar gözlenmiştir. Öyle ki Türkiye'nin, Kıbrıs sorunda bir taraf olmasının kabul edildiği 1955 Londra görüşmelerine kadar Yunanistan ile Türkiye arasındaki dostluk ve işbirliği havası, 1950'lerin ikinci yarısından itibaren tamamen tersine dönmüş ve iki ülke arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır.

1955 Londra görüşmeleri sonrasında, Kıbrıs sorununa taraf olan ülkeler arasında Türkiye'nin de yer almasıyla birlikte, Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin yönelimini belirleyen bir süreç izlenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Türk - Yunan ilişkilerinde önemli bir başka konu olan azınlıklar konusu da, iki ülke arasında Kıbrıs konusundaki görüş ayrılıklarının keskinleşmesinden etkilenmiştir. Kıbrıs konusunun her iki ülkede de ulusçu bir yaklaşımla ele alınmasının bir sonucu olarak fanatik grupların, yapılan propagandalardan etkilenecek azınlıklara yönelik saldırılarda ve baskılarda bulunması iki ülke halkları arasında geçmişte yaşanan acı anıların tekrar canlanmasına neden olmuştur.

1956'dan başlayarak, 1959-60'lara kadar Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili ilişkilerin gündemini Kıbrıs sorununa bulunacak çözüm arayışları oluşturmuştur. Nihayet 1959 yılında Zürih ve Londra Antlaşmaları ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantörlüğü altında Kıbrıs'ta bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının karara bağlanması ile iki ülke arasındaki ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır.

1960'lı yılların ilk yarısından itibaren Yunanistan'da, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması fikrinin yaygınlık kazanması ve olayın bir ulusal dava durumuna dönüştürülmesi, benzer bir gelişmenin Türkiye açısından da söz konusu olmasıyla birlikte, her iki ülkenin de dış politika stratejileri, bu konu esas alınarak oluşturulmaya başlanmıştır. Özellikle Türkiye'nin, Kıbrıs Türk toplumu üzerinde oluşturulan baskılar karşısında sessiz kalmayarak, garantörlük statüsünün kendisine vermiş olduğu müdahale hakkını kullanmak istemesi, iki ülke arasında ileride Kıbrıs sorunundan kaynaklanan bir savaş olabileceği tehlikesinin ilk işaretleri olarak algılanmaya başlanmıştır.

Kıbrıs sorunu, Türk dış politikasında önemli değişiklikler yaratan bir konu olarak 1960 sonrası dış politikası tercihlerinin değişmesine büyük oranda katkıda bulunmuştur. 1964 yılında Türkiye'nin antlaşmalardan kaynaklanan garantörlük hakkına dayanarak Ada'da Türk toplumuna yönelik imha girişimlerini silahlı kuvvet kullanarak önlemek istemesinin ABD tarafından verilen ünlü Johnson Mektubu ile engellenmiş olması ve Türkiye'nin diplomatik nezaket kurallarını aşan bir üslupla tehdit edilmesi, Türkiye'de yeni bir dış politika sürecinin başlangıcını oluşturmuştur.

1974 sonrası dönem, Türk - Yunan ilişkilerinin en yoğun ve karmaşık dönemini oluşturmuştur. 1973 Kasım ayında, iki ülke arasında Ege Denizi kıta sahanlığında Türkiye'nin Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'na petrol arama ruhsatı vermesi ile ortaya çıkan gerginlik, 1974 Haziran ayında ortaya çıkan Kıbrıs bunalımı ile ikinci planda kalmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı'nı izleyen günlerde iki ülke arasındaki uzlaşmazlığı giderecek görüşmelere başlanmış, ancak Kıbrıs sorununda olduğu gibi diğer sorunlarda da ilerleme kaydedilememiştir.

1975 ve 1976 yılları, bir yandan Kıbrıs sorununa toplumlar arası görüşmeler yoluyla çözüm bulunması çabalarına sahne olurken, diğer taraftan iki ülke arasında karasuları ve kıta sahanlığı konusunda yeni krizler yaşanmaya başlanmıştır. Bu krizler, iki ülke arasındaki görüş ayrılıklarının giderilememesiyle daha da derinleşmiş ve taraflar karşılıklı olarak birbirlerini düşman olarak görmeye ve ulusal çıkarlarını karşı tarafın tehdidi altında hissetmeye başlamışlardır.

1980'lere kadar iki ülke arasındaki ikili ve çok taraflı ilişkilerin özünü, sorunlara görüşmeler yoluyla çözüm bulabilme çabaları oluşturmuştur. Her ne kadar görüşmeler sırasında sorunlara adil ve kalıcı bir çözüm yolu bulunamamışsa da, iki ülke arasında süren diyalog, karşılıklı gerginliğin azaltılmasında önemli rol oynamıştır. Bu durum 1980'lerden itibaren değişmeye başlamıştır.

1980'lerin başında, Türk - Yunan ilişkilerinde belirgin bir duraklama yaşanmaya başlamıştır. Türkiye'de 12 Eylül darbesinin sonrasında kurulan Milli Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararların almış şekli ve bunların iç ve dış politika ilişkilerine yansımaları, sonradan oldukça yoğun eleştirilerin yapılmasına kaynaklık etmiştir. Türk - Yunan ilişkileri açısından eleştirilen en önemli konu ise, Türkiye'nin ani bir kararla, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönmesine engel oluşturan ve Türk dış politikası açısından önemli bir koz olarak değerlendirilen vetosunu geri alması olmuştur. Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünün gerçekleşmesi ve Yunanistan ile Türkiye arasındaki dengeyi sağlayacağı düşünüldükçe hazırlanmış olan Rogers Antlaşması'na Yunanistan'ın daha sonra karşı çıkmış olması, ilerleyen dönemlerde Türk dış politikasını güç durumlara düşürmüştür.

Türkiye ve Yunanistan arasında diyalog çabalarının sekteye uğramasından sonra zaman zaman ilişkilerin gerginleşmesine yol açan olaylar yaşanmış ve ortaya çıkan

bunalımlar zorlukla atlatılabilmektedir. Özellikle Papandreu'nun Türkiye ile Yunanistan arasında süren gerginliği bir iç politika malzemesi olarak kullanarak sık sık Yunanistan'a yönelik bir Türk tehdidinin var olduğundan söz etmesi, çıkan bunalımların güçlüklerle atlatılabilmesine yol açmıştır.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Yunan kamuoyunda oluşan Türk - Yunan savaşının çıkabileceğine ilişkin korkulu beklenti, zamanla Yunan ulusal birlik ve dayanışmasının katalizörü olmuştur. Öyle ki, 1980 sonrasında ABD üslerini kapayacağını ve NATO karşıtı bir politika izleyeceğini açıklayan PASOK Hükümetleri, daha sonra NATO'dan çıkmamanın gerekçesi olarak Yunanistan'a yönelik bir Türk tehdidinin var olduğunu ileri sürmüşlerdir. PASOK Hükümetleri döneminde Türk tehdidi propagandası o denli abartılmıştır ki, Papandreu yapmış olduğu açıklamalarda Yunanistan'a asıl tehdidin, Varşova Paktı ülkeleri ve SSCB'nden değil Türkiye'den geldiğini ileri sürmüştür.

Yunanistan'da oluşan Türkiye karşıtı yaklaşımlara karşın Türkiye zaman zaman açıklamalarda bulunarak Yunanistan'dan herhangi bir toprak talebinin bulunmadığını vurgulamış, ancak güvensizliği gidermek mümkün olmamıştır. Hatta Türkiye tarafından da önerilen saldırmazlık andlaşması imzalanması düşüncesi ciddi bir yaklaşımla değerlendirilememiştir.

Diğer taraftan, NATO çerçevesinde de iki ülke arasındaki uyuşmazlıklar sürmektedir. Özellikle Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünü engelleyen Türk vetosunun kalkmasından sonra Ege Denizinde NATO komuta kontrol sorumlulukları konusunda anlaşmanın sağlanamamasının yaratmış olduğu sorunların yanı sıra, Yunanistan'ın, Limni ve diğer bazı adalardaki silahlı kuvvetlerini NATO savunma planlarına dahil ederek, adaların silahsızlandırılması yükümlülüğünden kurtarmaya çalışması, Türkiye'nin tepkisine neden olmaktadır. Yunanistan, NATO çerçevesinde Türkiye'ye verilmesi planlanan askeri ve ekonomik yardımları da veto etmektedir.

Günümüz Türk - Yunan ilişkilerinde yaşanan çözümsüzlük sürerken, her iki ülkede de kamuoyunun büyük bir kesimi artık çözümsüzlüğe bir son verilmesi gerektiği kanısını paylaşmaktadır. Siyasilerin birbirlerini karşılıklı olarak suçlamaları ve çözüm önerileri üretememeleri artık eleştiri konusu olmaktadır. Her iki ülke halkı da karşılıklı güven ve işbirliğinin geliştirilmesini istemektedir. Türkiye ve Yunanistan

arasındaki sorunların iç politikada propaganda malzemesi olarak kullanılması da artık eskisi kadar etkili olmamaktadır. Gerçi iki ülke siyasileri arasında yapılan görüşmeler sırasında esas sorunlar üzerinde herhangi bir çözüme ulaşılamamaktadır ama, iki ülke arasında uyuşmazlık konusu olmayan alanlarda işbirliğine gidilmesi gereği, giderek kabul görmektedir. Güven eksikliği ise, tarafların her türden girişiminin kuşku ile karşılanmasına yol açmaktadır.

1990'larda da ilişkileri gerginleştiren olaylar yaşanmıştır. Bunların büyük bir kısmı Türk savaş uçaklarının Yunanistan'ın iddia ettiği 10 millik hava sahasını tanımadığını göstermek için yapmış olduğu uçuşlardan kaynaklanırken, özellikle iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştiren konu, Yunanistan'ın ulusal karasuları sınırını 12 mile genişletebileceği iddiaları olmuştur. Nitekim, 1994 yılı Ocak ayından itibaren bu konudaki tartışmaların yoğunluğu dikkat çekmektedir.

25 Aralık 1995 tarihinde Ege Denizi'nde yaşanan bir deniz kazası ise, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde o güne değin gündeme gelmemiş olan bir konuya dikkatleri çekmiştir. Figen Akat isimli bir Türk yük gemisinin Kardak kayalıklarında karaya oturmasının ardından gelişen olaylar, bu adacıkların hangi ülkenin toprağı sayılacağı tartışmasını başlatmakla kalmamış, aynı zamanda, Ege Denizi'ne yayılmış olan ve statüleri henüz belirlenmemiş olan adacık ve kayalıklar dolayısıyla iki ülkeyi sıcak bir çatışmanın eşiğine de getirmiştir. Yunanistan, 1932 yılında Türkiye ve İtalya arasında imzalanmış bulunan protokole dayanarak bu kayalıkların, Menteşe Adaları'nı oluşturan bitişik adacıklar olduğunu, dolayısıyla, Yunanistan'ın egemenliğinde bulunduğunu iddia ederken Türkiye, söz konusu protokolün geçerliliğinin tartışmalı olduğunu belirtmekte ve bitişik adacıklar kavramının açıklığa kavuşturulması gerektiğini öne sürmektedir [34] .

1997-1998 dönemi ise, NATO Genel Sekreteri Javier Solana tarafından yürütülen Güven Arttırıcı Önlemler'in iki ülke arasında sağlanmasına yönelik girişimlere sahne olmuştur. Atina ve İstanbul Mutabakatları doğrultusunda iki ülke arasında gerilimi azaltıcı önlemlerin saptanarak yürürlüğe konulmasına çalışılmış, bu doğrultuda Yunanistan'ın, Genel Sekreter'in önerilerini reddetmesine rağmen Türkiye, tek taraflı olarak bu önerileri uygulamaya koymuştur.

1999 yılında Türk - Yunan ilişkilerinde gerginliğe yol açan bir diğer sorun ise, bu ülkenin PKK ve lider kadrosuna vermiş olduğu desteğin açığa çıkması olmuştur.

Bu arada iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkileyen kimi olaylar da yaşanmıştır. 17 Ağustos 1999 tarihinde Türkiye'de yaşanan deprem afeti sırasında ve sonrasında Yunanistan ve Türkiye arasında özellikle halkların birbirlerine olan yaklaşımlarını insani boyutta değerlendiren gelişmeler yaşanmıştır. Karşılıklı yardım ve dayanışmanın örnekleri yaşanırken, iki halk arasında kişiliklere ve niyetlere ilişkin olumsuz algılamaların nedenleri ve etkisi üzerinde bir tartışma yaşanmış; medya, iki halk arasındaki bu dostluk ve dayanışmanın siyasi düzeyde de sürdürülmesi gerektiğine işaret eden haberler vermeye başlamıştır. Bu bağlamda, siyasilerin de dış politikada ulusal çıkarları göz ardı etmeyen ve iki ülke arasındaki diyalog sürecini olumlu yönde geliştiren açıklamalarda bulundukları gözlenmiştir.

Son bir değerlendirme yapmak gerekirse, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlara, oldukça uzun bir süre daha çözüm bulunamayacağı düşünülebilir. Tarafların kendi tezlerinde izlemiş oldukları katı tutumlar devam ettiği sürece iki ülke arasındaki uyuşmazlığı gidermek oldukça güç bir uğraş olarak gündemdeki yerini koruyacaktır. İki ülke arasındaki gerginlik tırmadıkça ve çözümsüzlük sürdükçe, sorunların bir savaşla çözümlenebileceğine ilişkin yaklaşımlar tartışılmaya başlanacak ve günün birinde, taraflardan herhangi biri, ulusal ve/veya uluslar arası ortamı uygun bulduğu bir anda, isteklerini savaşa başvurarak gerçekleştirmeye çalışacaktır. Bu nedenle, her iki ülkede de sorunların çözüme vardırılması zorunluluğunun yanı sıra, izlenmesi gereken yöntemin hukuksal ve/veya siyasal olması gereğine olan inancın da yerleştirilmesi zorunludur. Herkes tarafından vurgulandığı gibi, Ege Denizi iki ülkeyi ayıran değil birleştiren bir deniz olmalıdır.

2.5 Ege Denizi'ne İlişkin Sorunlar :

1923 Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'nde karşılıklı dengelerin kurulmuş olmasına karşın, bu denge 1930'ların ikinci yarısından itibaren, özellikle Avrupa ve Balkanlarda bazı ülkelerin revizyonist istemlerle ortaya çıkmalarından sonra, hem Türkiye hem de Yunanistan açısından, bazı değişikliklere uğramıştır. Yunanistan, ulusal karasuları sınırını 3 milden 6 mile genişleterek İtalya'dan gelebilecek olası bir saldırıya hazırlanırken Türkiye, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Türk Boğazları üzerinde saptamış olduğu statünün yeni gelişmeler

çerçevesinde gözden geçirilmesini ve Boğazlar üzerindeki Türk egemenliğinin kesin olarak sağlanmasını istemiştir. Böylece, Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye, Boğazlar üzerinde egemenliğine yeniden kavuşmuş ve bu bölgelerin silahsızlandırılması yükümlülüğünden kurtularak ulusal güvenliği açısından önemli bir boşluğu kapatmıştır.

1950'lerin ortalarından itibaren, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda çıkan görüş ayrılıkları, Ege Denizi'nde iki ülke arasında saptanmış olan statü ve dengeyi tehlikeye düşürecek gerilimleri de beraberinde getirmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin soğukkanlılıkla bir çözüme kavuşturulamamasıyla, taraflar birbirlerine karşı belirgin bir güvensizlik yaşamaya başlamışlar ve Ege Denizi, bu güvensizlik içerisinde yeniden güç dengeleme mücadelesine sahne olmuştur. Tarafların stratejik üstünlük kazanma istekleri, Ege Denizi'nin coğrafi konumuyla, Lozan ve diğer antlaşmalarla saptanmış olan dengeye ters yaklaşımların izlenmeye başlanmasıyla, kısır bir döngüyü ortaya çıkarmıştır.

Karasularının genişletilmesi, kıta sahanlığının saptanması sorunları, Ege Denizi'nin coğrafi yapısının etkisinin yoğun olarak gözlemlendiği uzlaşmazlıklardandır. Uzlaşmazlık noktaları üzerinde hukuksal tartışmaların ortak çözüme ulaşamaması ise, konuya siyasi bir boyut kazandırmaktadır.

Yunanistan'dan kaynaklanan Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklar şunlardır;

- Karasularının genişletilmesi sorunu,
- Kıta sahanlığının saptanması sorunu,
- Silahsızlandırılmış statüdeki adaların silahlandırılması sorunu,
- Egemenliği antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (EGAYDAAK) sorunu,
- Denizde Arama-Kurtarma (SAR) sorumluluk sahası sorunu,
- Hava sahası ve Flight Information Region (FIR) sorumluluklarına ilişkin sorunlar.

2.5.1. Karasularının genişletilmesi sorunu :

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konuları içerisinde, ilişkileri bir anda tırmandırabilecek konulardan birini, bu ülkelerin kıyıdaş oldukları Ege Denizi'nde, ulusal karasuları sınırını 6 milden 12 mile genişletme çabaları oluşturmaktadır.

1982 yılında, BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin* ulusal karasuları sınırını azami 12 mil olarak saptayan kararından sonra, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını 12 mile genişletmek istemesi, bu denize kıyıdaş ülke olan ve yaşamsal çıkarları bulunan Türkiye tarafından yoğun tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi'ndeki ulusal sınırların saptanmasında, geleneksel deniz hukuku ilkeleri göz önünde bulundurularak, 3 millik kural temel kabul edilmiş ve Lozan Barış Antlaşması sırasında iki ülke arasındaki denge ve sınır, bu 3 millik kurala göre saptanmıştır [35] .

Şekil 2.3 Ege Denizi'nin uzaydan görünüşü

Türkiye ve Yunanistan arasında fiili olarak saptanan 3 millik ulusal karasuları sınırı, 1930'ların ikinci yarısından itibaren değişmiştir. Yunanistan, 1936 yılında aldığı bir kararla ulusal karasuları sınırını 6 mil olarak saptamıştır. Yunanistan'ın bu

* BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin taraf olmadığı Sözleşme'yi Yunanistan 21 Haziran 1995 tarihinde kabul etmiştir. Avrupa Birliği (AB) ise, 1 Nisan 1998 tarihinde resmi onay vermiştir.

kararı, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşmanın dorukta olduğu ve İtalya'nın Akdeniz'de bir tehlike olarak belirttiği dönemde, pek fazla önemsenmemiştir [36]. Türkiye açısından ulusal karasularının 6 mile genişletilmesi durumu ise, ancak 1964 yılında gerçekleşebilmiştir. 1964 yılında kabul edilen 476 sayılı Karasuları Kanunu ile Türk karasularının genişliği 6 mil olarak saptanmış, ayrıca karşılıklılık esası kabul edilmiştir. Buna göre Türkiye, ulusal karasuları sınırını 6 milden geniş olarak belirlemiş ülkelere karşı, bu ülkelerin kabul etmiş oldukları karasuları sınırını uygulayacaktır. Uygulamada bu ilke, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil olarak gerçekleşmiştir.

1964 yılından itibaren, hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin ulusal karasuları sınırlarını 6 mil olarak belirtmelerinden sonra Ege Denizi'nde paylaşım şu şekilde gerçekleşmiştir. Yunanistan yaklaşık % 35, Türkiye ise % 8,8 oranında bir paya sahip olmuşlardır.

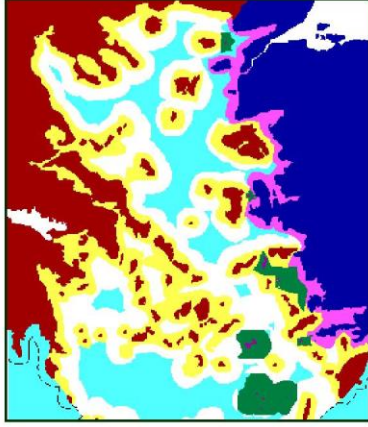
Türkiye ulusal karasularına ilişkin olarak 29.05.1982 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2674 sayılı Karasuları Kanunu ile **"Türk karasularının genişliği altı deniz milidir. Bakanlar Kurulu, belirli denizler için o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları gözönünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir"** denilmektedir. Buna koşut olarak Bakanlar Kurulu'nun 29.05.1982 tarihli 8/4742 sayılı kararı ile karasularının genişliğine ilişkin olarak Karadeniz ve Akdeniz'de mevcut olan durumun (12 deniz mili) sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

1973 yılı sonlarında Türkiye'nin Ege Denizi kıta sahanlığında TPAO'na petrol arama ruhsatı vermesinden sonra, Türk - Yunan ikili ilişkilerinde karasuları ve kıta sahanlığı konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile birlikte, her iki ülke açısından da karasuları konusu, ulusal güvenlik kaygıları çerçevesinde de ele alınmaya başlanmıştır. Uluslar Arası Deniz Hukuku Konferansları çerçevesinde karasularının 12 mile kadar genişletilebilmesi konusunda genel bir yaklaşımın belirmesine koşut olarak Yunanistan, Ege Denizi'ndeki ulusal karasuları sınırını, 6 milden 12 mile çıkaracağı yolunda açıklamalarda bulunmaya başlamıştır. Ancak Türkiye, Yunanistan'ın bu açıklamalarına oldukça sert tepki göstererek, bu yönde alınacak bir kararın savaş nedeni, yani *"Casus Belli"* sayılacağını belirtmiştir.

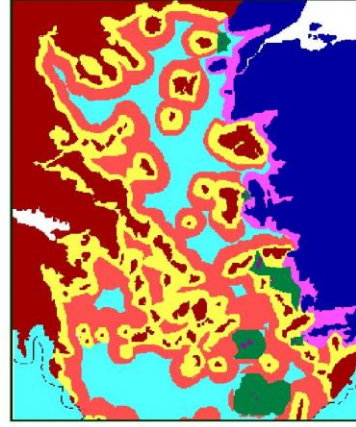
1982 BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin hazırlanması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi karasuları ve kıta sahanlığı sorunu yeniden gündeme gelmiş ve Yunanistan, bu sözleşmeye dayanarak, ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahip olduğunu ve bu hakkı zamanı geldiğinde kullanacağını açıklamıştır. Yunanistan'a göre 12 millik karasuları sınırı, artık bütün devletler tarafından benimsenen bir teamül, devletler genel hukuku kuralı durumundadır. Yunanistan, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre kendi ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahiptir. Bu arada, Ege Denizi'ndeki adalar Yunanistan'ın egemenliğinin ve ülkesel bütünü'nün ayrılmaz bir parçası olduğundan, bu adalar da 12 millik karasuları sınırına sahiptir [37] .

Yunanistan'ın bu yaklaşımına karşı Türkiye, karasularının genişliği konusunda geçerli olan tek bir genel kuralın bulunmadığını ileri sürerek, böylesine bir kuralın varlığı halinde bile, Türkiye'nin bu kurala bağlı sayılamayacağını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin görüşüne göre; Ege Denizi, coğrafi konumu açısından kapalı - yarı kapalı deniz statüsündedir. Dolayısıyla, bu denizde karasuları sınırları belirlenirken bu yapı göz önünde bulundurularak hareket edilmeli, kıyıdaş ülkeler arasında yapılacak görüşmelerle sınır belirlenmelidir.

Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırının 12 mile genişletilmesi durumunda, bu denize kıyıdaş ülkelerden biri olan Türkiye'nin zararlı çıkacağı kesindir. Gerçekten de Yunanistan'ın Ege Denizi'nde karasuları sınırını 12 mile genişletme kararının gerçekleşmesi durumunda, bu denizde ulusal karasularında oldukça dengesiz bir paylaşım ortaya çıkacaktır. Bu durumda, Yunan karasuları % 60,33, Türk karasuları yaklaşık % 9, Ege'de uluslar arası anlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların karasuları % 10,65 ve uluslar arası sular veya açık deniz olarak kalan bölgenin oranı ise % 20,02 olacaktır [34] .

Kara suları genişliği 6 mil
olduğunda Ege Denizi'nin durumu

Kara suları genişliği 12 mil
olduğunda Ege Denizi'nin durumu

Şekil 2.4 Ege Denizi'nde karasuları genişliğinin etkileri.

Ege Denizi'nde karasuları sınırının 12 mile genişletilmesi durumunda, bu bölgedeki devletlerin egemenlik hakları açısından da değişiklikler yaşanacaktır. Türkiye açısından ulusal kıta sahanlığı olarak kabul edilen bölgeler Yunan karasuları içerisinde kalacak ve Türkiye bu bölgelerde hak iddia edemeyecek, Ege Denizi'nin büyük bir bölümünün Yunan ulusal karasularını oluşturmakta oluşu ve uluslar arası sular sayılabilecek bölgelerin Yunan karasuları ile çevrili olması, Türkiye'nin olduğu kadar bu sulardan yararlanan diğer devletlerin de uluslar arası sulardan yararlanma haklarını zararsız geçiş hakkına dönüştürecek, Ege Denizi'nin ulusal hava sahası da buna bağlı olarak genişleyeceğinden Türkiye'nin Ege üzerindeki askeri uçuşları ve tatbikatları gerçekleştiremeyecek ve Türkiye, Ege Denizi balıkçılığında hem ekonomik hem de ticari kayıplara uğrayacaktır.

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi karasuları sınırını 6 milden 12 mile genişletme uyuşmazlığı, tarafların ileri sürmüş olduğu bir dizi hukuki ve siyasi gerekçe çerçevesinde değerlendirilebilir.

Kıydaş bir devletin ulusal karasuları sınırını saptama hakkı, BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre, Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir ki, bu genişlik işbu Sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez.

Yunanistan, Sözleşmenin bu maddesine dayanarak Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını kendi iç hukuk yollarını ve bağımsız iradesini kullanarak 6 milden 12 mile çıkarabileceğini ileri sürmektedir.

Türkiye'nin bu konudaki görüşüne göre ise, Sözleşmenin ilgili hükmü, 12 mil genişliği bir üst sınır olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda, ilgili hükme dayanarak karasuları genişliğini belirleme hakkını kullanan bir devletin bu uygulaması, aynı zamanda, uluslar arası bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, Uluslar Arası Adalet Divanı'nın almış olduğu bir karara göre; “deniz alanlarının sınırlandırılmasının her zaman uluslar arası yönü vardır. Bu yalnızca sahildevletinin iç hukukunda açıklandığı biçimiyle onun iradesine bağlı olamaz. Her ne kadar tek sahildevletinin bunu gerçekleştirme yetkisine sahip olması nedeniyle sınırlandırma işlemi zorunlu olarak tek taraflı bir işlem ise de, buna karşılık bu sınırlandırmanın, üçüncü devletler bakımından geçerliliği uluslar arası hukuku ilgilendirmektedir [38].”

BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesinde belirtilen 12 mil sınırının bir genel hukuk kuralı, teamül (yapılageliş kuralı) olduğu, oysa Yunanistan'ın iddiasına göre, ilgili Sözleşmenin 3. maddesinde belirtilmiş bulunan 12 millik kural, giderek bütün devletler tarafından genel kabul gören bir devletler genel hukuku kuralı, yapılageliş kuralı oluşturmaktadır.

Türkiye'ye göre ise, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde karasuları sınırının azami 12 mil olabileceğine ilişkin bir kuralın bulunmasına karşın, uygulamada devletler, ulusal karasuları sınırını belirlerken farklı genişlik kriterleri saptamaktadırlar. Özman'ın belirttiğine göre, 20 devlet 3 deniz mili, 2 devlet 4 deniz mili, 4 devlet 6 deniz mili, 81 devlet 12 deniz mili, 1 devlet 15 deniz mili, 1 devlet 20 deniz mili, 2 devlet 30 deniz mili, 2 devlet 35 deniz mili, 4 devlet 50 deniz mili, 1 devlet 70 deniz mili, 1 devlet 100 deniz mili, 1 devlet 150 deniz mili, 13 devlet 200 deniz mili genişlikte ulusal karasuları sınırına sahip bulunmaktadır [38]. Uygulamadaki farklılıklara karşın, 12 millik kural üzerinde belirgin bir yoğunluğun bulunması, bu kuralın bir yapılageliş oluşturup oluşturmadığı tartışmalarını gündeme getirmektedir. Bununla birlikte, bu kuralın yapılagelişe dönüştüğü kabul edilse dahi, Türkiye'ye karşı bu kuralın ileri sürülebilmesi söz konusu olamaz. Çünkü, Türkiye 12 millik genişliğin Ege Denizi'nde uygulanmasına istikrarlı olarak karşı çıkmıştır. Bütün bunların yanı sıra, bazı Yunanlı yazarların belirtmiş olduklarının aksine, Türkiye iç hukuk

açısından da 12 mil konusundaki yaklaşımını korumuştur. 1964 Türk Karasuları Kanunu (bugün yürürlükte değildir) 12 mil kuralına hiçbir yerde atıfta bulunmadığı gibi bu genişliğe yapılageliş değeri verecek herhangi bir ifade de içermemektedir. Aynı şekilde Türkiye'nin hiçbir belgesi ve uygulaması, gerekçeleri dikkate alındığında 12 milden yana bir ifadenin mevcut olduğu sonucunu doğurmamaktadır.

Ege Denizi'nin statüsü ve hakkın kötüye kullanılmayacağı ilkesi, BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 122. maddesine göre; İşbu Sözleşmenin amaçları uyarınca 'kapalı veya yarı kapalı deniz'den, iki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı bulunan veyahut da bütünüyle veya büyük bir bölümü ile, iki veya daha çok devletin karasularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deniz anlaşılır.

Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde sahip olduğu adaların karasularını tek taraflı olarak, 6 milden 12 mile genişletmek istemesi, bu denizin kapalı - yarı kapalı statüsü göz önünde bulundurulduğunda, diğer kıyıdaş ülke olan Türkiye açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir harekettir. Bu nedenle, kıyıdaş devletler olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bu konuda ortak bir görüşün bulunması gerekmektedir. Söz konusu Sözleşmenin 15. ve 123. maddeleri, bu türden hak ve yükümlülükleri düzenlemektedir.

15. maddeye göre; İki devletin sahilleri bitişik veya karşı karşıya olduğunda, aralarında aksine bir antlaşma olmadıkça, bu devletlerden ne birinin ne de diğerinin kendi karasularını, bütün noktaları, bu iki devletin her birinin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından eşit uzaklıkta bulunan orta hattın ötesine uzatmaya hakkı yoktur. Bununla beraber bu hüküm, tarihi hakların veya diğer özel durumların varlığı nedeniyle, her iki devletin karasularının başka şekilde sınırlandırılmasının gerekli olduğu durumlarda uygulanmaz.

123. madde hükmüne göre ise; kapalı veya yarı kapalı bir denize sahildar olan devletler, işbu Sözleşme gereğince kendilerine ait olan hakların kullanılmasında ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde aralarında işbirliğinde bulunmalıdırlar.

Ege Denizi'nde karasuları sınırının Yunanistan tarafından tek taraflı olarak 6 milden 12 mile genişletilmesi durumu, yukarıda sıralanmış olan Sözleşme hükümlerine aykırı bir durum ortaya çıkardığı gibi, ayrıca Sözleşmenin 300. maddesine de aykırı

bir sonuç doğuracaktır. 300. madde hükmüne göre; Taraf devletler işbu Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmeli ve işbu Sözleşmede tanınan hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak biçimde kullanmalıdırlar.

Türkiye'nin görüşüne göre; Yunanistan'ın, Ege Denizi'nde ulusal karasularını 12 mile genişletmesi, Türkiye'nin bu denizdeki kıta sahanlığı haklarını ortadan kaldıracığı gibi, bu denizden yararlanırken dayanmış olduğu ekonomik, ticari, askeri ve siyasi egemenlik haklarını da sınırlandıracak, bu denizi adeta bir Yunan Gölüne dönüştürecektir. Dolayısıyla bu tür bir davranış, hakkın kötüye kullanılması olacaktır.

Bazı Yunanlı yazarların görüşüne göre ise, Yunanistan'ın 12 mil kuralını uygulaması Ege'yi yabancı devletlere kapatmayacağı gibi, devletlerin zararsız geçiş hakkına da (1982 Sözleşmesi'nin 17. ve onu izleyen maddeleri) hanel getirmeyecektir. Üstelik hakkın kötüye kullanılması tek başına bir yetki değil, belirli bir hakkın kullanılmasıyla ilgili bir kavramdır. 300. maddenin içerdiği hüküm, öteki devletlerin haklarıyla ilgili olup, sözleşmeyle tanınan bir yetkinin kullanılmasını engellemez[37].

Ege Denizi'nde, ulusal karasuları sınırının Yunanistan tarafından 6 milden 12 mile genişletilmesi konusunda, kıyıdaş ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan görüşmelerde tarafların görüşlerini birleştirmek mümkün olmadığından anlaşmazlık sürmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin yönelimine bağlı olarak, zaman zaman her iki ülke de, ulusal yaklaşımlarını sert açıklamalarla dile getirmektedirler. Yunanistan'ın ulusal karasularını 12 mile çıkarmakta kararlı olduğunu ve zamanı geldiğinde bu hakkını kullanacağını dile getirmekte oluşu, Türkiye'nin de bu konudaki kararlı tutumunu sıklıkla dile getirmesine neden olmaktadır. Türkiye'nin, Yunanistan tarafından alınacak böylesi bir kararı savaş nedeni “*casus belli*” olarak nitelendirmesi, iki ülkenin de birbirlerini ulusal çıkarları, egemenlik hakları, toprak bütünlükleri açısından potansiyel tehlike ve tehdit kaynağı olarak algılamalarına yol açmaktadır [39]. Bu bakımdan ele alındığında ise Yunanistan'ın, AB'ne tam üye olmasının sağlamış olduğu avantaj ile Ege'deki karasuları uyuşmazlığını, AB'nin dış sınırlarına ilişkin kurallar çerçevesinde değerlendirme çabasında olduğu gözlenmektedir. Karasuları yüzünden çıkabilecek

bir sıcak çatışmada Yunanistan'ın, Türkiye'nin tepkisini AB'den sağlayacağını düşündüğü destekle karşılama ve çatışmayı AB'nin sınırlarına yönelik gibi gösterme çabası söz konusudur [40].

Türkiye'nin, tam üye olarak içerisinde yer almadığı AB ile olan sınırlar çerçevesinde düşünüldüğünde Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ndeki sınırlar aynı zamanda AB'nin dış sınırlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Ege'de karasularının 12 mile genişletilmesi, aynı zamanda AB'nin sınırlarının da genişlemesini doğuracaktır. Ancak Türkiye'nin bu yöndeki bir uygulamayı savaş nedeni saymakta oluşu, bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getireceği gibi, AB'ni de sıcak bir çatışmanın / bunalımın içerisine sürükleyebilecek niteliktedir.

Ayrıca Yunanistan tarafından ileri sürülen, "Ege'de karasularının azami genişletilmesini saptama yetkisi kıyı devletinin egemenlik yetkisine girmektedir" iddiası ancak "buna başka devletlerce itiraz edilmemesi durumunda geçerlilik kazanabilir" ilkesine tamamen bağlı olmak zorundadır. Buna örnek olarak, Uluslar Arası Adalet Divanı'nın 1951 yılında İngiltere ile Norveç arasındaki Balıkçılık davası ve 1974 yılındaki İngiltere ile İzlanda arasındaki Balıkçılık davalarında vardığı karar gösterilebilir.

"Deniz alanlarının sınırlandırılmasının her zaman bir uluslar arası yönü vardır. Bu, yalnızca kıyıdaş devletin iç hukukunda açıklandığı biçimiyle onun iradesine bağlı olamaz. Her ne kadar, tek kıyı devletinin bunu gerçekleştirme niteliğine sahip olması nedeniyle, sınırlandırma işlemi zorunlu olarak tek taraflı bir işlem ise de, buna karşılık bu sınırlandırmanın üçüncü devletler bakımından geçerliliği uluslar arası hukuku ilgilendirmektedir."

Bu nedenlerle; Yunanistan'ın resen tek taraflı kararlarla Ege'de karasularını genişletip Türkiye'nin ortak olduğu kıta sahanlığı ve karasuları haklarını elinden almaya çalışması uluslar arası hukuka tamamen aykırı olmaktadır.

2.5.2 Kıta sahanlığının saptanması sorunu :

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri etkilemesi bakımından Ege Denizi kıta sahanlığı sorunu yakın bir geçmişe sahiptir. Ege Denizi'nde 1960'ların başlarından itibaren Yunanistan'ın sismografik araştırmalar ve petrol arama faaliyetleri yürütmesine karşın 1 Kasım 1973 tarihinde Türkiye'nin, Ege Denizi'nin 27 bölgesinde TPAO'na petrol arama izni vermesi, Türk - Yunan ilişkilerinde yeni bir uyumsuzlığa yol açmıştır [41].

Yunanistan, 7 Şubat 1974 tarihinde Türkiye'ye vermiş olduğu bir nota ile durumu protesto etmiş ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'nın arama yapacağı bölgelerin Yunanistan'a ait bulunan Semadirek, Limni, Midilli, Bozbaba, Sakız, İpsara ve Antiipsara adalarının batısında yer alan deniz yatakları olduğunu, bu adalar ve adaların deniz yatağı ile deniz altında Yunan Hükümetinin hükümlerlik haklarının bulunduğunu bildirmiştir. Yunanistan, bu bölgeler üzerindeki egemenlik haklarını, 1972 yılında kabul etmiş olduğu 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin b fıkrası ve 2. maddesine dayandırmıştır. Bunun yanı sıra Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin araştırma izni vermiş olduğu bölgelerde Yunanistan'ın 1961 yılından beri petrol araştırma izinleri vermekte olduğunu açıklamıştır.

Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda ise Yunanistan, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 6. maddesi 1. paragrafına göndermede bulunarak, kıyıları karşı karşıya bulunan devletler arasında yapılacak bir kıta sahanlığı sınırlandırmasında ortay hat kuralının paylaşımında eşitliği sağlayacak kural olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin bölgede vermiş olduğu petrol arama izinlerini tanımadığını belirterek, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. maddesinin 2. ve 3. paragrafları hükümlerine göre, söz konusu adaların doğal kaynakları üzerinde araştırma yapmak ve bunlardan yararlanmak konusunda egemen haklara sahip olduğunu ve bu hakları saklı tuttuğunu açıklamıştır.

Yunanistan'ın 7 Şubat 1974 tarihli notasına Türkiye'nin vermiş olduğu 27 Şubat 1974 tarihli notada Türkiye, TPAO'na araştırma izinleri verilmeden önce uluslararası hukuk kuralları ve yasal koşulların dikkatle incelendiği, 1958 Cenevre Sözleşmesi ve Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı sorununda Uluslararası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararı dikkate aldıklarını belirtmiştir. Türkiye bu notasında kıta sahanlığı

sorununa hukuksal ve siyasal yaklaşımını dile getirmiş ve savlarını açıklamıştır. Türkiye'nin görüşüne göre, söz konusu hükümlerden hareket edildiğinde, Ege Denizi'nin yatağında yapılacak olan bir jeomorfolojik araştırma, Anadolu'nun doğal uzantısını oluşturan Türk kıyılarından itibaren deniz altı alanlarının küçük derinliklerde uzanmakta olduğunu gösterecektir. Bu nedenle Türk kıyıların yakınında bulunan Yunan adalarının Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer almış olmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlıkları olamaz.

Ayrıca Türkiye, bu notasında kıta sahanlığının sınırlandırılması için uygulanacak hukuk kuralının, eşit uzaklık kuralı olduğunu kabul edemeyeceğini bildirmiştir. Aksine, kıyıları karşılıklı iki devlet arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasındaki esas kural, eşit uzaklık değil, devletler arasında bir anlaşmanın sağlanmasıdır. Cenevre Sözleşmesi ve Uluslar Arası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararlara göre eşit uzaklık kuralı, anlaşmaya varılamıyorsa ve özel şartlar başka bir sınırlandırmayı haklı göstermiyorsa, üçüncü bir seçenek olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, iki ülke arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin olarak şimdiye değin bir girişimde bulunulmamıştır. Buna karşın Yunanistan Hükümeti, göndermiş olduğu notasında da belirtmiş olduğu gibi, Ege Denizi'nde petrol arama izinleri dağıtmaktadır.

Türkiye'nin görüşüne göre, Uluslar Arası Adalet Divanı'nın almış olduğu kararlar ve Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre adalar, sınırlandırmada ikincil bir öneme sahip bulunmaktadırlar. Hem adalar hem de Ege Denizi'nin bütünü, tipik bir özel durum oluşturmaktadır. Bu nedenle uluslar arası deniz hukuku kurallarına başvuruda bulunmak için uygun bir şekilde görüşmelere başlanmalıdır.

İki ülke arasında gerçekleşen bu nota değişimlerinden sonra taraflar, karşılıklı olarak birbirlerinin yaklaşımlarından haberdar olmuş ve Yunanistan, 24 Mayıs 1974 tarihinde vermiş olduğu bir başka nota ile, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin karara bağlamış olduğu pozitif hukuk kurallarına dayanarak, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak bir sınırlandırmaya karşı olmadığını açıklamıştır. Türkiye, 5 Haziran 1974 tarihinde Yunanistan'a vermiş olduğu bir nota ile Yunanistan'ın bu yaklaşımını olumlu karşılamış, soruna çözüm bulunabilmesi için, sorunun acelesi ve önemi dikkate alınarak, Yunanistan tarafından belirlenecek bir tarihte yapılacak olan görüşmelere katılmaya hazır olduğunu bildirmiştir.

İki ülke arasındaki nota değişimleri sürerken, taraflar arasında ilişkileri gerginleştirecek başka olaylar da yaşanmıştır. Bu nota değişimleri sonrasında, iki ülke arasında konuya ilişkin görüşmelere başlanması konusunda görüş birliği sağlanmış ve Bakanlar düzeyindeki ilk toplantı, 17 - 19 Mayıs 1975 tarihinde Roma'da gerçekleşmiştir. Yunanistan, bu toplantıya iki ülkenin Uluslar Arası Adalet Divanı'na birlikte başvuruda bulunmasını öngören bir tahkimname taslağı sunmuş, ancak Türk temsilciler bu taslağı tartışmaya hazır olmadıklarını ve görüşmelerle soruna çözüm aranmasının ilk aşama olduğunu, bunun henüz denenmediğini ileri sürmüşlerdir. Yapılan ortak açıklamada, tarafların uzmanlar düzeyinde yakın bir zamanda görüşmelere başlayacakları açıklanmış ve iki ülke Dışişleri Bakanlarının Brüksel'de tekrar bir araya gelmeleri kararlaştırılmıştır.

31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel'de bir araya gelen Türk ve Yunan Başbakanları, görüşmeler sonrasında açıkladıkları ortak bildiriyle, iki ülke arasındaki sorunların barışçıl yöntemler kullanılarak yapılacak olan görüşmelerle çözümlenmesi ve kıta sahanlığı sorununun da Uluslar Arası Adalet Divanı tarafından çözümlenmesi gerektiği üzerinde karara vardıklarını, bu bağlamda, Ege Denizi kıta sahanlığı sorunuyla ilgili uzmanlar toplantısının ve hava sahasına ilişkin uzmanlar toplantısının toplantı tarihlerini öne almayı kararlaştırdıklarını açıklamışlardır [42].

Brüksel Ortak Bildirisi, ilerleyen dönemlerde iki ülke arasında farklı yorumlanmıştır. Yunanistan, Brüksel Bildirisiyle iki ülkenin Ege Denizi kıta sahanlığı sorununu Uluslar Arası Adalet Divanı'na götürmek için görüş birliğine vardıklarını ileri sürerken Türkiye, konunun görüşmeler yoluyla çözümlenmesi için gereken adımların atılmadığında ısrarlı olmuştur. Yunanistan ise, Türkiye'nin ısrarlı olduğu görüşmeler konusunu, iki ülkenin sorunu Uluslar Arası Adalet Divanı'na götürmeleri için gereken hazırlıklara ilişkin olarak değerlendirmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında süren nota değişimleri sonrasında, iki ülke arasında görüş ayrılıkları giderek belirginleşmiştir. Taraflar, bir yandan notalarla görüşlerini açıklama yoluna giderken, soruna ilişkin olarak uzmanlar düzeyinde yapılan bir dizi görüşmeden de sonuç alınamamıştır. 31 Ocak 1976 tarihinde Bern'de uzmanlar düzeyinde yeniden bir araya gelen iki ülke temsilcileri ortak bir sonuca ulaşamamışlardır.

Tarafların görüşlerinde ısrarlı olmalarının sonunda, Yunanistan 22 Mayıs 1976 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek iki ülke arasında esasta uyuşmazlıkların sürmekte olduğuna değinmiş ve üç temel noktaya işaret etmiştir.

(1) Yunan Devleti'nin adasal bölümlerinin ve kıtasının ülkesel ve siyasal bütünlüğüne,

(2) Söz konusu Yunan adalarının kendilerine özgü bir kıta sahanlığının var olduğuna,

(3) Türk toprakları ve Yunan adaları arasındaki deniz yatağında sınırlandırma çizgisi olarak karşı kıyılar arasındaki ortay hat kuralına başvurulmasına.

Bern görüşmeleri sırasında da vurgulanmış olan esaslar, görüşmelere katılan Türk temsilciler tarafından kabul edilebilir bulunmamış, Limni, Sakız, Sisam, Midilli, Boz Baba, Ahikerya ve İstanköy adalarının Türk kıta sahanlığı üzerinde bulunmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlığına sahip olamayacakları ileri sürülmüştür.

19-20 Haziran 1976 tarihleri arasında Bern'de yeniden bir araya gelen Türk ve Yunan temsilcileri görüşmelere devam etmiş, ancak sonuçsuz kalmıştır. Bu görüşmeler sırasında Yunanistan tezlerini şu şekilde sıralamıştır;

(1) Kıyıları karşılıklı olan devletler durumunda ortak kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesi açısından uluslar arası hukuk kuralı ortay hat kuralıdır,

(2) Bu kurala, kıta sahanlığı tanımına uygun olarak, kıyıları karşılıklı olan devletler arasında sürekli deniz yatağı sağlayan kıtasal deniz yatakları ya da adalarla ilgili sınırlandırmada başvurulur,

(3) Bu kuralın Yunanistan'a yasal haklar sağlamasından itibaren, Yunanistan, bu hakların feragatine yol açabilecek bir kararı görüşmekle yükümlü değildir,

(4) Özellikle BM Anayasası'nın hiç bir koşulu, bir üyenin başka bir üyenin hakkına itiraz etmesi durumunda görüşmelere gidilmesini hukuken kararlaştırmadan daha fazla istememektedir,

(5) Özellikle, alışlagelen uluslar arası hukukun hiç bir özel kuralı ortak bir kıta sahanlığının karşı kıyılarında bulunan devletlerin ortay hat kuralına başvurmaksızın bir sınırı görüşmelerini öngörmemektedir.

Türkiye, Yunanistan'ın görüşmeler sırasında ileri sürmüş olduğu bu görüşlere karşı çıkmış ve daha önceki görüşlerinde ısrarlı olmuştur. Bern görüşmelerinin sonuçsuz kalmasından bir süre sonra iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştiren yeni olaylar yaşanmıştır. Temmuz ayı içerisinde Türkiye'de Ege Denizi'nde araştırmalar yapılacağı ve bunun için HORA / MTA SİSMİK-I araştırma gemisinin hazırlanmakta olduğuna ilişkin haberlerin yaygınlık kazanması, iki ülke arasındaki uyuşmazlığı tırmandırmıştır.

26 Mart 1987 tarihinde Türkiye'nin Ege'deki tartışmalı bölgede TPAO'na petrol arama ruhsatı vermesi ile iki ülke arasında bu sorunla ilgili en kapsamlı krizin yaşanmasına yol açmış, Yunanistan Başbakanı Papandreu, Yunanistan'a ait olduğunu iddia ettiği kıta sahanlığı içerisinde Türk petrol arama gemisinin araştırma yapmasının engelleneceği ve söz değil, fiille karşılık verileceği uyarısında bulunmuştur [43].

Karşılıklı olarak yapılan bu açıklamalardan sonra, iki ülke arasında diplomatik girişimler hızlanmış ve NATO Genel Sekreteri Carrington ve ABD diplomatik çevrelerinin çabalarıyla bunalım hafifletilmiştir. Bunalımın azaltılmasında Yunanistan'ın tartışmalı sularda petrol aramaktan vazgeçtiğini diplomatik yollardan Türkiye'ye bildirmesi ve Kuzey Ege Petrol Şirketi'nin "28 Mart tarihine kadar Taşoz Adası Doğusunda petrol çıkarmaya başlayacağına ilişkin planlarını askıya aldığını" açıklaması etkili olmuştur[43].

Bunun yanı sıra, Yunan Hükümet sözcüsü Rumbatis, Atina Radyosu'ndan da yayınlanan basın açıklamasında, Taşoz Adası'nın Prinos bölgesinde petrol araştırmaları yapacak konsorsiyumun aramaları ertelediğini, Devlet Petrol İşletmeleri'nin de bu konuda hiç bir plan yapmadığını açıklamıştır [44].

1987 Martında Kıta sahanlığı sorununda ortaya çıkan gerginlik, iki ülke ilişkilerinin yönelimi açısından oldukça önemli noktaları ortaya çıkarmıştır. Bir kez, Yunanistan'ın sıklıkla vurgulamakta olduğu Bern Antlaşması'nın geçersiz olduğuna ilişkin yaklaşım, her iki ülkenin ulusal karasuları dışında, tartışmalı bölgelerde, petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceklerini açıklamasıyla, yerini Bern Antlaşması'nın geçerli olduğu yaklaşımına bırakmıştır.

Bütün bunların yanı sıra 1987 Martında ortaya çıkan Ege Denizi kıta sahanlığına ilişkin bunalım, iç politika açısından her iki ülkede de hükümetlere karşı sert eleştirilerin yapılmasına yol açmış, hükümetler bunalım sırasında ulusal çıkarları tam olarak koruyamamakla suçlanmışlardır.

Kıta sahanlığı konusunda iki ülkenin de şimdilik kaydıyla uluslar arası sularda petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceklerini açıklamalarından sonra, iki ülke arasındaki olası savaş riski geçici olarak ertelenmiş bulunmaktadır. Gerçi gerginlik atlatılmış ancak, taraflar arasında sorunun özüne ilişkin görüş ayrılıklarının yanı sıra sorunun hukuki mi yoksa siyasi bir sorun mu olduğuna ilişkin yaklaşım farklılıkları da gündemde varlığını sürdürmüştür.

Davos süreci içerisinde başlayan ikili iletişim ve görüşmeler ise, taraflar arasındaki sorunların çözülmesine yönelik olmaktan çok, iki ülke arasındaki güven ve doğrudan iletişimin yeniden kurularak geleceğe yönelik bir zeminin hazırlanmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, kıta sahanlığına ilişkin uyuşmazlık konusunun daha uzun süre çözülmemeyeceği söylenebilir. Yunanistan, sorunun Uluslar Arası Adalet Divanı'na götürülerek çözülmesi önerisinde ısrar ederken, Türkiye, ilke olarak bu fikre ılımlı yaklaşmakla birlikte, iki ülke arasında doğrudan görüşmeler yapılarak bir çözüme ulaşılmadan Divan'a gidilmesine karşı çıkmaktadır. Bu gelişmeler çerçevesinde Yunanistan, kıta sahanlığına ilişkin beklentilerini, özellikle ulusal karasuları sınırını 6 milden 12 mile çıkarma hakkını kullanabileceği bir ulusal / uluslar arası ortam beklentisi içerisine çevirmiş bulunmaktadır. Türkiye'nin böylesi bir kararı savaş nedeni olarak değerlendirmesi, Yunanistan'ın bu yöndeki çabalarını şu an için engellemektedir.

Bununla birlikte, Aralık 2004 Brüksel Zirvesi sonuç bildirgesinde açıklandığı gibi , Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıkların müzakere süreci içerisinde çözüme ulaştırılamadığı takdirde Uluslar Arası Adalet Divanı'na götürülmesini kararlaştırılmış bulunmaktadır.

Ege'ye ilişkin Türk-Yunan sorunlarının çözümü Kıta sahanlığı sorunu ile yakından ilgilidir. Bu sorunun çözüme kavuşması diğer sorunların da çözülmesine yol açabilecektir. Kıta sahanlığı tarifi kriterleri, Ege Denizi'nin yarısından fazlasının Türkiye'nin Kıta sahanlığı olmasını dikte etmektedir. Ancak Türkiye, Yunan Adalarının mevcudiyetini de dikkate alarak soruna hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde

özüm getirmeyi savunmaktadır. Fakat Yunanistan'ın Anadolu'ya yakın adalara da kıta sahanlığı tanınması gerektiğini iddia etmesinden ve bu iddianın sonunda Türkiye'nin sadece 6 millik kara suyuna dayanan dar bir şeride sıkışması yattığından bu soruna bugüne kadar bir çözüm bulunamamıştır.

Türkiye bu sorunun ikili görüşmelerle çözümlemesinden yana olurken, Yunanistan sorunu uluslar arası forumlara ve yargı organlarına götürmeye çalışmaktadır. Nitekim sorun, Yunanistan'ın gayretleri sonucu Uluslar arası Adalet Divanına götürülebilmiştir. Ancak, Divan vereceğı kararın harbe sebep olabileceğı endişesi ile 1978 yılında yetersizlik kararı almış ve Yunanistan'ın bu yöndeki tutumunda bir aksama olmuştur.

Kıta Sahanlığında mevcut antlaşmazlığın temel nedeni ekonomik kaynakların paylaşılması yanında, çizilecek sınırın ileride egemenlik haklarını belirleyen gerçek bir sınıra dönüştürülmesi ihtimalidir. Diğer bir deyişle Ege'de kıta sahanlığının sınırlandırılması, her iki ülke yönünden de Ege'nin paylaşılması anlamına gelmektedir.

Tarafların karşılıklı olarak ileri sürdükleri tezleri kısaca özetlersek;

(*) Yunanistan'ın Tezi :

Türkiye'nin karşısında bulunan adalar Yunan ülkesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Yunan egemenliğinde bulunan bu adaları kıta ülkesinden ayırmadan Yunan ülkesini bir bütün olarak ele almak gerekmektedir.

(*) Türkiye'nin Tezi :

Yunanistan, kıta sahanlığı sınırlandırmasında ülkesinin Türkiye'ye karşı kıyıları olarak en uçtaki adaların esas alınmasını istemektedir. Ancak 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Konvansiyonu; Yunanistan'ın, takımda rejiminden yararlanacak adaların, kıta ülkesini birleştirmesine imkan vermediğı gibi, genel anlayışta ülkesel bütünlük ilkesinden hareketle adaların, kıta ülkeleriyle koşulsuz eşitlik ilkesi içinde ele alınmasına da karşı çıkmaktadır. Ayrıca uluslar arası yargı ve hakemlik organları kararları, adaların bulunduğu bölgelerdeki sınırlandırmalarda ilk aşama olarak ana ülkeler arasında kıta sahanlığı alanlarının saptanması, ikinci aşama olarak da, adalara

belirli kıta sahanlığı alanları tanınması yoluna gitmektedir. Buna örnek olarak 1977 tarihli İngiltere - Fransa Kıta Sahanlığı davasına ilişkin hakemlik kararı gösterilebilir.

() Yunanistan'ın Tezi :**

Adaların da kıta sahanlığı vardır. Bu husus, Deniz Hukuku Sözleşmesinin 121'inci maddesi ile teyit edilmektedir. Bu nedenle adaların kıta sahanlığı sınırlandırması sırasında kıta ülkesiyle eşit koşullarda ele alınması gerekmektedir.

() Türkiye'nin Tezi :**

Hiçbir hukuk ya da mantık kuralı, kendisinden kat kat büyük bir kıta ülkesi karşısındaki adalara aynı boyutlarda kıta sahanlığı verilmesini öngörmemektedir. Yunanistan bu tezi ile, siyasal ve ülkesel tümlük iddiasına dayanarak Ege'yi tümüyle bir Yunan ülkesi durumuna getirmesinin imkansızlığı karşısında, adalara karasularının dışında belirli genişlikte kıta sahanlığı alanları sağlamayı amaçlamaktadır. Uluslar arası hukuka göre, koşullar elvermediği takdirde, bir başka devletin kıta ülkesine kendi kıta ülkesinden daha yakın olan ya da küçük boyutlu adaların yalnızca karasuları ile yetinmelerine hiçbir hukuksal engel yoktur. Nitekim 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi (md. 1231/3), küçük adaların insanların oturmasına elverişli olmayanlarının kıta sahanlığına sahip olamayacağını öngörürken, kimi antlaşmalar öteki Devlet kıta Ülkesine yakın adaların karasuları ile yetinmesini kabul etmektedir. Buna örnek olarak 18 Aralık 1978 tarihli Papua Yeni Gine ile Avustralya arasındaki antlaşma gösterilebilir. Dolayısıyla bu konudaki Yunan iddiasının da hiçbir hukuksal geçerliliği yoktur.

(*) Yunanistan'ın Tezi :**

Türkiye ile Yunanistan adaları arasındaki Kıta Sahanlığı sınırlandırması, bu adaların Türkiye'ye en yakın kıyılar dikkate alınarak eşit uzaklık ilkesine göre yapılmalıdır.

(**) Türkiye'nin Tezi :**

Kıta Sahanlığı sınırlandırılmasında doğal uzantı esastır. Bir kıta ülkesinin doğal uzantısında yer alan adaların kendi adlarına kıta sahanlığı yoktur. Türk görüşüne göre, Ege'de bu ilke uygulandığı zaman, bu deniz yatağının önemli bir bölümü Anadolu yarımadasının doğal uzantısını oluşturmakta olup, adaların kendi başlarına

bir kıta sahanlığı alanına sahip olmadıkları görülmektedir. Türkiye bu görüşünün hukuksal dayanağı olarak Uluslar arası Adalet Divanı'nın 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davalarına ilişkin kararının özellikle 85'nci paragrafını göstermektedir. Bu paragrafa göre, her devletin kıta sahanlığı, onun ülkesinin doğal uzantısı olmalı ve başka bir devletin ülkesinin doğal uzantısına girmemelidir."

Antlaşma yapılamadığı zaman sınırlandırma, hakça ilkelere göre yapılmalıdır. Hakkaniyet esası için Ege'nin yarı kapalı niteliği, doğal kaynakların, güvenlik ihtiyaçları ve ulaşım yolları bakımlarından taraflara olan önemi göz önünde tutulmalıdır. Türkiye ilk kez bu ilkeyi 27 Şubat 1974 tarihli notasında, eşit uzaklık ilkesini reddederken Divan'ın 1969 kararından verdiği pasajlar çerçevesinde ileri sürmüştür. Gerek uluslar arası yargı ve hakemlik kararlarının sürekli olarak kabul ettiği (Divan'ın 1969 Kuzey Denizi, 1982 Tunus-Libya ve 1974 ABD-Kanada Davaları; 1977 İngiltere-Fransa Davası gibi) gerekse BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin içerdiği bu ilke, Türkiye için en temel verilerden biridir.

2.5.3. Silahsızlandırılmış statüdeki adaların silahlandırılması sorunu :

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğe ve güvensizliğe yol açan bir diğer önemli sorunu ise, Yunanistan'ın egemenliği altında yer alan ancak, uluslar arası antlaşmalarla silahsızlandırma yükümlülüğüne girmiş olduğu adaları, önce gizli daha sonra açıktan, silahlandırmaya başlaması oluşturmaktadır. Yunanistan'ın Ege'deki adaları silahlandırmaya başlamasına ilk tepkinin 29 Haziran 1964'te bu ülkeye verilen nota ile olduğu görülmektedir. Türkiye bu durumu ilk olarak 1964'te Yunanistan'ın dikkatine sunarak, 29 Haziran 1964'te, bu devlete bir nota vermiş ve Rodos ve İstanköy'de yapıldığı saptanan tahkimata antlaşmalara uyularak son verilmesini istemiştir. Yunanistan ise Temmuz 1964'te verdiği yanıtta antlaşmalara uyduğunu ve söz konusu adalarda tahkimat yapmadığını bildirmiştir [45]. Benzer bir tartışma da, Yunanistan'ın 1969 yılında Limni adasını silahlandığına ilişkin olarak yaşanmıştır. 2 Nisan 1969 tarihinde Türkiye, Yunanistan'a vermiş olduğu bir notada, Yunanistan'ın Limni'de yapmış olduğu silahlandırma ve alt yapı çalışmalarının bu adaların antlaşmalarla silahsızlandırılmış statüsüne aykırı olduğunu belirtmiş, Yunanistan ise, 10 Mayıs 1969 tarihli cevabi notasında antlaşmalara saygılı olduğunu belirterek; "Bu adanın havaalanında yapılmakta olan çalışmaların, sivil havacılık ihtiyaçlarına cevap vermek üzere gerçekleştirilmektedir," demiştir [46].

Yunanistan, adaları silahlandırırken bir yandan bu adaların uluslar arası statüsünü düzenleyen antlaşmaların geçerliliğini tartışma konusu haline getirmiş, diğer yandan ise, uluslar arası sistemdeki değişimlerin bu antlaşmaların kurmuş olduğu statüyü geçersiz kıldığını savunmaya başlamıştır. antlaşmaların hukuksal geçerliliği açısından iki ülke arasındaki tartışmalar sürerken, Yunanistan, NATO savunma sistemi çerçevesinde sorunu ele alarak, öncelikle Limni olmak üzere Yunanistan'a ait olan adaların NATO savunma planları içerisine alınmasını, bu yolla silahlandırma girişimlerine meşruluk ve destek sağlamaya çalışmaktadır. Fiili olarak silahlandırılmış bulunan bu adaların NATO savunma planlarına dahil edilmesi yolundaki Yunan çabaları büyük ölçüde bu çabalara siyasal - hukuksal dayanak sağlayabilmek endişesine yöneliktir [47].

Türkiye ve Yunanistan arasında adaların silahlandırılmasına ilişkin görüş ayrılıkları, iki ülke arasında Lozan Barış Antlaşması'nın kurduğu dengenin bugün değiştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Ege Denizi'nde Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmış olan adaların silahsızlandırılacağına ilişkin üç temel bağittan söz edilebilir:

Bunlardan birincisi, 1923 Lozan Barış Antlaşması'dır. Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesi hükmüne göre; Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan egemenliğine ilişkin, 13 Şubat 1914 günü Yunan Hükümetine bildirilen karar, işbu Antlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve on beşinci maddede yazılı olan Adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak koşulu ile, doğrulanmıştır.

Aynı antlaşmanın 13. maddesi ise, barışın korunmasını sağlamak amacı ile, Yunan Hükümeti; Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adalarında aşağıdaki önlemlere saygı göstermeyi yükümlenir, diyerek; bu adalarda hiçbir deniz üssü ve hiçbir istihkam kurulamayacaktır hükmünü getirmektedir. 13. Madde hükmüne göre, Yunan savaş uçakları ve öteki hava araçlarının Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinde uçuşu yasaklanacaktır. Buna karşılık, Türkiye Hükümeti de savaş uçaklarının ve öteki hava araçlarının sözü geçen Adalar üzerinde uçuşunu yasaklayacaktır. Söz konusu Adalarda Yunan Silahlı Kuvvetleri, silah altına alınıp yerinde eğitilebilecek olan

normal askeri birlikle ve tüm Yunanistan topraklarındaki jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak bir jandarma ve polis örgütü ile sınırlı kalacaktır.

Bu konudaki ikinci bağıt ise, 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin 4. maddesi hükmüne göre; Ege Denizi'nde, Semadirek, Limni, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları askerden arındırılacaktır. Sözleşmenin 6. maddesinde ise, askerden arındırma şartları ve statü belirlenmiştir.

Üçüncü bağıt, Menteşe Adaları'nın Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmasını düzenleyen 1947 Paris Barış Antlaşması'dır. Türkiye'nin taraf bulunmadığı 1947 Paris Barış Antlaşmasının 14. maddesi ile XIII. Eki uyarınca Menteşe Adaları'nın en ileri biçimde askerden arındırılması öngörülmektedir. Bu adalarda her türlü askeri üs, tesis ve tahkimat yasaklanmakla kalmamakta, ayrıca askeri eğitim ve silah üretimi de yasaklanmaktadır [48].

Antlaşma hükümlerine aykırı olarak, Yunanistan'ın egemenliğindeki adaları silahlandırması, buralarda askeri hava alanları, deniz üsleri ve yığınaklar yapması, hukuksal açıdan Yunanistan'ın bazı gerekçelere dayanmasını gerektirmiştir. Yunanistan'ın söz konusu adaları silahlandırırken dayandığı görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Adaların silahsızlandırılacağına ilişkin antlaşmaların yapıldığı koşulların süreç içerisinde köklü değişikliklere uğramış olduğu, dolayısıyla bu konuyu düzenleyen hükümlerin geçersiz olduğu iddiasıdır [48]. Buna göre; savaş sonrasında iki ülke arasında denge kurmayı amaçlayan silahsızlandırmaya ilişkin hükümler içeren antlaşmalar, savaş sonrasında iki ülke arasında dostluk, barış ve işbirliğinin geliştirilmesiyle gereksiz olmuştur. Nitekim Türkiye, 1936 yılında uluslar arası koşulların ve Akdeniz'deki gelişmelerin dengede değişikliğe yol açtığını ileri sürerek Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini ileri sürmüş ve 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi, bu görüşe uygun olarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla, koşulların değişmiş olduğu gerçeği, Yunanistan egemenliğindeki adaları silahlandırırken de kullanılabilir. Bunun yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslar arası ve bölgesel güç değişiklikleri silahsızlanmaya ilişkin antlaşmaların yapıldığı koşulların köklü değişimler geçirdiğini göstermektedir. Türkiye ve Yunanistan, bu köklü değişimlerin dışında kalmayarak, NATO savunma sistemi içerisinde yer almışlardır. Bununla bağlantılı olarak, NATO'nun Türkiye ve Yunanistan için genel güvenlik

sistemi oluşturmuş olması, adaların silahtan ve askerden arındırılmış statülerinin geçersiz kalmasına neden olmuştur.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerine geçen 1936 Montreux Sözleşmesi'nin, Yunanistan'a da adaları silahlandırma hakkı tanımış olduğu iddiası, Yunanistan'ın bu iddiasına göre Montreux Sözleşmesi, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerine geçmiş ve bu sözleşmede yer alan silahsızlandırmaya ilişkin hükümler, Montreux Sözleşmesi ile ortadan kaldırılmıştır. Türkiye, bu sözleşmeye dayanarak Boğazları ve Boğaz önü adaları silahlandırmıştır. Türkiye için geçerli olan bu hak, Yunanistan için de geçerlidir. Dolayısıyla Yunanistan, Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabilme hakkına sahiptir.

Bu bağlamda ileri sürülen bir diğer gerekçe, Türk Dışişleri Bakanı T.R. Aras'ın 31 Temmuz 1936 tarihinde TBMM'de yapmış olduğu konuşma sırasında, Türkiye'nin Boğazlar bölgesini silahlandırmaya başlamasına olanak veren Montreux Boğazlar Sözleşmesinin kabulü ile Yunanistan'ın da Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabileceğine ilişkin açıklamasıdır. "Yunanistan, T.R. Aras'ın bu sözlerinin Montreux Sözleşmesinin gerçek yorumunu oluşturduğunu ve anılan adaların Montreux Sözleşmesi ile askerleştirilebileceğini kanıtladığını bildirmektedir [48]."

Yunanistan'ın ileri sürdüğü bir başka gerekçe, Türkiye'nin Montreux Sözleşmesi ile, Boğaz önü adalarını silahlandırmasına ilişkindir. Yunanistan'a göre bölgedeki tüm adaların statülerinin aynı şekilde düzenlenmiş olması Yunanistan'a, egemenliğindeki Limni ve Semadirek Adalarını silahlandırma hakkı tanımaktadır [46].

Bütün bunların yanı sıra, Yunanistan'ın özellikle Menteşe Adaları'na ilişkin olarak ileri sürmüş olduğu bir diğer iddia ise, Türkiye'nin, 1947 Paris Barış Antlaşmasına taraf olmaması nedeniyle, bu antlaşmaya dayanarak Yunanistan'ın adaları silahlandırma hakkına karşı çıkamayacağıdır. Yunanistan'ın yaklaşımına göre, bir antlaşma ancak onu imzalayanlar arasında hak ve yükümlülükler doğuracağından, üçüncü devletleri bağlamaz ve hak doğurmaz. Bununla birlikte Yunanistan'a göre, 1947 Paris Barış Antlaşması ile silahsızlandırılan İtalya'nın 1950'lerden itibaren silahlandırılması, statü değişikliğine yol açtığından Yunanistan da Menteşe Adaları'nın silahsızlandırılacağına ilişkin hükümlerle bağlı olmayacaktır.

BM Antlaşması'nın vermiş olduğu meşru savunma hakkına ilişkin iddia, "Yunanistan, özellikle 1974 Kıbrıs olaylarından sonra Doğu Ege adalarını Türkiye'nin tehdit ettiğini ileri sürerek, bu veriyi iddiasının temel taşı yapmaktadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi de, üye devletlere meşru savunma hakkını tanıdığına göre, Yunanistan böyle bir tehdit karşısında adaları askerleştirme hakkının doğduğunu ileri sürmektedir [48].”

Yunanistan'ın ileri sürmüş olduğu iddialar karşısında Türkiye, adaların silahsızlandırılmasına ilişkin antlaşmaların geçerli olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın egemenliğine bırakılan, ancak, silahsızlandırılması kararlaştırılan adalara ilişkin antlaşmaların yapıldığı dönem koşulları ile günümüz koşulları arasında Türkiye'nin güvenliği ve çıkarları ile savunması açısından bir fark bulunmamaktadır. Bu bağlamda, 1930'ların ikinci yarısından itibaren uluslar arası ve bölgesel gelişmelerin etkisini en fazla hissettirdiği konulardan birisini Türkiye açısından, Boğazların etkin güvenliğinin ve savunmasının sağlanabilmesi konusu oluşturmuştur. Bu nedenle Türkiye, Lozan Boğazlar Sözleşmesinde öngörülen etkin güvencelerden yoksun kalma riski karşısında Boğazlardaki egemenliği ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına alabilecek yeni bir sözleşmenin yapılmasını imzacı devletlere bildirmiş ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi, esas olarak Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına almak amacıyla düzenlenmiştir. Kaldı ki Yunanistan, koşulların değişmiş olduğuna ilişkin olarak bir girişimde bulunarak Lozan Boğazlar Sözleşmesine taraf olan devletlerden adaların silahlandırılması yönünde yeni bir düzenlemeye gidilmesini istememiş, onlardan bu yönde rıza beyanında bulunmalarını istemiştir [48].

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslar arası koşulların değişmiş olması ve Türkiye ile Yunanistan'ın NATO savunma sistemi içerisinde yer almış olması da Yunanistan'a adaları antlaşmalara aykırı olarak silahlandırma hakkı vermemektedir.

"NATO Antlaşması'nın hiçbir hükmü de üyeleri arasında varolan herhangi bir askerden arındırma hükmünün düştüğü yolunda bir yoruma yer verir nitelikte değildir. Tam aksine, NATO Antlaşmasının 8. maddesi taraflar arasında bu Antlaşmaya aykırı hiçbir hükmün bulunmadığını bildirmek suretiyle, Türkiye ve Yunanistan'ın bu Antlaşmaya katılmaları sırasında yürürlükte olan ilgili askerden arındırma hükümlerinin bir hukuksal çelişki doğurmadığını teyit etmiş olmaktadır[48].”

Türkiye açısından, Yunanistan'ın adaları silahlandırırken ileri sürmüş olduğu, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ortadan kaldırdığına ilişkin görüşleri bir an için kabul edilmiş olsa dahi, bu durumda Lozan Barış Antlaşması'nın 12. ve 13. maddelerinin halen yürürlükte olması, Yunanistan'a adaları silahsızlandırma yükümlülüğü getirmektedir.

Yunanistan'ın Menteşe Adaları'nın silahlandırılması sırasında dayandığı görüşler de, Türkiye açısından kabul edilebilir nitelikte değildir. Gerçekten de Türkiye, 1947 Paris Barış Antlaşması'na taraf devletlerden biri olmamakla beraber, Lozan Barış Antlaşması'nın 16. maddesi uyarınca adaların daha sonra belirlenecek statüsünde ilgili taraflardan biri olarak kendisi dışında alınacak bir kararla saptanacak olan statüyü önceden kabullenmekle yükümlenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin dolaylı da olsa Yunanistan'a karşı bu antlaşmanın hükümlerinden yararlanma hakkı bulunmaktadır.

Yunanistan'ın adaları silahlandırma çabaları sırasında 1974 sonrası dönemde sıklıkla vurgulanan, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenmiş bulunan meşru savunma hakkı da hukuksal açıdan Yunanistan'a adaları silahlandırma hakkı tanımaktan uzaktır. "En başta, BM Antlaşması'nın 51. maddesi meşru savunma hakkının bir doğal hak olduğunu kabul ettikten sonra bu hakka başvurma koşullarını düzenlemektedir. Bu koşullardan birincisi, meşru savunma hakkının ancak silahlı bir saldırıya uğranıldığı zaman kullanılabileceğidir. Dolayısıyla, tehdit gerekçesi ile meşru savunma hakkının kullanılması söz konusu değildir. Kaldı ki, meşru savunma hakkının niteliği, bunun bir silahlı saldırıya yine silahla cevap verilmesi biçiminde ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Böyle bir saldırı olmadan meşru savunma hakkı fiilen kullanım dışı bulunduğundan, adaları silahlandırma işleminin de bir meşru savunma eylemi olarak değerlendirilmesi olanağı yoktur [48]."

Diğer yandan, 51. madde uyarınca bir devletin meşru savunma hakkından yararlanması için sadece bir tehdit algılamasında bulunması yeterli olmamakta, fiili bir saldırının olması şartı gerekmektedir. Fiili bir saldırının olması durumunda bile, silahlı cevap vermenin gerekmediği bir duruma ulaşılması ile meşru savunma hakkı da sona ermektedir. Bu konuda Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 9. maddesi hükmünde taraflara şu yükümlülük getirilmektedir; "Eğer savaş durumunda Türkiye ya da Yunanistan savaşan devlet haklarını kullanarak yukarıda belirlenen askerlikten

arındırılmış duruma bir değişiklik getirmiş olurlarsa, barış yapılır yapılmaz işbu Sözleşmede öngörülen rejimi yeniden kurmak zorunda olacaklardır."

NATO savunma sistemi içerisinde yer almalarına karşın her iki ülkenin de taraf oldukları uluslar arası bağlantıların, sorunları çözüme vardırma çabalarında yetersiz kalması, hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın taraf oldukları bölgesel-uluslar arası örgütlerde AB, NATO gibi, kendi ulusal yaklaşımları doğrultusunda destek arayışları içerisinde olmalarına etkide bulunmaktadır. Uyuşmazlıklara çözüm bulunamaması, iki ülke arasında hızlı bir silahlanma yarışının gündeme gelmesi, NATO çerçevesinde ulusal ve bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik çabalarda aksaklıklara yol açabilmektedir. NATO ittifak ve savunma sisteminin güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların, özellikle adaların silahlandırılmasına ilişkin olanı, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren, hem NATO savunma planlarının hazırlanmasında, hem askeri tatbikatların planlanması ve uygulanması sırasında, hem de her iki ülkede yapılması planlanan askeri ve ekonomik yatırımlar sırasında karşılıklı vetolaşmalar yüzünden, ittifak içerisinde yeni sorunlar doğurmaktadır. (Limni adasının NATO savunma planlarına dahil edilmesi ve burada Yunanistan tarafından konuşlandırılmış bulunan kuvvetlerin, NATO planlarına katılması için ileri sürülen Yunan istekleri ve Türkiye'nin tepkileri, buna iyi bir örnektir.) Bu çerçevede iki ülke arasında sürdürülen sert siyasi ve hukuksal tartışmalar, ittifak sistemi içerisinde görüş ayrılıklarına yol açmakta, ittifak sisteminin güneydoğu kanadında fiili bir iletişimsizlik ve kopukluk yaşanmaktadır.

Bir başka açıdan bakıldığında, iki ülke arasında sürdürülen tartışmalar, bu konuda bir kısır döngünün yaşanmakta olduğunu göstermektedir. Yunanistan, adaları silahlandırma çabalarına gerekçe olarak Türkiye'nin, Yunan adaları karşısında büyük bir amfibi hareket yapabilme yeteneğine sahip ve bu amaçla donatılmış bulunan Ege Ordusu'nu kurmasını göstermekte ve Türkiye'nin koşulları kendince uygun olan bir zamanda, Yunan egemenliğinde olan ve Anadolu kıyılarının açığında yer alan adaları, Kıbrıs'ta olduğu gibi, ani bir hareketle işgal edeceğini iddia etmektedir. Bu nedenle, böyle bir tehdit altında bulunan Yunanistan için adaların silahsızlandırılacağına ilişkin hükümler, Yunanistan'ın toprak bütünlüğü açısından bir önem taşımamaktadır. Buna karşılık Türkiye, 1960'ların başından itibaren adaları antlaşmalara aykırı olarak silahlandırmaya başlayan Yunanistan'ın aksine, Ege Ordusu'nu 1975 yılında kurmuş olduğunu açıklayarak Türkiye'nin, Yunanistan'ın

egemenliğinde olan hiçbir toprak parçası üzerinde isteği bulunmadığını aksine, Yunanistan'ın söz konusu adaları, bu adaların statülerini karara bağlayan uluslar arası bağtlara aykırı olarak, iki ülke arasında kurulmuş olan dengeyi kendisi lehine değıştirmeye çalışmakla suçlamıştır.

Bu bağlamda, Türkiye ve Yunanistan arasındaki adaların silahlandırılması konusu gerçekte, iki ülke arasındaki güvensizliği oldukça iyi yansıtan, stratejik güç dengesinde üstünlük elde etme çabası olarak ve/veya en azından, gücün dengelenmesi çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülkenin de aralarındaki güç dengesini sürdürebilecek olanaklara ve araçlara sahip oldukları sürece, bu yöndeki çabalarını sürdürecekleri düşünülebilir.

1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ve 1947 Paris Antlaşması gereğince Yunanistan'ın Limni, Semadirek, Doğu Ege Adaları ile Meis dahil Menteşe Adaları'nda sadece Kolluk Kuvvetleri bulunduracağı, Silahlı Kuvvet bulunduramayacağı ve tahkimat yapmayacağı esasına bağlanmıştır. 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi ise Türk Boğazlarının statüsünün haricinde herhangi bir değışiklik getirmemiştir. Sorunun kaynağını, Yunanistan'ın 1964 yılından itibaren adaları silahlandırmaya başlaması ve bunlardan Limni'yi NATO planlarına ve tatbikatlarına dahil ettirme çabaları teşkil etmektedir.

2.5.4 Egemenliği antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (EGAYDAAK) sorunu :

Ege Denizi'nde ulusal egemenlik sınırlarını ilgilendiren bir diğerk sorun da bu denizde hükümler sınırlarını belirleyen antlaşmalarda adları belirtilen ve egemenlik devrinde mutabık kalınan adalar dışında kalan ada, adacık ve kayalıklar üzerinde Yunanistan'ın egemenlik iddiasında olmasıdır. Bu bakımdan ele alındığında, Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan uyuşmazlığa ilişkin olarak başvurulacak en önemli metin, Lozan Barış Antlaşması'nın ve bu antlaşmanın 6, 12, 15 ve 16. maddeleri ile Paris Barış Antlaşması'nın 14. maddesi görölmektedir.

Söz konusu antlaşma hükümlerinin yorumlanması ve buna bağli olarak, Ege Denizi'nde Türkiye ve Yunanistan arasında henüz bir deniz sınırının saptanmamış olması, beraberinde bu antlaşmalarda adları sıralanmamış olan fakat, Osmanlı Devleti'nin devamı olarak Türkiye'nin egemenliğinde kalan ada, adacık ve

kayalıkların statülerinin de tartışılmasına yol açmıştır. Türkiye, açıkça söz konusu antlaşmalarda adları sıralanarak egemenlik devrini tanımış olduğu adalar ve adacıklar dışında kalan ada, adacık ve kayalıklara ilişkin egemenliğinin sürmekte olduğunu iddia ederken Yunanistan, söz konusu antlaşma hükümlerinin Türkiye'nin, Anadolu kıyılarından üç mil dışında kalan deniz alanında her hangi bir hak iddiasında bulunmasını engellemekte olduğunu ileri sürmektedir [34].

Kardak bunalımı, Ege Denizi'nde yeni bir sorunu ortaya çıkarmakla birlikte, Ege'de statüleri henüz saptanmamış bulunan pek çok adacık ve kayalığın bulunduğunu ve iki ülke arasında bu konuda bir hukuki düzenleme yapılmasının zorunlu olduğunu göstermesi bakımından önemli bir gelişme olmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra Türkiye henüz hukuki olarak statüsü kararlaştırılmamış olan bu tür adacık ve kayalıkları "gri bölgeler" olarak nitelendirmiş ve Gavdos adası olayında da görüldüğü gibi, statülerini tartışmaya başlamıştır. Kardak bunalımının ardından, TSK Harp Akademileri Komutanlığı tarafından hazırlanan Ege'nin statüsüne ilişkin bir raporda antlaşmalarla statüleri kararlaştırılmamış bulunan ada, adacık ve kayalıklar Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olarak Türkiye'nin egemenliğindedir görüşüne yer verilmiştir [49]. Buna göre;

- "Lozan Antlaşması'nın 12. maddesi gereğince Yunanistan'a verilen adaların dışında kalan Zürafâ, Koyun Adaları, Hurşit ve Girit civarında bulunan Bergitsi, Sıgri, Tokmakia, Kasonisi gibi ada ve adacıklar üzerinde Türkiye'nin egemenliği hukuken devam etmektedir [50]."

- Aynı madde uyarınca Lozan Antlaşması'nın aksine bir hüküm bulunmadıkça 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan işgali altında bulunmuş olsa dahi, Anadolu'nun 3 mili içinde bulunan bütün ada, adacık ve kayalıklar, Türkiye'nin egemenliği altındadır. Antlaşmada yer alan 3 millik mesafe, dönemin karasuyu mesafesi olduğuna göre, bugün de aksine bir hüküm bulunmadıkça 6 mil olan karasuyu dahilinde bulunan ada, adacık ve kayalıklar Türkiye'nin egemenliğindedir.

- Menteşe Adaları bölgesinde bulunup da antlaşmada ismen zikredilmeyen adalar ile ismi zikredilen 14 adaya bitişik olmayan ada, adacık ve kayalıklar, başka deyişle 28 Aralık 1932 zabıtnamesinin statüsüne bağlı olan adalar veya statüleri Kardak kayalıkları ile aynı olan Keçi, Bulamaç, Kalimnos, Sakarcılar, Çerte, Nergiscik, İstanbulya güneyindeki 12 ada, adacık ve kayalık ve Girit'in

kuzeydoğusundaki 13 ada, adacık ve kayalıklar üzerinde Türkiye'nin egemenliği devam etmektedir [50].

Bu tartışmalar Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir gerginliği daha ortaya çıkarmıştır, Yunanistan Ege'de egemenliğinde olmakla birlikte üzerinde insan yaşamayan ada, adacıkları iskana açma politikası izlemeye başlamıştır. Bu durum ise Ege'deki dengeleri özellikle ulusal karasuları sınırı bakımından ilgilendirmektedir. İskana açık olmayan ada ve adacıkların kendilerine has karasuları sınırını olmayışı Yunanistan'ın bu ada ve adacıkları iskana açarak karasuları sınırını genişletme çabalarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir [51]. Bu sorun aslında iki ülke arasında karasularının genişliğinin belirlenmesi tartışmaları çerçevesinde değerlendirilebilecek bir niteliktedir. Gerçekte Ege Denizi'nde Lozan Barış Antlaşması ile zımni olarak kabul edilmiş bulunan 3 millik karasuları sınırına uygun olarak iki ülke arasında fiili bir sınır saptama çalışması yapılmamıştır. Yunanistan'ın 1936'da karasularını 6 mile çıkarması sonrasında da, bu denizde kıyıdaş ülke olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bir sınır saptama görüşmesinin söz konusu olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle Menteşe Adaları bölgesinde Türkiye ve İtalya arasında karasuları dışında kalan bölgelerdeki adacık ve kayalıkların hangi devletin egemenliğine bırakılacağına ilişkin görüşmelerin yapıldığı görülmektedir.

Nitekim Türkiye ve İtalya arasında 18 Haziran 1931 yılında Ankara'da yapılan görüşmeler doğrultusunda Lozan Barış Antlaşması'nın 15. Maddesi hükmüne göre İtalya'ya terk edilmiş bulunan Meis Adası çevresinde yer alan adacık ve kayalıkların hangi devlete ait olduğunu belirlemişler ve uzmanlar düzeyinde yapılan toplantıda varılan mutabakata uygun olarak hazırlanan toplantı tutanağı, bir antlaşmaya dönüştürülerek 4 Ocak 1932 tarihinde Türkiye (T.R. Aras) ve İtalya (Aloisi) temsilcileri tarafından Ankara'da imzalanmıştır [52]. Sözleşmenin 5. Madde son paragrafındaki ifadeler doğrultusunda, 4 Ocak 1932 tarihinde Sözleşmenin imzalandığı gün, Türk ve İtalyan teknisyenler aralarında gerçekleştirmiş oldukları bir mektup değişimi ile "Türk - İtalyan deniz sınırının iki taraf arasında hiçbir tartışma konusu olmayan geri kalan kısmının çizilmesi için hükümetlerine bir Türk - İtalyan teknisyenler toplantısının gerçekleştirilmesini önermek için hazırlık yapmışlardır[52]."

Türkiye ve Yunanistan arasında Kardak kayalıklarının hukuki statüsüne ilişkin tartışmalar söz konusu olduğunda teknisyenler düzeyinde yapılması önerilen bu toplantı sonrasında hazırlanan tutanağa ilişkin olarak farklı hukuki geçerlilik yorumları yapılmaktadır. 28 Aralık 1932 tarihli teknisyenler toplantı tutanağı ilerleyen dönemlerde bir sözleşmeye dönüştürülememiştir. Dolayısıyla "Türkiye ile İtalya arasında hiç tartışma konusu bulunmayan genel deniz sınırı"nın resmi olarak kabulü gerçekleşmemiştir. 1947 Paris Antlaşması ile Menteşe Adaları'nın Yunanistan'ın egemenliğine bırakılması kararlaştırıldıktan sonra da bu durum sürmüştür.

Bu bakımdan ele alındığında Ege Denizi'nde karasuları sınırının belirlenmesine ilişkin sorun sadece Kardak kayalıklarına ilişkin değil, aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan arasındaki tüm karasuları sınırına ilişkin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim "Yunanistan'ın Şubat 1950'den başlamak üzere Mayıs 1953, Haziran 1955, Ekim 1956 ve Aralık 1962 tarihlerinde Türk Dışişleri Bakanlığı nezinde yaptığı yazılı ve sözlü girişimlerle talep ettiği hususlar, 28 Aralık 1932 tarihli metnin sınır çizen bir antlaşma olmadığını göstermesi ve Ege'nin hukuki statüsünü de teyit etmesi bakımından ilginçtir.

Yunanistan bahse konu girişimleriyle, Türkiye ile İtalya arasında düzenlenmiş olan 4 Ocak 1932 Sözleşmesi ile 28 Aralık 1932 tarihli teknisyenler zaptının Yunanistan ile de geçerli olması hususunda mektup teatisine hazır olduğunu, egemenliğinde olan adalar ile Türkiye arasındaki karasuları sınırının şimdiye kadar harita üzerinde çizilmek suretiyle gösterilmediğinin müşahade edildiğini bildirmiştir. Menteşe Adaları'nın kuzeyinde kalan iki devlet karasularının sınırlandırılması işinin karma komisyona havale edilmesi hususunda Türkiye'nin de ne düşündüğünü sormuş ve bir toplantı tarihi telkin edilmesini istemiştir. İki devletin ilgili makamlarının elinde bulunan ve Ege Denizi'ndeki Türk ve Yunan karasularını gösteren haritalar arasında bazı farklılıkların mevcut olduğunu, bu nedenle iki devletin ilgili makamlarının ellerindeki haritaları karşılaştırmaları ve mutabık kaldıkları takdirde karasularını haritalar üzerinde tespit etmelerini teklif etmiştir [53].”

Bilinen bu sorunun hafızalarımıza en çok yer etmesi ve kriz haline dönüşmesi ise 25 Aralık 1995 tarihinde Figen Akat isimli bir Türk yük gemisinin Kardak kayalıklarında karaya oturmasının ardından yaşanmış ve bu olaylar tarihe **Kardak**

Krizi adıyla geçmiştir. Bu kriz Türkiye ve Yunanistan arasında karasuları sorununu yeniden gündeme taşınmış ve ulusal egemenlik alanlarının saptanması konusunda yeni bir tartışma başlatmıştır.

Figen Akat'ın karaya oturmasının ardından, kendi olanaklarıyla kurtulmaya çalışırken yaklaşan Yunanistan'a ait bir muhrip ve üç hücum bot bölgenin Yunanistan'ın karasuları içerisinde kalmış olduğunu ileri sürmüş ve yardım teklifinde bulunmuştur. Buna karşılık, geminin kaptanı bölgenin Türk karasularına dahil olduğunu belirtmiş ve kurtarma teklifini geri çevirmiştir. Geminin kurtarılması ise Türk sigorta şirketi aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu arada Yunanistan, 26 Aralık 1995 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek söz konusu geminin Yunanistan'ın karasularında bulunduğunu belirterek kurtarma işleminin durdurulmasını istemiştir. Türkiye, aynı gün Yunanistan'a vermiş olduğu bir nota ile iddiaları reddetmiştir [34].

İki ülke arasında diplomatik görüş alış verişleri sürerken egemenlik iddialarının fiili olarak sergilenmesi, konunun bir anda iki ülke medyası, kamuoyu ve siyasileri arasında "ulusal dava" olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu süreci başlatan ise, Yunanistan'a ait Kalimnos Adası belediye başkanının, yanına adanın papazı, aileleri ve Antenna adlı Yunan televizyon kanalı çekim ekibini alarak 26 Ocak 1996 tarihinde Kardak kayalıklarına çıkarak bir şenlik havasında kayalıklara Yunan bayrağını dikmesi olmuştur. Bayrak dikme girişiminin televizyonda yayınlanmasının ardından, ertesi gün Türk medyası konuya ilgi göstermiş ve Hürriyet Gazetesi'nin iki muhabiri helikopter ile Kardak kayalıklarına giderek Yunanlıların dikmiş oldukları bayrağı indirmiş, yerine Türk bayrağını dikmiştir. Bu bayrak mücadelesinin Türk televizyonlarında yayınlanmasının ardından iki ülke arasında kamuoylarının siyasiler üzerindeki baskıları yoğunlaşmış ve diplomatik alanda sürdürülen mücadelenin giderek sertleştiği görülmüştür.

28 Ocak 1996 tarihinde Yunanistan'da hükümet baskılara dayanamayarak Kardak kayalıklarına askeri bir birliği göndererek Türk bayrağını indirtmiş ve ağır silahlarla takviye edilen birlik kayalıklardan büyük olanına konuşlanmıştır. Aynı gün Atina'daki Türk Büyükelçisi Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak kayalıkların Yunanistan'a ait olduğu ve yaklaşanlara ateşle karşılık verileceği uyarısında bulunulmuştur.

Bu durum Türkiye'de tepkinin hangi düzeyde ve nasıl gösterileceği tartışmalarını başlatırken siyasilerin ve askeri kadronun üzerinde anlaştığı nokta, Yunan askeri varlığının ve bayrağının kayalıklardan uzaklaştırılması olmuştur. Gösterilecek tepkinin iki ülke arasında silahlı bir çatışmaya dönüşmemesi için duyarlılıkla hareket etmek ve çok yönlü düşünmek gerekmiştir. Sonuçta İnal Batu'nun önerisi dikkate alınarak Kardak kayalıklarından üzerinde Yunan bayrağı dikilmiş olmakla birlikte asker bulunmayan küçük olanına Türk komandolarının çıkmasına karar verilmiş ve bu plan 31 Ocak 1996 tarihinde başarıyla uygulanarak Türk SAT komandoları ikinci kayalığa çıkmışlardır.

Türkiye'nin bu müdahalesi, esasta iki ülkenin soruna ilişkin inisiyatifinin eşitlenmesi anlamını taşımakla birlikte, beraberinde sıcak bir çatışma riskini ve sorumluluğunu da taşımaktadır. Nitekim kriz sırasında devreye giren ABD, iki ülke arasında yürütmüş olduğu diplomatik arabuluculuk ile sorunun yumuşatılmasını, en azından, statüko öncesi duruma dönülmesini sağlamaya çalışmış ve bu çabaları başarılı olmuştur. 31 Ocak 1996 tarihinde her iki ülke silahlı güçleri Kardak kayalıklarından çekilerek statüko öncesi duruma dönmüştür. Statüko öncesi duruma dönüşü sağlayan girişimlerde Türkiye'nin Kardak Kayalıkları'ndan küçük olanına asker çıkarması ve "Türk askerlerine herhangi bir saldırıda bulunulmadığı takdirde Yunan birliklerine ateş açılmaması talimatı verdiği ve Yunanistan'ın bayraklarını, askerlerini, deniz ve hava kuvvetlerini kayalıklardan çekmesi durumunda Türkiye'nin de çekileceğini" açıklamış olmasının yanı sıra ABD'nin, "ilk kurşunu atanın, karşısında ABD'ni bulacağı"nı açıklamış olmasının da etkisi olmuştur.

Figen Akat'ın Güllük Limanı'na çekilmesi ile tartışmalar yeni boyut kazanmıştır. Yunanistan 10 Ocak 1996 tarihinde Türkiye'ye yeni bir nota daha vermiştir. Bu notada Türkiye'nin iddiaları reddedilmiş, Türkiye ve İtalya arasında 1932 yılında imzalanmış bulunan ikili antlaşmadan dolayı Kardak (İmia) Adasının İtalya'ya ait olduğu, sonradan 1947 Paris Barış Antlaşması'yla Yunanistan'a bırakılan Menteşe Adaları zinciri içinde yer aldığı dile getirilmiştir.

Türkiye, 29 Ocak 1996 tarihinde Yunanistan'ın bu notasına cevap vererek daha önceki görüşleri tekrarlamış ve Ege Denizi'nde statüleri tam olarak saptanmamış tüm ada, adacık ve kayalıkların statülerine ilişkin görüşmelere gidilmesi isteğinde bulunmuştur.

Türkiye 29 Ocak 1996 tarihli notasında [34] belirtmiş olduğu görüşlere göre; 4 Ocak 1932 Tarihli Türk - İtalyan Sözleşmesi İkinci Dünya Savaşı öncesi koşullar çerçevesinde müzakere edilmiş ve Kardak Kayalıklarına ilişkin herhangi bir hüküm içermemektedir. Kardak Kayalıklarına ilişkin gönderme 28 Aralık 1932 Protokolü'nde yer almaktadır. Bu protokol ise, geçerlilik kazanabilmesi için gereken hukuki süreç tamamlanmadığından hukuki geçerliliğe sahip değildir. Diğer yandan; Yunanistan 1947 Paris Barış Antlaşması'na ilişkin görüşmeler sırasında Menteşe Adaları'nın Yunanistan'a devredilmesi tartışılırken anılan metinlerin kendisi açısından da geçerli olmasını sağlayacak göndermelerin antlaşmada yer almasını önermiş, fakat bu öneri kabul edilmemiştir. Dolayısıyla, 1947 Paris Barış Antlaşması'nda Kardak Kayalıkları'nın statüsüne ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Kardak Kayalıkları'nın, Menteşe Adaları'nı Yunanistan'a devreden Paris Barış Andlaşması'nın 14/1. Maddesinde bitişik adacık olarak değerlendirilmesi de mümkün değildir. Kardak Kayalıkları en yakın Yunan adasından 5.5 deniz mili uzaklıktadır. Bu bakımdan ne "bitişik" ne de "adacık" olarak kabul edilebilir. Oysa söz konusu kayalıklar Türk topraklarına 3.8 deniz mili uzaklıktadır ve Türkiye'ye aittir.

Türkiye'nin görüşüne göre Yunanistan, Lozan Barış Antlaşması ve Paris Barış Antlaşması ile devredilen adalar üzerindeki egemenlik sınırlarını genişletme çabası içerisindedir. Bütün bunların ışığında, Ege Denizi'nde küçük adalar, adacıklar ve kayalıkların mülkiyetine ilişkin bir antlaşma henüz yapılmamıştır. Bu nedenle, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki küçük ada, adacık ve kayalıkları yerleşime açma çabaları hukuki açıdan herhangi bir sonuç doğurmaktan ve hak kazandırmaktan uzaktır. Türk Hükümeti, Ege Denizi'ndeki küçük ada, adacık ve kayalıkların mülkiyetini kararlaştıracak müzakerelere girişilmesine hazırdır. Bu müzakerelerden sonra karasularının sınırlandırılması sorunu da tartışılabilir ve karara bağlanabilir. Bu bağlamda Türk Hükümeti, aynı zamanda taraflara bölgede mevcut durumu kötüleştirecek tek taraflı girişimlerden uzak durulmasını önermekte ve Kardak Kayalıkları'nda konuşlandırılmış bulunan Yunan askeri varlığının sona erdirilmesini ve tüm egemenlik işaretlerinin gecikilmeksizin kaldırılmasını istemektedir.

Yunanistan 16 Şubat 1996 tarihli notasında,[34] 1932 Türk - İtalyan Antlaşması'nın 'İkinci Dünya Savaşı öncesi siyasi koşullar çerçevesinde görüşülmüş olduğu' iddiasının herhangi bir yasal önemi olmadığını belirterek, 28 Aralık 1932 tarihli Türk - İtalyan Antlaşması'yla ilgili yasal prosedürün tamamlanmadığı ve bu nedenle Milletler Cemiyeti'nde tescil ettirilmediğine ilişkin iddiaya ilişkin olarak, 4 Ocak 1932 tarihinde karşılıklı olarak verilen mektuplarda kararlaştırılmış bulunan 28 Aralık 1932 tarihli Antlaşma, her iki tarafça Milletler Cemiyeti Sekreterliği'ne tescil ettirilmiş bulunan 4 Ocak 1932 tarihli Antlaşma'yı tamamlayıcı bir niteliktedir görüşüne yer vermiştir. Yunanistan'ın görüşüne göre, metnin kendisi ve mektup değişimlerinde açıkça belirtildiği gibi, 28 Aralık 1932 tarihli Antlaşma, üzerinde egemenliğe ilişkin herhangi bir tartışmanın bulunmadığı bir bölgede deniz sınırına ilişkindir, dolayısıyla taraflarca ayrıca onaylanmasına gerek yoktur. Ayrıca, 28 Aralık 1932 tarihli Antlaşma metninin tam bir uluslar arası antlaşma metni olarak kabul edildiği, metnin imzasından başlayarak taraflarca hemen yürürlüğe konulmuş olmasından da açıkça anlaşılmaktadır. Aynı nedenlerden dolayı, bu olayda Milletler Cemiyeti'nde tescil yapılmasına gerek duyulmamıştır. Bütün bunlar reddedilemez gerçeklerdir ve Yunanistan'ın yukarıda sözü edilen antlaşmaların geçerliliği konusunda herhangi bir şüphesi bulunmamaktadır. Bundan başka, 1932 - 1947 döneminde ve sonrasında Kardak (İmia) kazasına kadar bu antlaşmaların geçerliliği konusundaki tutumunu değiştirmemiştir. Aynı noktalar İtalya ve Menteşe Adaları üzerindeki egemenliğinin sürdüğü dönem için de geçerlidir. Diğer yandan, sadece 1932'de değil aynı zamanda 1950'de de Türkiye bölgede bir deniz sınırlamasının halihazırda var olduğunu kabul etmiştir. 1950 yılında İstanbul'da toplanan Ortadoğu Bölgesel Hava Seyir Toplantısı'nda kararlaştırılan İkinci Ortadoğu Bölgesel Hava Seyir Antlaşması bunu doğrulamaktadır. ICAO tarafından uygulanmakta olan İstanbul / Atina FIR sınır hattı, ilgili ICAO haritası ve 1953 yılında Ankara'da yayınlanan resmi Türk hava seyir haritasında görüleceği gibi, Türkiye'nin bölgedeki Batı sınırları ile aynıdır. Bu yönde bir sınırlandırma 1936 Montreux Sözleşmesi çerçevesinde 'İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'nden geçen gemilerin seyirleri hakkındaki 1953 tarihli yıllık rapora ek resmi Türk haritasında da görülmektedir. Bütün bu haritalarda, diğer Türk ve uluslar arası resmi haritalarda Kardak (İmia) Kayalıkları Yunanistan'a ait olarak görülmektedir [50].

1947 Paris Barış Konferansı sırasında 1932 antlaşmalarına özel bir gönderme yapılması yönünde Yunanistan'ın önerilerine ilişkin argümanlar konusuna gelince, 1947 Paris Barış Antlaşması metninde bu antlaşmalara bir gönderme yapılmaması bu antlaşmaların geçerliliğini etkilememektedir.

Yunanistan'ın görüşüne göre Kardak (İmia) Kayalıkları, Menteşe Adaları'nın adalar, adacıklar ve kayalıklar bütünüdür ve 1947 Paris Barış Antlaşması'nın 14. Madde 1. Paragrafında belirtildiği gibi bitişik adacık oluşturmaktadır. Bu durum Kardak (İmia) üzerinde açıkça İtalyan egemenliği kuran 28 Aralık 1932 Türk - İtalyan Antlaşması'nda kesinlikle tanınmıştır. Buna ek olarak, 1923 Lozan Barış Antlaşması'na göre İmroz, Bozcaada ve Tavşan Adaları dışında, sadece Türk kıyılarından üç mil mesafe içerisinde kalan adalar üzerinde Türk egemenliği elde tutulmuştur. Buna göre Yunanistan, Türkiye'nin soruna ilişkin notasında dile getirmiş olduğu uzaklık gibi, hukuk dışı kriterleri değil sadece uluslar arası hukuk tarafından verilen egemenlik haklarını tanıır. Adaların hukuki rejimi açıkça kararlaştırılmış ve üzerlerinde herhangi bir hukuki şüphe yoktur. Ek olarak, yerleşik olsun olmasın, birbirinden bağımsız olarak nasıl nitelendirilirse nitelendirilsin, tüm adalar büyüklükleri göz önünde bulundurulmaksızın hem 1923 Lozan Barış Antlaşması, hem de 1947 Paris Barış Antlaşması tarafından aynı hukuki davranışa tabi tutulmuşlardır. Bu nedenle, yukarıda dile getirildiği gibi Ege Denizi'ndeki tüm adaların hukuki rejimine ilişkin herhangi bir boşluk kesinlikle bulunmamaktadır.

Tarafların hukuki ve siyasi yorumlarını içeren bu nota değişimleri sonucunda Ege'de rejim kuran antlaşmaların yorumlanmasında fikir ayrılıkları içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. Bu arada Avrupa Parlamentosu, 15 Şubat 1996 tarihinde almış olduğu karar ile "1923, 1932 ve 1947 antlaşmalarına uygun olarak Kardak / İmia adacıklarının Menteşe Adalar grubuna dahil olduğunu" belirtmiş, "Türkiye'nin Yunanistan'ın egemenlik haklarına yönelik tehlikeli tehditlerini" kınamış ve Türkiye'yi uluslar arası antlaşmalara saygı göstermeye çağırmıştır. Gerçekte Avrupa Parlamentosu'nun almış olduğu bu karar, Kardak bunalımını Yunanistan ile Türkiye arasında bir sorun olmaktan çıkarıp, bir anda Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir sorun haline getirmiştir. Alınan kararda Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyesi olduğu, Ege Denizi'nde askeri gerilimin Türkiye tarafından tırmandırıldığı ve Yunanistan'ın sınırlarının AB'nin dış sınırları olduğu vurgulandıktan sonra, AB üyelerinin, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzeltilmesinde etkin rol oynamaları,

Türkiye'nin AGİT çerçevesindeki yükümlülüklerine sadık olması çağrısında bulunulmuştur. Türkiye ise, Avrupa Parlamentosu'nun almış olduğu bu kararı Yunanistan yanlısı bir karar olarak değerlendirmiştir.

Sonuç olarak Ege Denizi, tarihi ve coğrafi özellikleri bulunan kendine özgü bir denizdir. Bu denizdeki mevcut sorunlar, asla birbirinden ayrı olarak ele alınamayacak bir bütün teşkil etmektedir. Kardak Kayalıklarında bir geminin karaya oturmasıyla gündeme gelen egemenliği tartışmalı adalar sorunu, bu bütün içinde çok önemli bir yer tutmaktadır.

Siyasi ve hukuki niteliklerine rağmen bir kısım sorunlar, çok geniş ve karmaşık teknik problemleri de içermektedir. Bu teknik ayrıntılar ile Ege'nin tarihi ve coğrafi özelliklerini en iyi Türkiye ve Yunanistan bilmektedir. Bu nedenlerle, soruna yabancı olan üçüncü tarafların bunların çözümüne katkıda bulunmasının beklenmesi yerine, tüm sorunları bir bütün olarak çözmek için iki devlet arasında ön şartsız görüşmelere başlanması, daha uygun ve hakça bir çözüm için zorunlu olacaktır. Sorunların görüşülmesinden taraflarca kaçınılması, yalnızca boyutlarının büyümesine ve çözülmemesi bir hale gelmesine neden olmaktadır.

Yunanistan'ın Ege'yi bir Yunan gölü olarak görmesi ve diğer kıyıdaş devlet Türkiye'ye bu denizi kapatmak istemesi, çözüm süreci için en büyük engeli oluşturmaktadır. Bu dogmatik düşüncenin bir tarafa bırakılması, hukukun ve hakkaniyetin üstün tutulması halinde Ege gerçeği daha iyi aydınlanacak ve bu çerçevede Kardak Kayalıklarının Türkiye'ye aidiyeti de açıkça görülecektir.

2.5.5. Denizde arama - kurtarma (SAR) sorumluluk sahası sorunu :

Türkiye, uluslar arası havacılık konusunda 07 Aralık 1944 tarihinde Chicago'da akit ve imza edilmiş olan Milletler arası Sivil Havacılık Antlaşmasını ve denizde arama kurtarma konusunda Uluslar Arası Denizcilik Örgütü (IMO)'nın 1979 tarihli HAMBURG sözleşmelerini imzalamış, bu sözleşmeler gereğince arama kurtarma konusundaki genel prensip ve usullere bağlı kalmayı kabul etmiştir.

Türkiye, 1979 Hamburg Sözleşmesi ve 1974 SOLAS Sözleşmesi'ne uygun olarak, Ocak 1989'da Yayımladığı Arama-Kurtarma Yönetmeliği'nde;

- Açık denizler üzerindeki hava sahasında, Uluslar Arası Sivil Havacılık Teşkilatı kurallarına göre arama ve kurtarma sorumluluğunun, denizdeki arama ve kurtarma faaliyetlerini kapsamadığını,

- Karasularının dışında arama ve kurtarma hizmeti vereceği bölgeleri ilgili devletlerle yapacağı antlaşmalarla tespit edeceğini ve,

- Antlaşma yapılınca kadar, karasuları dışında arama ve kurtarma hizmeti verilebileceği açık deniz alanlarının koordinatlarını Uluslar Arası Denizcilik Örgütü'ne deklare etmiştir.

Yunanistan, Ege Denizi'nde Atina FIR hattının batısındaki alanda arama - kurtarma sorumluluğunun kendisine ait olduğunu 1987 yılında IMO'ne bildirdiğinden Yunanistan ile bu konuda antlaşmazlık devam etmektedir.

Hamburg Sözleşmesi'ni Eylül 1989'da onaylayan Yunanistan Sözleşmenin;

- "Her arama ve kurtarma bölgesi, ilgili taraflar arasında antlaşma yoluyla tesis edilecektir. " hükmünü ihtiva eden 2.1.4 maddesi ve,

- "İlgili taraflar arasında, bir arama ve kurtarma bölgesinin kesin boyutları konusunda antlaşmaya varılmaması halinde, taraflar, bu alan içerisinde arama ve kurtarma hizmetlerinin eşit ve şümüllü bir koordinasyonunu sağlayacak uygun düzenlemeleri kabul konusunda antlaşmaya varmak için mümkün olan bütün çabayı gösterecektir." hükmünü taşıyan 2.1.5 maddesine rezervasyon koymuştur.

Türkiye ise, 1979 HAMBURG / SAR Sözleşmesinin 2.1.4 ve 2.1.5 maddeleri gereğince sözleşmeye uygun olarak, kıyıdaş diğer devletler ile arama kurtarma sınırlarının müzakere edilmesine her zaman açık bir tutum sergilemiştir.

Arama - kurtarma sahalarının FIR sahaları ile çakıştırılması Yunanistan'ın arzusudur. Türkiye, arama - kurtarma sınırlarını müzakere etmeye hazır olduğunu bir çok kez uluslar arası platformlarda açıklamış olmasına rağmen Yunanistan arama - kurtarma sınırlarının antlaşma ile belirlenmesine rıza göstermemektedir.

Yunanistan, Ege Denizinde arama kurtarma bölgesini FIR hattına dayandırmakta, FIR hattının batısındaki tüm Ege'yi kendi hükümrancılık alanı olarak gördüğünden Türkiye'nin yaptığı arama kurtarma sahalarının belirlenmesi taleplerini kabul etmemektedir. Bu nedenle, Ege Denizinin ortasından geçen bir hattın doğusu Türk Arama ve Kurtarma Bölgesi olarak kabul edilmiştir.

Bu kapsamda Türkiye, 1979 HAMBURG / SAR Sözleşmesindeki genel yükümlülükler başlığını taşıyan kısmın birinci maddesine dayanarak, Türk Arama ve

Kurtarma Yönetmeliğini 1989 yılında yayımlamıştır. Türkiye'nin ilgili devletler ile antlaşma yapılncaya kadar karasuları dışında arama ve kurtarma hizmeti verilecek açık deniz alanlarının koordinatları bu yönetmelik ile belirlenmiş ve bu düzenleme 1992 yılında IMO'ne deklare edilmiştir.

Türkiye 2001 yılından itibaren Ege'nin ihtilaflı bölgelerini de kapsayacak şekilde, geniş çaplı denizde arama kurtarma tatbikatları icra etmeye başlamış ve bu tatbikatlara çok sayıda yabancı gözlemci davet ederek konuyla ilgili söylemlerini uluslar arası ortamlarda uygulamaya sokmaya başlamıştır.

Diğer yandan, Türk Arama ve Kurtarma Yönetmeliğinin yayınlandığı 1989 yılından itibaren günümüze kadar geçen süre içerisinde Türk arama kurtarma imkan ve kabiliyetinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu gün itibari ile 1992 yılında IMO'ne bildirilen Türk Arama Kurtarma Bölgesi sınırlarının ötesinde her türlü arama kurtarma hareketini başarı ile yerine getirecek deniz ve hava vasıtaları ile muhabere imkanlarına sahip bulunmaktadır.

1979 tarihli HAMBURG / SAR sözleşmesi gereğince bir ülkeye ait arama kurtarma bölgesi içerisinde icra edilecek arama kurtarma hareketinin koordinasyonu, o bölgeden sorumlu Arama Kurtarma Koordinasyon Merkezi (RCC) tarafından sağlanmaktadır. Bu durum, Doğu Akdeniz'de Türk Arama Kurtarma Bölgesi dışında Atina FIR'ının içinde kalan bölgede icra edilecek arama kurtarma faaliyetleri için Yunanistan'a ait RCC'den müsaade alınması sonucunu doğurmaktadır.

Doğu Akdeniz'de bilindiği üzere sahilgar ülkeler arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması çalışmaları henüz başlatılmamıştır (GKRY, Kıbrıs adına Mısır ile görüşmelerini sonuçlandırmak üzeredir). Bu nedenle Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırları henüz belirlenmemiştir.

2.5.6. Hava sahası ve flight information region (FIR) sorumluluklarına ilişkin sorunlar :

Uçuş Malumat Bölgesi (Flight Information Region) teriminin kısaltması olan FIR alanı, sınırları Uluslar arası Sivil Havacılık Örgütü (Tüm dünyada havacılık faaliyetleri ile ilgili ortak yürütme prensipleri ortaya koyan organizasyondur.) (International Civil Aeronautical Organization– (ICAO)) tarafından onaylanan ve

içerisinde uçuş bilgisi ve arama kurtarma ve ikaz sistemlerinin sağlandığı bir hava sahasıdır. Uluslar arası hukuka göre devletlerin hava sahası (ülkesi), bu devletlerin egemenliği altında bulunan kara ülkesi ile buna bitişik olarak yer alan iç suların ve kara suların üstünde bulunan hava sahasıdır. Başka bir deyişle, bir devletin ulusal hava sahasının dış sınırı kara sularının bittiği çizgidir. Bir devletin kara suları dışında kalan deniz alanları üstünde bulunan hava sahası uluslar arası sivil havacılık anlaşmalarının ulusal hava sahasını kara suları ile sınırlandırması nedeni ile, bu sınır dışında kalan alanlar uluslar arası hava sahası olarak nitelendirilir.

Ulusal hava sahasının genişliğine ilişkin tartışmalar, 1974 sonrasında Türk - Yunan ilişkilerinin gündeminde sıklıkla yer alan bir konu olmuştur. Bu konudaki tartışmalar özellikle, Yunan ulusal karasularının genişliği ile hava sahasının genişliği arasındaki farktan doğmaktadır. Uluslar arası hukuk kuralları, devletlerin egemenliklerine ilişkin hakları düzenlerken, devletin egemenliğinin ülkesel toprakları, bu topraklara kıyı oluşturan karasuları ve bütün olarak, bu bölgeler üzerindeki hava sahasını kapsamakta olduğunu hükme bağlamıştır. Kısaca, bir devletin karasuları sınırı ile ulusal hava sahasının genişliği aynı olmak zorunda ve devletin bu alanlar üzerindeki münhasır egemenlik hakları bulunduğu kabul edilmektedir.

Günümüzde, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki ulusal karasularının genişliği 6 mil olmasına karşın, ulusal hava sahasının genişliği 10 mil olarak iddia edilmektedir. Yunanistan'ın bu yöndeki uygulamaları, bu ülkenin 1931 yılında hazırlanan bir kararname ile, yalnızca havacılık ve polis sorunları için ulusal karasuları sınırını 10 mil olarak saptadığını açıklaması ile gündeme gelmiştir. Bu dönemde, Yunanistan'ın karasuları 3 mil olarak kabul edilmiş olmasına karşın ulusal hava sahası 10 mildir [37].

Uluslar arası hukukun bu konuda saptamış olduğu kurallara açıkça aykırı olan bu uygulama, Türk - Yunan ilişkilerine 1974 yılında etkide bulunmaya başlamıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde Ege Denizi'ne ilişkin uygulamaların görüş ayrılıklarına neden olması ve Kıbrıs Barış Harekatı ile gerginleşmesi, hem Yunanistan hem de Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki ulusal çıkarları açısından duyarlı davranmalarına neden olmuştur.

Bu bağlamda Yunanistan, ilk kez 1974 Haziran ayında Uluslar Arası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO)'ne başvuruda bulunarak ulusal hava sahasının 10 mil olarak belirlendiğini bildirmiştir. Yunanistan'ın uluslar arası alanda ilk kez bu konuda bir istemini dile getirmiş olması karşısında Türkiye, 1975 Nisan ayında göndermiş olduğu bir teleks mesajı ile ICAO'ne, Yunanistan tarafından ilan edilen 10 millik hava sahası uygulamasını kabul etmediğini açıklamıştır. Ayrıca Türkiye, bununla yetinmeyerek 5 Mayıs 1975 tarihinde Yunanistan'a da göndermiş olduğu bir teleks mesajı ile ilan edilen 10 millik hava sahasını kabul etmediğini bildirmiştir [48].

Tarafların yaklaşımlarındaki katılığı korumaları ve yapılan çeşitli görüşmelerden bir sonuç alınamaması, Türkiye'nin 10 millik hava sahasını tanımadığını göstermek için askeri tatbikatlar sırasında Yunan karasuları ile iddia edilen 10 millik hava sahası arasındaki bölgelerde uçaklarını uçurmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin bu girişimlerini Yunanistan, ulusal hava sahasının ihlal edilmesi şeklinde yorumlamakta ve her seferinde Türkiye'yi protesto etmekte, buna karşılık Türkiye, bu protestoları geri çevirmektedir.

Yapılan görüşmeler sırasında Yunanistan, ulusal hava sahasını 10 mil olarak belirlemiş olmasını uluslar arası hukuka uygun bir girişim olarak değerlendirmiş ve 1931 yılından beri Türkiye'nin, bu yöndeki uygulamalara tepki göstermediğini ileri sürerek, zımni olarak Türkiye'nin 40 yıldan beri bu uygulamayı kabul ettiğini iddia etmiştir [37].

Yunanistan'ın bu konudaki görüşlerine karşı Türkiye, uluslar arası hukuk kurallarına göndermede bulunarak, Yunanistan'ın bu uygulamasının, 1944 Chicago Sözleşmesi'nin 1. ve 2. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Bu sözleşmenin;

1. maddesine göre, "Sözleşmeyle, devletler her devletin ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve münhasıran egemenlik haklarına sahip olduğunu tanırlar."

2. maddesine göre ise, "Bu Sözleşmenin amaçları açısından bir devletin ülkesi deyimiyle bu devletin egemenliği, hükümrânlığı, koruması ya da mandası altında bulunan toprakları ve bu topraklara bitişik olan karasuları kastedilmektedir [54]."

Türkiye, bu sözleşmenin hükümlerine dayanarak, Yunanistan'ın karasuları sınırları ötesine taşan bir ulusal hava sahası saptayamayacağı görüşünü ileri sürmektedir.

Buna göre, bir devletin egemenliği, ancak karasuları üzerindeki hava sahasının genişliğine bağlı olarak, o devlete egemenlik hakları sağlamaktadır. Dolayısıyla, Yunanistan'ın 6 mil olan karasuları, kendisine ancak 6 millik bir hava sahası sağlamaktadır ki, 6 mil dışında kalan bölge bütünüyle uluslar arası hava sahasını oluşturmakta ve Yunanistan'a egemenlik hakkı tanınmamaktadır.

"Gerçekten, uluslar arası hukuk bir kıyı devletine farklı amaçlar için farklı genişlikte karasuları ilan etme olanağı tanımamaktadır. Bu anlamda bir devletin karasularıyla hava sahası arasında bir özdeşlik olması ilkesinden söz edilebilir. Bu şekilde, 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi'nin 2. maddesi ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 87.1.b maddesi açık deniz üzerindeki hava sahasında uçuş serbestliği öngörmektedir. Aynı şekilde Nisan 1948'de aldığı bir kararla ICAO Konseyi, açık deniz üzerindeki hava sahasında yalnızca açık deniz rejiminin geçerli olduğunu kabul etmiştir."

Bunların yanı sıra, günümüzde Türkiye ve Yunanistan arasındaki karasularının genişletilmesi konusundaki anlaşmazlıkla birlikte ele alındığında, Yunanistan'ın karasularını 12 mil olarak genişletme isteğine karşı Türkiye'nin bu kararı savaş nedeni sayması, hava sahası konusunda Yunanistan'ın tutumunu şimdilik engelleyen bir başka etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Soruna Yunanistan açısından bakıldığında , Ege Denizi'nde Yunanistan'ın ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirlemesi durumunda, iki ÷lke arasında tartışma konusu olan pek çok sorun kendiliğinden ortadan kalkabilecek niteliktedir ve Yunanistan'da bu avantajını en iyi biçimde Türkiye'nin aleyhine kullanmak gayretindedir . Böylesi bir sonuç ise, Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarının bütünüyle göz ardı edilmesi sonucunu doğuracağından kabul edilemez niteliktedir.

Türkiye'nin, Ege Denizi'nde ulusal hava sahası sınırını 6 mil olarak kabul etmesi ve bölgede yapılan ulusal ve NATO çerçevesindeki ortak tatbikatlar sırasında uçaklarını 10 millik kısım içerisinde uçurması, Yunanistan'ın sert tepkisine neden olmaktadır. 10 millik hava sahası ve 6 millik karasuları uygulamasının hukuksal geçersizliğine ilişkin olarak sıklıkla dile getirilen bir örneğe göre, Yunanistan'ın uygulamakta olduğu 6 millik karasularının dışında fakat 10 millik hava sahası içerisinde bulunan bir askeri geminin varlığı karasuları bakımından bir egemenlik ihlali oluşturmaz iken aynı gemiden havalanacak bir helikopter ulusal hava sahasının ihlal edildiği

suçlamasına hedef olabilmektedir. Oysa devletlerin egemenlik sınırlarını belirlemede hareket noktası hava sahası değil kara sınırları ve bunlara bitişik karasulardır.

Yunanistan, bu girişimleri ulusal hava sahasının ihlal edilmesi olarak değerlendirmekte dolayısıyla, hem Türkiye'yi hem de bu bölgede uçuşlara katılan diğer devletleri protesto etmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasında hava sahasına ilişkin önemli bir diğer tartışma ise, Ege Denizi üzerindeki sivil havacılığın güvenli bir şekilde yürütülmesini sağlayacak yükümlülüklerle ilişkindir. Havacılığın gelişmesine koşturarak sivil havacılığın belirli bir düzen içerisinde yürütülmesi ve uçuş güvenliğinin sağlanabilmesi, uluslar arası ortak düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, 1944 yılında Chicago Sözleşmesi ile ICAO kurulmuştur. Bu sözleşme çerçevesinde, sivil havacılığın güven içerisinde sürdürülmesi için Uçuş Bildirim Bölgeleri, yani FIR olarak adlandırılan denetim alanları oluşturulmuştur. FIR içerisinde uçuş güvenliğinin sağlanması için gerekli olan her türlü trafik kolaylıkları, haberleşme olanakları, meteorolojik hareketler konusunda uyarıcı bilgiler, daha önce ICAO tarafından saptanmış olan ülke tarafından sağlanır. Bununla birlikte, FIR sorumluluğu hiç bir durumda, söz konusu sahalar üzerinde sorumluluk yüklenen devlete egemenlik hakkı vermemektedir.

Ege Denizi üzerindeki FIR sorumluluğu, ICAO'nun 1950 yılında İstanbul'da düzenlemiş olduğu bir toplantı sırasında belirlenmiş ve bu düzenlemeye göre, Ege üzerinde uçan uçakların uçuş sırasında bilgileri Atina'ya vermeleri ve ancak Türk karasularına girdikten sonra bu bilgileri İstanbul'a bildirmeleri, 1952 yılında Paris'te yapılan toplantıda kararlaştırılmıştır.

1974 yılına kadar bu uygulamalara devam edildikten sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, iki ülke arasında bir savaş riskini gündeme getirdiğinden Türkiye, Ege'den gelebilecek bir sürpriz saldırı ile karşılaşmamak için 685 sayılı NOTAM ile Ege ve Akdeniz'i tehlikeli bölge ilan etmiş, ancak hareketin bitmesiyle bu NOTAM kaldırılmıştır. Buna karşın, 6 Ağustos 1974 tarihinde yayımlanan 714 sayılı NOTAM ile Türkiye, Ege Denizi'ndeki FIR sorumluluk bölgelerini kuzey-güney doğrultusunda bir çizgi ile ikiye ayırmış ve bu çizgiye yaklaşan bütün uçakların uçuş bilgilerini İstanbul'a vermeleri gerektiğini bildirmiştir. Bu durumda Yunanistan, 1066

ve 1152 sayılı NOTAM'larını yayımlayarak Ege Denizi'ni bütünüyle tehlikeli bölge ilan etmiş ve bölgeyi uçuşlara kapatmıştır. Konuya ilişkin görüşmeler 1980 yılına kadar herhangi bir çözüme ulaşmakta başarısız kalırken, 1980 yılında Türkiye, 714 sayılı NOTAM'a son verdiğini açıklamış, daha sonra Yunanistan da, NOTAM'larını geri çekmiş ve bölge trafiğe yeniden açılmıştır.

Bununla birlikte, iki ülke arasında bu konudaki anlaşmazlık sürmektedir. Özellikle, askeri uçakların FIR bölgelerine girerken, saptanan merkeze uçuş bilgilerini verip vermeyeceği konusundaki görüş ayrılıkları, sorunu gündemde tutmaktadır. Yunanistan'a göre, Atine FIR sorumluluk alanına giren bütün askeri uçakların uçuş planlarını vermeleri zorunludur. Türkiye, bu görüşe karşı çıkmakta ve Chicago Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre, askeri uçakların uluslararası hava sahasında uçuşları sırasında uçuş planlarını vermek zorunda olmadığını ileri sürmektedir. Chicago Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre;

“Bu Sözleşme yalnızca sivil uçaklara uygulanabilir ve askeri uçaklara uygulanamaz,”

“Sözleşmeyi kabul eden devletler, askeri uçaklar için düzenlemeler yaparken, sivil uçakların uçuş güvenliğine saygı göstermeyi yükümlenirler [54].”

Bu tartışmalara konu edilen bir diğer nokta ise, Yunanistan'ın Limni adası çevresinde 3000 mil karelik bir "kontrol bölgesi" oluşturmaktır. Türkiye'nin görüşüne göre, bütün uçakların önceden izin alarak uçabilecekleri iddia edilen Limni kontrol bölgesi, ICAO kurallarını ihlal etmekte ve sivil terminal kontrol istekleri için gereksiz genişliktedir. Yunanistan, Limni çevresinde oluşturulan terminal kontrol bölgesinin, Ege Denizi uluslararası hava sahasının yalnızca küçük bir bölümünü işgal etmekte olduğuna değinmiş ve yapılan kimi görüşmeler sırasında bu bölgenin azaltılabileceğine ilişkin önerilerde bulunmuştur.

Eylül 1980'den sonra, Türkiye'nin ardından Yunanistan'ın Ege Denizi üzerindeki uçuşları tehlikeli olarak niteleyen ve yasaklayan NOTAM'larını geri çekmeleri, bu konunun çözümlendiğine ilişkin iyimser bir hava yaratmakla birlikte, özellikle askeri uçuşlar ve tatbikatlar sırasında Türk savaş uçaklarının, Yunanistan'ın iddia etmiş olduğu 10 millik hava sahasında, Türk görüşlerini destekler bir yöntem olarak, sık sık uçmaları, iki ülke arasında beklenen yumuşamayı olumsuz etkilemiştir. NATO tatbikatları ve Türkiye'nin ulusal tatbikatları sırasında askeri uçakların, uçuşlarını 10

millik kısımda sürdürmeleri Yunanistan'ın bu bölgedeki NATO tatbikatlarına katılmayı reddetmesine yol açarken, hem tatbikata katılan ülkeler hem de Türkiye NATO nezninde protesto edilmişlerdir. Yunanistan, Türkiye'nin Yunan ulusal hava sahasını 10 mil olarak kabullenmemesini ve ihlal olarak nitelendirilen uçuşların sürdürülmesini, Yunan ulusal bütünlüğü ve güvenliği açısından bir tehdit olarak algıladığını açıklamıştır [55].

Özellikle ulusal hava sahasının ihlal edildiğine ilişkin Yunan iddiaları ve Türkiye'nin bu iddiaları kabullenmemesi, sorunu gündemde tutarken, Türkiye ve Yunanistan arasında başlayan DAVOS süreci çerçevesinde 3 - 4 Mart 1988 Brüksel Ortak Bildirisi ile, "İki Başbakan, Dışışleri Bakanları'nın gözetimi altında ulusal askeri tatbikatların yürütülmesi ve askeri uçakların uçuşlarıyla ilgili sorunları incelemek üzere diplomatlardan ve askeri uzmanlardan oluşacak siyasi komiteye bağlı bir alt komitenin Mart ayı içerisinde toplanmasını kararlaştırmışlardır [56]."

Nitekim bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucunda, 24 - 27 Mayıs 1988 tarihleri arasında Türkiye Dışışleri Bakanı M. Yılmaz başkanlığında bir heyet Atina'yı ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında Siyasi Komite'nin yürüttüğü çalışmalar sonucunda "Atina Mutabakat Muhtırası'nın imzalanmasına karar verilmiştir. Atina Mutabakatı ile taraflar, birbirlerinin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve Ege'nin açık deniz alanlarını ve uluslar arası hava sahasını kullanma haklarına saygı gösterilmesi yükümlülüğünü dile getirmişlerdir. Açık deniz alanları ve uluslar arası hava sahasında ulusal faaliyetlerin yürütülmesinde, deniz ve hava trafiğinin uluslar arası belgeler, kurallar ve yönetmeliklerde öngörülen çerçevede kolayca akımına müdahale etmemeye özen göstermeyi kararlaştırmışlardır. Açık deniz alanlarında ve uluslar arası hava sahasında notam, bildirim veya uyarı gerektiren ulusal askeri tatbikatların planlanması ve yürütülmesinin, aşağıdaki hususları da mümkün olacak azami ölçüde önleyecek şekilde yürütülmesinde mutabık kalmışlardır;

- Belirli bölgelerin tecrit edilmesi,
- Tatbikat alanlarının uzun süreler için kapatılması,
- Tatbikatların turizmin en yoğun olduğu dönemlerde (her yıl 1 Temmuz'dan 1 Eylül'e kadar) ve başlıca ulusal ve dini resmi tatillerde yürütülmemesi,

- Bütün ulusal askeri faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesi mevcut uluslar arası kural, yönetmelik ve usullere uygun olarak yürütülmesi [57].

Günümüz koşulları altında her iki ülke de, ulusal yaklaşımlarını korumakla birlikte, Ege Denizi'ndeki turizm faaliyetlerinden mümkün olduğunca yararlanmak amacıyla, özellikle Türkiye'nin Batı ile hava yolu bağlantıları düşünüldüğünde, sivil havacılığa ilişkin uçuşlar konusunda belirgin bir yaklaşma göstermekle birlikte, bu duyarlılık askeri uçuşlar sırasında ve tatbikatlar sırasında sertleşmeye dönüşmekte, çözümsüzlük ve gerginlik sürmektedir.

İki ülke arasında sağlanan yakınlaşmaya koştur olarak Yunanistan'ın Ege hava sahasına ilişkin politikasında da kimi değişiklikler görülmüştür; Dynamic Mix 2000 NATO tatbikatlarına katılacak Türk savaş uçaklarına Yunan hava sahasını kullandırmış olmakla kalmayarak Türk savaş uçaklarının başka bir ülkeye giderken Yunanistan üzerinden geçmesini kabullendiği haberleri basında yer almıştır. Aynı haberde,"Atina'nın bir diğer jesti ise Ege'nin ortasındaki uluslar arası hava sahasında Andros ve Psathoura ordu atış alanı mevkiilerinin tamamen iptali şeklinde olacak [58]"denilmektedir.

3. YUNANİSTAN İLE ARASINDAKİ EGE DENİZİ SORUNLARININ TÜRKİYE’NİN AB TAM ÜYELİĞİNE ETKİLERİ

3.1. Genel Olarak Avrupa Birliği Denizcilik Politikası :

Avrupa Birliği’nin temelleri, 1957’de imzalanan Roma Antlaşması ile atılmıştır. Birliğin kuruluş amacı, Avrupa’da bulunan ülkelerin ekonomik ve politik birleşimini sağlamaktır. Roma Antlaşması’nın “Tek Avrupa Senediyle” getirilen değişiklikler çerçevesinde düzenlenen yeni 8A maddesinde iç pazarın, “malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin Roma Antlaşması hükümlerine uygun olarak serbest dolaşıma kavuşturulduğu iç sınırlardan arındırılmış bir alan” olduğu belirtilmektedir. Roma Antlaşması, aynı zamanda Avrupa Birliği’nin ortak ulaştırma politikasının temel çıkış noktasıdır. Roma Antlaşması’nda ulaştırma ve özellikle denizcilik aşağıdaki şekilde yer almaktadır: “Ulaştırma konusu deniz, hava, kara ve su yolu ulaştırması konularına uygulanacaktır. Avrupa Konseyi, ayrıca deniz ve hava ulaştırmasına ait uygun prosedür için oybirliği ile karar verecektir.”

Avrupa Komisyonu tarafından 1961’de yayınlanan bildiri ile serbest rekabet, serbest ulaşım ve eşit şartlar ilkelerine dayanarak Avrupa Ortak Pazarı için de temeller oluşturulmuştur. Böylece ortak ulaştırma konusuna da değinilmiş, ancak uzun yıllar konuyla ilgili olarak daha ileriye gidilememiştir. 1973 yılında İngiltere, Danimarka ve İrlanda gibi deniz taşımacılığında gelişmiş ülkelerin Topluluğa katılmasıyla ortak ulaştırma politikasının temel ilkesi; liberal bir denizcilik politikasının tüm üye devletlerce uygulanmaya başlanması ve dünya deniz ticaretinde yaygın bir serbest rekabet ortamının oluşturulması olmuştur. 1979’da imzalanan fakat 1983’te yürürlüğe giren “Brüksel Paketi” ile Avrupa Birliği’ne üye devletlerin, Birleşmiş Milletlerin denizcilikle ilgili koduna uyumu gerçekleştirilmiştir. Bu ilkeler ışığında hazırlanan politika, 22 Aralık 1986 tarihinde Konsey tarafından kabul edilen dört yönetmelikle hukuki çerçevesine kavuşmuştur. Bunlar;

- “Üye Ülkelerin Kendi Aralarında ve Üçüncü Ülkelerle Deniz Taşımacılığı Hizmetlerinin Verilmesinde Serbestlik İlkesinin Uygulanması”,

- “Roma Antlaşmasının 85. ve 86. Maddelerinin Deniz Taşımacılığına Uygulanması için Ayrıntılı Kurallar”,

- “Açık Deniz Taşımacılığında Yüklere Serbest Giriş Sağlamak İçin Koordineli Eylem” adlı yönetmeliklerdir.

Bahse konu yönetmeliklerin tamamı, rekabet ortamı oluşturma ve pazara giriş serbestliği konularını kapsamaları yönünden Birlik denizcilik politikasının genel eğilimini oluşturmaktadır. Oluşturulan bu politikanın eylem yöntemleri özetle; Birliğe üye ülkelerde dünya denizciliğinde meydana gelen gelişmelere uyum sağlayacak önlemlerin alınması, bunun gerçekleştirilmesi için Birlik içindeki tüm tersane ve armatörlerin iletişim ve işbirliği içinde olması, sosyal ve teknik alanda geçerli olan IMO kurallarının etkin biçimde denetlenmesi, Birlik denizcilik sektörünü tehdit eden uygulamalara karşı koruyucu tedbirlerin alınması, filonun modernize edilmesi, gemi adamlarının koşullarının Roma Antlaşması’nda yer alan temel ilkelerle uyumlu hale getirilmesi konularını içermektedir. Avrupa Birliği’nin, deniz taşımacılığı konusunda üye ülkeler arasında uyum sağlama politikasının diğer yönleri, denizde can güvenliğinin sağlanması, deniz kirliliği, gemi adamlarının eğitimi, II. sicil uygulamaları ve topluluk gemi sicilinin oluşturulması çalışmalarıdır. Bununla birlikte 1993-1995 yılları arasında, önemli sayılan bazı konularda yönergeler çıkarılması da AB’nin denizcilik konusundaki sürekli hassasiyetini ortaya koymaktadır. Yönergeler arasında yer alan “Tehlikeli yük taşıyan gemilerdeki asgari şartlar”, “Gemi adamlarının asgari eğitime ilişkin şartlar”, “Ro-Ro gemilerine ilişkin şartlar”, Gemi güvenliği ve denizde kirlenmenin önlenmesi alanında milletler arası kuralların uygulanması” hakkındaki konular, AB’nin, denizlerdeki rekabetin çıtasını oldukça yükseğe koyacağını işaretleri olarak algılanmalıdır.

1996 yılında “Yeni Bir Denizcilik Stratejisine Doğru” başlığıyla yayınlanan AB Konseyi politika belgesinde AB denizcilik stratejisi ana hatları şöyle belirlenmiştir[59]:

- Birliğe üye ülkeler arasında veya üye ülkelerle üçüncü ülkeler arasında deniz ulaştırması için denizcilikle ilgili hizmetlerin sağlanmasında serbestlik prensibi,

- Birlik içinde veya dışında deniz ulaştırmasında rekabete karşı koruma prensibi,
- Açık denizlerde yapılan taşımacılıkta üçüncü ülkelere karşı, Birliğin denizcilik firmalarının düzenli hat, yolcu taşımacılığı, dökme yük ve tramp taşımacılık alanlarında korunarak koordineli hareket oluşturulması prensibi,
- AB filosu için tek bayrak,
- Kabotajın korunması,
- Uluslar arası kuralların uygulanması,
- Yolcu gemilerinin daha emniyetli duruma getirilmesi,
- Emniyetli trafik akışının sağlanması,
- Denizcilik işletmeciliğinde kalitenin iyileştirilmesi,
- Gemilerin neden olduğu kirliliğe karşı denizlerin ve iç suların korunması,
- AB denizcilik sanayiinin uluslar arası bir karakter taşıması,
- Dökme tramp denizciliği ile düzenli hat denizciliğine ayrı bir önem verilmesi,
- Bayraktan kaçışın azaltılması,
- Dünyada global bir pazar için AB dışı ilişkilerin artırılması,
- IMO ile ilişkilerin artırılması,
- Daha güvenilir ve çevreye duyarlı denizcilik,
- Yakın yol denizciliğine daha önem verilip, bölgesel ve yerel otoriteler ile limanların ve denizcilik firmalarının bu politikada rol alması,
- Birlik dahilinde veya haricinde ticaret yapan denizcilik firmaları arasında rekabet koşullarını desteklemek ve iyileştirmek,

- Birlik dışı bayrak taşıyan gemilerin oluşturduğu haksız rekabete karşı Birlik bayrağı taşıyan gemileri işletenlere devlet yardımı,
- AB limanlarına gelen veya bu limanlardan giden, Birlik içi veya dışı bayrak altında çalışan gemilerin belirli standardı sağlaması için “Liman Devleti Kontrolü”,
- Uluslar Arası Güvenlik Yönetimi (International Safety Management-ISM) Kodu,

Avrupa Birliği’nde, deniz taşımacılığında güvenliğin artırılması, çalışanların yaşamı ve çalışma şartları ile mesleki yeterliliklerin yükseltilmesinin gerekli olduğu belirlenmiş ve denizlerde kirlenmeye karşı yapılacak müdahale, önemli faaliyet alanları olarak tespit edilmiştir. Bu gelişmelerin ışığında, üye devletlerin söz konusu alanlarda, uluslar arası ortak görüşleri benimsemeleri, bu çerçevede Birlik içindeki uygun tedbirlerin geciktirmeden alınarak, uluslar arası denizcilik antlaşmalarına katılmaları tavsiye edilmekte veya tüzük niteliğinde yayınlanan düzenlemelerle öngörülmektedir. Maastricht Antlaşması’nın imzalanmasından sonra, önümüzdeki yıllarda Birliğin denizcilik alanında yapacağı düzenlemelerin özellikle gemi sicili, rekabet (devlet yardımı), güvenlik, çevre hukuku ve uluslar arası ilişkilere yönelik olacağı ve gelişmenin uzun bir süreci izleyeceği değerlendirilmektedir.

AB ulaştırma politikası ile ilgili olarak, Komisyonun 1995-2000 yılları için hazırladığı beş yıllık faaliyet programında üç önemli hedef belirlenmiştir. Bu hedefler [60];

- Çevre ve güvenlikle ilgili hedeflere katkıda bulunmak üzere, yüksek teknolojiye ulaştırma sistemlerinin geliştirilerek kalitenin artırılması,
- Sosyal standartlar korunurken, ulaştırma hizmetlerinin etkinliğini, seçimini ve olumlu kullanım koşullarını iyileştirmek amacıyla, tek pazar fonksiyonunun bu koşullara göre düzenlenmesi,
- Avrupa Birliği ve üçüncü ülkeler arasındaki hatlarda ulaştırma kalitesini artırarak dış boyutun genişletilmesi ve Birliğin, dünyanın başka yerlerindeki pazarlara girme teşebbüsünün teşvik edilmesidir.

AB denizcilik sektörü kapsamında balıkçılık politikası da son derece önemli bir yere sahiptir. Beş yıl süren ciddi müzakerelerden sonra 1983 yılında yürürlüğe giren “Ortak Balıkçılık Politikası (OBP)” oldukça geniş kapsamlıdır. Birlik içinde yeni balıkçılık kaynakları oluşturmak ve balıkçılık haklarını korumak için üçüncü ülkelerle antlaşmalar yapılmaktadır. Böylece, üye devletler için üye olmayan devletlerin kaynaklarından faydalanma imkanı doğmaktadır. Örneğin Baltık balıkçılığı, Birliğin de üye olduğu “Baltık Denizi Balıkçılık Komisyonu (AB ülkelerinden; Danimarka, Almanya, Finlandiya, İsveç, Estonya, Latviya, Litvanya, Polonya AB dışından; Rusya Federasyonu)” tarafından yönetilmektedir. Birlik ayrıca, Akdeniz balık stoklarının işletilmesinde, kıyısı olan ülkeler ve bölgede avcılık yapan üçüncü ülkeleri de kapsayacak, ortak bir yönetim politikası geliştirmeyi amaçlamaktadır. Küresel balıkçılık politikasının bir yansıması olarak, 1995 yılı istatistiklerine göre, sekiz milyon tonun üzerinde balık üretimiyle AB, Çin ve Peru’dan sonra üçüncü büyük potansiyele sahiptir. Türkiye ise 650 bin tonluk üretimiyle, AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında, beşinci sırada yer almaktadır. Üretimde en fazla pay, Karadeniz’den sonra Ege Denizi’ne aittir.

AB, balıkçılık politikasını ortak bir yönetim altında tutarak, işsizlik ve fırsatların yetersizliğinden rahatsızlık duyulan bölgelerde ekonomik kalkınmanın sağlanması amacıyla, balıkçılık endüstrisinde avcılık ve yetiştiriciliği teşvik etmektedir. Bu sayede demografik güçten azami şekilde istifade edilmektedir.

01 Şubat 1971’de yapılan bir düzenlemeyle, Birliğe üye devletlere mensup bütün balıkçılara üye devletlerin egemenliğine tabi olan sulardan eşit olarak yararlanma hakkı da getirilmiştir. Ayrıca, OBP kapsamında, balık varlığının korunması hakkında tüzük de çıkarılmıştır. Bu düzenleme 200 millik bir kıyıda on iki millik bir alan için geçerlidir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, 200 mil münhasır ekonomik bölgeyi temsil ederken, on iki mil genişlik, kara suları sınırı olarak kabul edilmektedir. Ancak bazı hassas bölgelerin uygulama dışında bırakılmış olmasından hareketle, Ege Denizi’nin kapsam dışında tutulduğu değerlendirilmektedir. AB’nin yapısal politikası, balıkçılık sektörünün günün ihtiyaçlarına uyum sağlamasını dikkate almaktadır.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği’nin denizcilik politikası kapsamında yukarıda ifade edilen hususların tamamı ekonomik yönden değer taşımaktadır. Ancak, yansımaları

itibariyle, politik ve idari, bilimsel ve teknolojik, psiko-sosyal ve askeri etkilerin de olabileceği değerlendirilmektedir.

Deniz ticaretinin önemi çok açıktır. Günümüzde dünya ticaretinin Ton x Mil olarak yüzde % 99, değer olarak ise % 80'lik bölümü deniz yolu ile taşınmaktadır. Türkiye'nin de dış ticaretinin % 87'lik bölümü deniz yolu ile yapılmaktadır [61].

Dünyada bir yandan küreselleşme, diğer yandan bölgesel işbirliği teşebbüsleri, bir takım uluslar arası düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir. Buna paralel olarak, ülkelerin denizlere olan ihtiyacının giderek artması, denizleri uluslar arası menfaat çatışmalarının önemli platformlarından biri durumuna taşımaktadır.

Avrupa Birliği'nde, serbest ve adil ticaret, topluluk kabotajının oluşması, çevre hukuku ve denizde güvenlik gibi konularda mücadelenin oldukça çetin olacağı açıktır. Denizcilikte gelişmiş ülkeler sahip oldukları avantajları, daha az gelişmiş ülkeleri kısıtlayacak şekilde kullanabileceklerdir. Örneğin, çevreyi koruma adına, sadece "ileri teknoloji ürünü gemilerin limanlara kabul edilmesi" gelecekte karşılaşılması muhtemel bir durum olabilecektir. Ayrıca, teşvik amacıyla, muhtemelen bu tür gemilerin yükleri ile ilgili sigorta ücretlerinin de daha düşük olabileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin deniz menfaatlerini, Avrupa Birliği'nin denizcilik politikası adı altında belirtilen hususlar önemli derecede etkileyecektir. Bu etkinin olumlu veya olumsuz olması Türkiye'nin elindedir. AB'ne tam üyeliği hedefleyen Türkiye, Birliğin uluslar arası rekabet ve kriterlere göre belirlediği denizcilik politikalarını kendi bünyesine uygun hale getirmelidir. Zira bu politikalar, AB Komisyonu'nun titiz çalışmaları sonunda, ilgili ulusal ve uluslar arası bilimsel kuruluş ve organizasyonlarla işbirliği içinde tüm detaylar göz önünde tutularak hazırlanmakta ve sürekli güncelleştirilerek geliştirilmektedir. Tam üyeliği bir yana bırakırsak, Türkiye'nin, uluslar arası alanda geri kalmamak için yerine getirmek zorunda olduğu bu kriterleri, kendi potansiyeline uygun küçük değişikliklerle milli politikalar olarak uygulamasının yerinde olacağı değerlendirilmektedir. Bunun için vakit kaybetmeden, AB kriterlerine uyum sağlanması yolunda adım atılmalıdır.

3.2. AB'nin Ege Denizi'ne Yönelik Politikaları :

Bugün itibariyle AB, Ege'ye kıyısı olan küresel bir güç konumundadır. Bir başka ifadeyle, Ege'nin bir diğer yakası olarak da tanımlanabilir. Halihazırda, Ege Denizi AB'nin doğu sınırını teşkil etmektedir. Kuşkusuz ki, gerek günümüzde, gerekse gelecekte Ege Denizi AB'nin ilgi alanında olacaktır. Bu bağlamda AB'nin Ege'ye olan ilgisi, Ege'nin diğer yakası olan Türkiye'nin bu denize yönelik politikalarının tespitinde önemli bir yer teşkil edecektir.

3.2.1. Ege Denizi'nin AB için önemi :

Ege Denizi, konumu itibariyle Avrupa kıtasının ileri karakolu durumundadır. Tuna Nehri'nden sonra AB'ni Karadeniz'e bağlayan bir diğer ticaret yoludur. Her üç kıta ile ulaşım ve ticaret bağına ihtiyaç hisseden bütün bölgesel ve küresel güçler için birinci derecede stratejik öneme sahiptir.

Günümüzde ülkelerin birbirlerine bağımlılığı halen büyüktür ve halen eksik olan küresel anlamda “beraber çalışabilirlik.” Hemen her türlü sorunun çözümüne ışık tutan ümit senaryoları içinde denizler önemli yere sahiptir. Bir başka ifadeyle, denizler beraber çalışabilirlik için en uygun ortamı oluştururlar. Denizlere kıyısı olan ülkeler küresel anlamda beraber çalışabilir olmalıdırlar. Ekonomik yönden günümüzde dünya devi olan AB'nin, gelecekte dünya liderliği için ABD'nin en büyük rakibi olacağı değerlendirilmektedir. Bu ideali gerçekleştirebilecek siyasi ve askeri güce de sahip olduğu kıymetlendirilmektedir. 20 Mart 2003 tarihinde başlayan Irak Savaşı öncesinde, ABD ile özellikle Almanya ve Fransa bloğu arasındaki anlaşmazlık göstermiştir ki, içinde bulunduğumuz yüzyılda, zengin enerji kaynaklarına sahip Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya, menfaat çatışması yaşanacak bölgelerin başında yer alacaktır. Yine, savaş öncesinde yaşananlar açıkça ortaya koymuştur ki, bahse konu bölgeler, büyük güçlerin rekabetini doruğa taşıyacak kadar önem kazanmıştır. Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine gerek karadan, gerekse ve özellikle denizden ulaşma yollarında anahtar ülke Türkiye'dir. Benzersiz coğrafi konumu nedeniyle Türkiye, enerji konusunda kilit bir rol oynamaktadır. Türkiye önemli bir hidroelektrik enerji üreticisidir, fakat Orta Doğu'ya, Karadeniz'e, Kafkaslara, Orta Asya'ya ve Körfez ülkelerine de kapılarını açmaktadır. Kuzey ve Orta Avrupa ülkeleri Tuna Nehri yoluyla Karadeniz'e açılma imkanına sahiptirler. Ancak, jeostratejik konumu Türkiye'yi, özellikle Güney ve Batı Avrupa'ya petrol

taşıması için bir transit ülke konumuna getirmektedir. Bu kapsamda Ege Denizi; Türkiye, Karadeniz, Kafkasya ve AB arasında bir köprüdür. Bütün bunlara ilave olarak, açık denizlerde stratejik hammadde taşıyan tankerlerin gerek konvansiyonel taarruzlara, gerekse terörist eylemlere karşı korunması ayrı bir önem taşımaktadır. Bu durumda Türkiye, Karadeniz'den Akdeniz'e kadar olan deniz taşımacılığının güvenliğini kesintisiz olarak sağlayabilecek yegane ülke konumundadır. AB'ni küresel çıkarlarına ulaştıran Türkiye koridorunun son derece önemli sac ayaklarından birinin Ege Denizi olacağını ileri sürmek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Denizcilik sektörünün 2000 yılı istatistiklerine [62] göre, AB ihracatının en fazla artış gösterdiği ülkelerin başında % 44 oran ile Türkiye gelmektedir. Türkiye'yi % 34 ile Rusya izlemektedir. Bununla birlikte, AB'nin Rusya'dan ithalatı da % 73 oranında artmıştır. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Ege Denizi, AB için son derece önemli bir su yoludur.

Bu durum, denizlerde Türkiye ve AB işbirliği için güçlü bir zemin oluşturur. Ege Denizi'nin, AB'nin bir "iç denizi" gibi olması, bu denizden sağlanacak her türlü menfaatin AB yararına dönüştürülmesi için Türkiye'nin AB'ne üyeliği zorunludur. Bu bakımdan Ege Denizi'nin, AB için özel bir önem taşıyacağı değerlendirilmektedir. Bu üyeliğin mümkün olan en kısa zamanda gerçekleşmesi siyasi ve ekonomik açıdan olduğu kadar güvenlik çıkarları bakımından da önemlidir. Üyesi Türkiye vasıtasıyla AB'nin askeri varlığı Karadeniz'de en güçlü şekilde temsil edilecek, Türkiye AB'ni, Kafkaslara, Orta Doğu'ya ve Orta Asya'ya bağlayan bir köprü olacaktır. Gelecekte, bu bölgelerde icra edilmesi söz konusu olabilecek AB harekatı için Türkiye'ye ihtiyaç duyulması kaçınılmaz olacaktır. Irak Savaşı, Türkiye'nin bu konuda ne derece önemli bir ülke olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Üç kıtaya bağlantısı olan ve bu bağlantıyı yalnız Türkiye üzerinden gerçekleştiren Ege Denizi, pek tabi ki yukarıda belirtilen stratejik vizyon içinde AB'nin birinci derecede fayda sağlayacağı bir platform olacaktır. AB, küresel rakibi ABD ile her alanda ve özellikle denizlerdeki rekabetini Türkiye'yi yanına alarak daha etkili bir şekilde sürdürebilir. Stratejik öneme sahip Ege Denizi ve dolayısıyla Türkiye'nin bu çerçevede ekonomik, siyasi ve askeri yönden sağlayacağı faydaların göz ardı edilmemesi gerekir. Ege Denizi, mevcut statüye göre AB ile Türkiye arasında bir bağlantı denizidir. Hiç kuşku yok ki bu köprüden işbirliği, refah ve güvenlik akması

her iki tarafın da arzusudur. Ege’de “karşı taraf” durumunda olan bir Türkiye yerine aynı tarafta yer alan “üye” bir Türkiye, AB için çok daha kazançlı olacaktır.

3.2.2. AB’nin Ege Denizi’nde Yunanistan’dan kaynaklanan sorunlara yaklaşımı :

Hukuken AB, Ege’de Türkiye ve Yunanistan arasındaki anlaşmazlıkların tarafı konumunda değildir. En azından Türkiye tarafından tanınmadıkça “ilgili taraf” sıfatı olamaz [63]. Ancak, zaman zaman AB’nin siyasi olarak bazı girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Ege sorunlarına yönelik olarak ilk defa 18 Eylül 1981 tarihinde önemli bir gelişme yaşanmıştır. Aynı tarihte Avrupa Parlamentosunda onaylanan ve oybirliğiyle kabul edilen Fourcade Raporunda, Ege sorunlarının çözümüne ilişkin bazı görüşlere yer verilmiştir. Kararın 6’ncı maddesinde, “Korsika, Sicilya, Sardunya ve Yunan Adaları gibi üye devletlere ait adaların da kara suları, kıta sahanlığı ve ekonomik bölgelerinden yararlanmaları gereğine” dikkat çekilmiş, açıklamanın 62, 63 ve 65’inci paragraflarında sırasıyla aşağıdaki görüşlere yer verilmiştir:

“Topluluğun yeni bir üyesi olan Yunanistan’la ilgili olarak şu hususu gözden uzak tutmamalıyız: Yunan Adaları; Balear Adaları, Korsika, Sardunya, Sicilya gibi esas kıta ülkesinin ayrılmaz parçalarıdır ve egemenlik esassından on iki mil genişlikte kara suları, 200 mil genişlikte ekonomik bölge ve kıta sahanlığı talep edebilirler.

Bununla beraber, Akdeniz adalarının diğer devletlerin haklarına tecavüz etmeksizin bu alanlarda hak iddia edemedikleri durumlarda yalnız “eşit uzaklık” metodu ki, böylelikle bunu objektif bir genel prensip seviyesine yükseltmişlerdir, kıyıdaş devletler arasında bir karara varılmasını sağlayabilir.

Akdeniz için doğru olan Ege Denizi için de doğrudur. Türkiye tarafından tartışılmakla birlikte, gerçek bir takım oluşturan Yunan Adaları eşit uzaklık metodu uyarınca kıta sahanlığına sahip olmalıdır.”

AB’nin bağlayıcı karar alma organı Avrupa Konseyidir. Her ne kadar Avrupa Parlamentosu’nun kararları bağlayıcı olmayıp istişare niteliği taşısa da alınan karar, en azından AB’nin konuya eğilimini ve niyetini ortaya koymaktadır. Prof. Dr. Sevin TOLUNER’e göre; “uygulanması gereken hukuk kurallarından sapan birtakım

özüm önerileri getiren AB'nin niyeti, ortaya çıkan bir zorunluluğu karşılamak değil, Ege Denizi uyuşmazlığında Yunanistan'ın yanında yer aldığını vurgulamaktır.” Bu niyet günümüzde de fazlaca değişmemiştir.

Türkiye'nin AB üyeliği için, AB tarafından öne sürölen kriterler içinde “Türkiye'nin Sınır Problemlerini Gidermek” gibi bir siyasi kriter yer almaktadır. Bu kapsamda, Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunlarının giderilmesi, Türkiye'nin AB üyeliği için zorunlu bir hale gelmiştir. Bunun bir başka anlamı ise, iki ölke arasındaki sorunların boyutunun değişerek, AB'nin de Türkiye'nin muhatabı ve sorunlarda taraf haline gelmesidir.

Yunanistan, Ege ve Kıbrıs konularını 1999 Helsinki Bildirgesi içine dahil ederek Türkiye ile AB'ni taraf haline getirmiştir. AB'nin, Ege'deki Türk-Yunan sorunlarına bakışında da farklı bir durum söz konusu değildir. AB, Yunanistan nedeniyle dolaylı olarak sorunlara siyasi yönden taraf konumundadır. Hatta bu taraftarlığını yeri geldiğinde çekinmeden beyan etmektedir. 15 şubat 1996 tarihinde Avrupa Parlamentosunun yayınladığı aşağıdaki bildiride açıkça görölmektedir:

“Avrupa Parlamentosu, Doğu Ege'de Kardak Adası ile ilgili olarak Türkiye'nin provokatif askeri operasyonlarından kayęı duymaktadır. Kardak Adası 1923 yılındaki Lozan Antlaşması, 1932 yılında İtalya ve Türkiye arasındaki protokol ve 1947 Antlaşmasına göre Oniki Adalar grubuna dahildir ve 1960'lı yıllardaki Türk haritaları bile bu adaları Yunan toprağı olarak göstermektedir. Avrupa Parlamentosu Türkiye'nin, bir AB üyesi olan Yunanistan'ın egemenlik haklarını tehlikeli bir biçimde ihlal etmesinden ve Ege'deki askeri gerginliğin artmasından ciddi biçimde kayęı duymaktadır. Yunanistan'ın sınırlarının aynı zamanda AB'nin dış sınırlarının parçası olduğunu vurgular. Avrupa Parlamentosu Türkiye'den, Ege'deki, özellikle Kardak Adasına ve kıta sahanlığının sınırlarının belirlenmesine ilişkin olarak, farklılıkların giderilmesine çalışılmasında uluslar arası hukuk ilkelerine sayęı gösterilmesini istemektedir [64].”

Sonuç olarak, Helsinki ve Bröksel Zirveleri Sonuç Bildirgesi'nin kimi kısımları, Türkiye açısından sorun (Yunanistan ile mevcut sorunların siyasî veya hukukî yollardan çözümü konusunda) doğuracak gibi görönmektedir. Özellikle, Türk-Yunan ilişkilerinde sorunların barışçıl yöntemlerle çözümü, sürekli bir barış ortamının

oluşturulmasına yönelik iki ülkenin ve AB'nin de çıkarına uygun olmaktadır. Ancak, Türkiye açısından, sorunların çözümünde, ulusal çıkarın gözetilmesi ve bu bağlamda dikkatli diplomatik çabaların gösterilmesi gerekmektedir. AB Konseyi'nin, Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde belirtildiği gibi yine 1999 Helsinki Zirvesi kararlarına atıfta bulunarak müzakere süreci içerisinde Türk-Yunan ilişkileri konusunda durum değerlendirmesi yapacağını ve iki ülke arasında tam üyeliğe engel teşkil edebilecek sorunların çözülmemesi halinde, bu sorunların Uluslar arası Adalet Divanı yoluyla çözümlenmesini sağlamaya çalışacağı dile getirilmektedir. AB Konseyi'nin böyle bir yönelişinden veya eyleminden şu anlam da çıkarılabilir: AB Konseyi, Türkiye ile Yunanistan arasında mevcut olan sorunların çözümüne ilişkin kendisini üstü örtülü de olsa yetkili görmektedir. Bu durum, Türkiye-AB ilişkilerinde sorunlar doğurmanın ötesinde, Türkiye'nin hareket alanını da sınırlayıcı bir etki yaratabilir. Bu tür sorunlara rağmen, Türkiye'nin 03 Ekim 2005 tarihinde , tam üye adayı olarak müzakerelere başlayacak olması Ege sorunlarının çözümlenmesinde Türkiye'nin elini biraz olsun rahatlatmıştır.

Bugünkü mevcut siyasi durum itibarı ile, Ege sorunlarının çözümlenmesinde, kritik bir sürecin işlemeye başladığı değerlendirilmektedir. Türkiye, Ege sorunlarının çözümünde Yunanistan yanında siyasal yönden oldukça güçlü bir rakiple karşı karşıyadır. Bu nedenle hukuksal dayanaklarının hiçbir boşluğa yer vermeyecek şekilde tam anlamıyla ikna edici olması ve uluslar arası alanda da taraftar bulması gerekmektedir. Tabi ki, Türkiye için en uygun durum, AB'nin mümkün olduğu kadar Ege sorunları dışında tutulması veya pasif durumda bırakılmasıdır.

3.2.3. Üçüncü ülkelerin Ege Denizi'ne yönelik politikalarının AB ve Türkiye'ye etkileri :

Ege Denizi, üç kıtanın merkezi olan coğrafi konumu itibariyle yalnız bölgesel değil, küresel güçler için de mücadele ve çekim alanıdır. Geleceğin süper gücü olmaya aday AB'nin, bölgenin tek hakimi olarak yalnız başına bırakılacağını düşünmek pek gerçekçi olmayabilir. Gerçi, Türkiye'nin AB'ne tam üyeliği gerçekleştiğinde, AB Ege'de bütünüyle egemen olacaktır. Ancak, henüz böyle bir siyasi gelişme olmadığına göre yukarıda ifade edilen görüşün geçerli olduğu değerlendirilmektedir. En azından Rusya ve ABD'nin, bölge ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgilenen ve ilgisi olan üçüncü ülkelerin (ki bunların görünenleri Bulgaristan, Romanya ve

Ukrayna'dır.) bölgede menfaatleri bulunmaktadır. Her ülkenin ekonomisinde önemli yer tutan deniz taşımacılığı, bahse konu ülkelerin Ege Denizi'ndeki menfaatleri arasında yer almaktadır. 2007 yılından sonra AB'ne tam üye kabul edilecek Bulgaristan ve Romanya'nın bu konuda daha esnek olabilmesi mümkün görülmektedir. Ancak, Akdeniz'de çıkarları olan ABD ve Rusya gibi ülkelerin Ege'ye ilgisiz kalması pek düşünülemez. Yunanistan'ın Ege Denizi'nde on iki deniz mili genişliğindeki kara suyu iddialarının başta Rusya olmak üzere bölgede çıkarları olan ABD ve diğer ülkelerin (Ukrayna ve Gürcistan) bu denizdeki serbestisini kısıtlayacak olması nedeniyle bahse konu devletlerce benimsenmeyeceği değerlendirilmektedir.

Üçüncü ülkelerin, Ege'de barışın ve statükonun korunması yönünde görüşlere sahip olduğu söylenebilir. En azından bu düşünce, Karadeniz ülkeleri, NATO üyesi olan ülkeler ve Lozan Antlaşmasına imza koyan devletler için geçerlidir.

Sonuç olarak, üçüncü ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceği, bu düşüncenin ışığı altında; Bulgaristan ve Romanya gibi Ege Denizi'nde menfaatleri bulunan ülkelerin AB'ne müzahir politikalar izleyeceği değerlendirilmektedir. Ancak, Rusya başta olmak üzere AB ile siyasi bağlantısı olmayan Karadeniz ülkelerinin ve denizlerde azami serbestliği savunan ABD'nin, Ege Denizi'nde kara suları rejiminin on iki deniz miline çıkarılmasını tercih etmeyeceği ve statükonun devamından yana olacağı mütalaa edilmektedir. Bu durumda Türkiye'nin, Yunan iddialarının üçüncü ülkelerin Ege Denizi'ndeki menfaatlerine getirdiği hassasiyetleri milli deniz politikalarına yansıtmasının ve Ege Denizi'ne yönelik tezlerine destek sağlayabilmek amacıyla, devlet ve sivil toplum örgütlerinin işbirliğiyle bahse konu ülkelere, tezlerini yoğun faaliyetlerle anlatmasının uygun olacağı kıymetlendirilmektedir.

3.3. Yunanistan'dan Kaynaklanan Ege Sorunları Kapsamında Geleceğe Yönelik Politikalar:

Ege Denizi'ne yönelik politikalarında geçmişten beri uzlaşıcı ve gerçekçi bir tavır izlemeyi ilke olarak belirleyen Türkiye, bu denizde Yunanistan'dan kaynaklanan sorunların başta müzakere olmak üzere BM Şartının 33'üncü maddesine kayıtlı, "üzerinde karşılıklı olarak mutabık kalınacak barışçı çözüm yollarıyla"

özmlenmesi taraftardır. Bu sorunların en kısa zamanda çözümlenmesi, bölgesel barış ve istikrarın güçlenmesine önemli katkı sağlayacaktır. Bahse konu sorunlar hukuki nitelikte olmaktan çok siyasi özelliğedir. Bu durumun temel sebebiyse, dayanağını Megali İdea’dan alan yayılmacı Yunan siyasetidir.

Türkiye’nin, Ege sorunlarının tamamını içerecek şekilde, akademik çevreler tarafından sıkça ifade edildiğı gibi ikili müzakerelere dayalı diyalog yoluyla “paket çözüm” yöntemini benimsemesinin bugün olduğı gibi gelecekte de Türkiye için en uygun politika olacağı değeriendirilmektedir. Zira Türkiye için en kötü sonuç; “bu denizdeki statükoyu idame ettirebilmek, en azından gerisine düşmemek” olmalıdır. Her ne şekilde olursa olsun üçüncü bir tarafın müdahil olmasının Türkiye’yi statükonun gerisine düşrebileceğı göz ardı edilmemelidir. Böyle bir gelişmenin önüne geçebilecek tek çözüm ise sorunları en iyi bilen iki ülkenin müzakere masasına oturmaları, kendi geleceklerine kendilerinin karar vermeleridir. Aksi takdirde Türkiye’nin, “kaybeden taraf” olma riskinin daha yüksek olabileceğı kıymetlendirilmektedir.

Olumsuz gelişmeler yaşandığı takdirde, Türkiye’nin deniz menfaatlerinin ve dolayısıyla milli menfaatlerinin en fazla zarar göreceğı konular; “kıta sahanlığı ve kara suları”dır. Çünkü her iki konu da Ege Denizi’nin paylaşılması anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte, mevcut statüye göre bu sorunlar Türkiye’nin başını ağrıtabilecek boyutta değildir. Zira, kara suları halen Türkiye’nin istediğı gibi altı deniz milidir. Kıta sahanlığı konusunda ise Yunanistan Ege’de Türkiye’den daha geniş bir deniz alanına sahip olmasına rağmen hiçbir faaliyette bulunamamaktadır. Dolayısıyla, bu iki sorunun mevcut haliyle muhafaza edilmesi Türkiye’nin aleyhine bir durum oluşturmamaktadır.

Egemenlik kapsamında olan EGAYDAAK sorununun diğer Ege sorunlarından önce çözümlenmesinin, deniz yetki alanlarının paylaşımında ileride doğabilecek anlaşmazlıkların da önüne geçeceği kıymetlendirilmektedir. Zira EGAYDAAK’ların, altı mil rejimine göre Ege kara sularının %5,37’sini oluşturduğu dikkate alınırsa, bahse konu sorun çözümlenmeden denizdeki yetki alanları ve bunlar üzerindeki hava sahasına ilişkin geçmişten beri süregelen sorunların önceden çözümünün anlamlı olmayacağı düşünülmektedir. Bu sorun, “gayri askeri statüdeki

adaların silahlandırılması” sorunuyla birlikte Lozan dengesini Yunanistan lehine bozmaktadır.

Türkiye’nin, gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılmasına yönelik faaliyetlere engel olma zorunluluğu çok açıktır. En azından yapılması gereken silahlandırma faaliyetlerinin durdurulmasını sağlamaktır. Bu kapsamda, Ege Ordusunun kaldırılması, pazarlık marjı olarak kullanılabilir. Türkiye’nin, Ege Ordusunu kaldırabileceği yönünde izlenim vermesinin, Yunanistan’ı uluslar arası alanda zor durumda bırakabileceği değerlendirilmektedir. Zira, Türkiye Ege’de barış ve çözümden yana olan ülke görünümü sergilerken, Yunanistan aksi bir imaj verecektir. Bu durum, “Ege sorunlarının Yunanistan’dan kaynaklandığı” yönündeki iddiamızı da güçlendirebilecektir. En azından, gerektiğinde Türkiye tarafından öne sürülebilecek kuvvetli bir argüman olarak yer alacaktır. Yunanistan’ın, uluslar arası imajını zedelememek üzere atacağı veya atması gereken adımlar, sürecin Türkiye tarafından kontrol edilmesine fırsat verebilecektir.

Diğer yandan, Ege Ordusunun kaldırılması aynı zamanda TSK’nin küçülerek, hareket yeteneği yüksek bir yapıya kavuşturulması stratejisine de hizmet edebilecektir. Ege Ordusunun kaldırılmasına yönelik bir gündem/açılım, Türkiye’nin Ege’ye yönelik olarak uygulayacağı deniz politikalarına da esneklik kazandırabilecektir. Batı Anadolu’nun hemen yanı başındaki Yunan Adalarıyla ekonomik, sosyal ve kültürel alanda işbirliğinin artırılması, gelecekte bu adaları Türkiye’ye bağımlı hale getirebilecektir. Özellikle, tabii kaynaklardan ve zenginliklerden mahrum olduğundan, asırlar boyunca topraklarının fakirliğiyle tanınan Oniki Adaların Türkiye’nin yörüngesine sokulması mümkün olabilecektir.

Kara suları kapsamında Türkiye’nin ilan ettiği “savaş nedeni (*Casus Belli*)”nin statükonun korunmasında en önemli caydırıcı faktör olduğu kıymetlendirilmektedir. Türkiye tarafından böyle bir tedbir alınmasaydı, Yunanistan muhtemelen uygun bir zaman ve ortamda kara sularını on iki deniz miline çıkardığını ilan edecekti. Bu durumda Türkiye, Yunanistan’ın girişimini tanımadığını göstermek maksadıyla, harp gemileriyle altı deniz mili uygulamasına göre faaliyette bulunacak, muhtemelen Yunanistan’ın karşı koymasıyla başlayacak gerginlik, önce küçük çatışmalara ardından da top yekün bir harbe kadar uzanabilecekti. Bugünkü durumda “*Casus Belli*” Ege’de barışı sağlayan bir tedbirdir ve bundan geri adım atılmasının ancak,

Türkiye'nin AB'ne üye olmasından sonra gündeme gelebileceği kıymetlendirilmektedir. Yunanistan ile diyalog mümkün olduğu takdirde, Yunanistan'ın, kara sularını altı deniz milinin ötesine genişletme iddialarına karşılık, “*Casus Belli*”nin kaldırılmasının pazarlık marjı olabileceği değerlendirilmektedir. Öte yandan, kara suları meselesi, Ege Denizi'nde menfaatleri bulunan üçüncü ülkeler yönünden de ayrı bir anlam taşımaktadır. Bir an için kara sularının Yunanistan tarafından on iki deniz miline çıkarıldığını düşünürsek, 2007 yılından sonra AB'ne üye olacak Romanya ve Bulgaristan için daha az önem taşımakla beraber Rusya başta olmak üzere diğer Karadeniz ülkeleri, Karadeniz ülkeleri ile deniz ticareti bulunan AB haricindeki ülkeler ve özellikle denizlerde azami serbestiyi savunan ABD'nin Ege Denizi'nde serbest olarak kullanabileceği uluslar arası deniz ve hava sahası oldukça daralacaktır. Yunanistan'ın, Ege Denizi'nde on iki deniz mili genişliğindeki kara suyu iddialarının, bölgede menfaatleri olan üçüncü ülkeler tarafından kabul görmeyeceği değerlendirilmektedir. O halde, Türkiye kendi tezine bahse konu ülkeler nezninde destek aramalı, üçüncü ülkelerin çıkarları ile kendi tezleri arasında paralellik kurmalıdır.

1999 Helsinki ve 2004 Brüksel Zirvelerinde alınan kararlar gereğince, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların ikili görüşmeler yoluyla çözülemediği takdirde UAD'de çözümlenmesi AB-Türkiye ve Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde gündemin ilk sıralarında yer alacaktır. Sorunların UAD'na götürülmesi konusu da ayrı bir sorun olarak ortada durmaktadır. Yunanistan'ın, iki ülke arasında tek uyuşmazlık konusu (kıta sahanlığı) olduğunu iddia ederek, diğer sorunları görmezden gelmesi UAD'de çözüm konusunu zora sokabilecektir. Tabi ki, bu durum Türkiye'nin lehine olacaktır. Zira, UAD'de çözüm Türkiye'nin değil, Yunanistan'ın ısrarıdır. O halde, sorunları UAD'na taşımamanın bazı ön şartları olmalıdır. Bir an için Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunlarının paket olarak UAD'na götürüldüğü düşünülürse; Yunanistan'ın, “ulusal hava sahası, gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması, FIR Hattı ve EGAYDAAK” konularında aleyhine sonuçlarla karşı karşıya kalabileceği değerlendirilmektedir. Yunanistan'ın, ulusal hava sahası ve adaların silahsızlandırılması sorunlarına yönelik uygulama ve iddialarının uluslar arası hukuk, antlaşma ve sözleşmelere aykırılığı o kadar açıktır ki, kendisi bile farkındadır. FIR konusunu ise kendi yorumlarına dayanarak ve bir egemenlik hakkını kullanıyormuş gibi göstererek uygulamaktadır. Oysa ki uluslar arası sözleşmeler FIR

konusunda devletlere yalnız teknik sorumluluk yüklemektedir. EGAYDAAK'lar konusunda ise dayanağını uluslar arası hukuk ve antlaşmalardan almayan devlet uygulamalarına başvurmaktadır. Oysa ki, uluslar arası sürekli hakem mahkemesinin Eritre-Yemen davasında “Kızıldeniz’de bazı ada, adacık ve kayalıklar üzerinde egemenlik uyumsuzluğu” hakkında verdiği karar Türkiye bakımından bazı olumlu işaretler taşımaktadır. Zira, bu karar EGAYDAAK'lara göre uygulandığında; “Yunanistan’ın, Türkiye’nin rızası olmadan bu adalar üzerinde hakimiyet kurmasının mümkün olamayacağı, Lozan Barış Antlaşması ile Paris-İtalyan Barış Antlaşmasının Yunanistan’ın iddia ve isteklerine cevap vermediği” sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak diğer yandan, Yunanistan’ın söz konusu adalar üzerindeki devlet uygulamaları ve 1996 yılına kadar Türkiye’nin de bu faaliyetlere herhangi bir itirazının olmaması aleyhimize bir durum oluşturmaktadır.

Halihazırda, EGAYDAAK'lar uluslar arası kamu oyunda, hatta kendi ülkemizde dahi Yunanistan’a aitmiş gibi kabul görmektedir. Bununla birlikte, mevcut statüye göre Türkiye, 152 adet EGAYDAAK’dan herhangi bir şekilde istifade edemezken, Yunanistan kendi egemenliğini yansıtarak fiili durumlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu sorunun uluslar arası yargıya taşınmasından doğacak sonuç bugünkünden daha kötü olmayacaktır. Kaldı ki, aidiyet konusunda geçmişte imzalanan ve hukuken geçerli olan antlaşmalardan EGAYDAAK'ların Türk egemenliğinde olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ancak, bu noktada önemle dikkat edilmesi gereken bir husus, Türkiye’nin, egemenlik iddialarını zayıflatacak ya da ortadan kaldıracak stratejik hatalardan kaçınmasıdır. Bunun bir örneği Kardak krizinde yaşanmıştı. 1995 yılının Aralık ayında Kardak Kayalığına çarpan Türk bandıralı “Figen AKAD” isimli geminin kurtarma çalışmalarına Yunan tarafının da ortak edilmesine göz yumulması bu kayalıklar üzerinde Türkiye’nin net bir tavra sahip olmadığı kanısı uyandırmıştır [65].

Yukarıda belirtilen sorunlar kapsamında Yunanistan UAD’de kayıplara uğrayabilir. Aslında kayıp olarak nitelenen durum, Yunanistan’ın “sahip olmadığı hakları kullanamayacak olması” ve statükonun gerisine düşmesidir. Gerçekte bu bir kayıp değildir. Ancak, iç ve dış politikadaki itibarının zedelenmesine yol açabilecek psikolojik bir mağlubiyet olacaktır. Tabi ki Yunanistan’ın, böyle bir sonuca razı

olmayı göze almayacağı kıymetlendirilmektedir. Bu durum, kıta sahanlığı sorununun UAD'na götürülmesi kapsamında, Türkiye tarafından, önemli bir pazarlık marjı olarak düşünülebilir.

Öte yandan, yalnız kıta sahanlığı meselesinin UAD'na götürülmesi de Türkiye için hassas bir konudur. Ancak, nispeten benzer özellikler taşıyan Eritre-Yemen davasında uluslar arası hakem mahkemesinin kıta sahanlığı konusunda 17 Aralık 1999 tarihinde vermiş olduğu karar, Türkiye ile Yunanistan arasında gelecekte yargı yoluyla varılacak çözümün her iki taraf için de “umulandan farklı” olabileceği şeklinde fikir vermektedir. Zira, bahse konu davada mahkeme, “birleşik eşit mesafe ve özel koşullar” metodunu uygulayarak, gelecekte emsal teşkil edecek bir karar almıştır. Ayrıca, kararda “oranlılık” da hakkaniyet ölçüsü olarak ele alınmıştır. Bu durumda, kıta sahanlığı sorunu kapsamında “eşit mesafe” metodunu savunan Yunanistan'ın hukuksal yaklaşımlarının, Türkiye'nin öne sürdüğü “Ege'nin özel koşulları, oranlılık, *hakkaniyet ve nısfet*” kriterlerine göre daha az kabul görecektir nitelikte olduğu, bunun da Türkiye için en az risk faktörü taşıyan durum olabileceği değerlendirilmektedir.

Kara suları sorununun UAD'de ele alınması durumunda 1982 BMDHS'nin esas alınacağı değerlendirilmektedir. Zira BMDHS, taraf olmayan devletlerin dahi deniz hukuku konusunda başlıca hareket noktasıdır. “Kapalı ya da yarı kapalı denizler” kavramı ile “hakların kötüye kullanılmasını yasaklayan sözleşme hükmü (madde 300)” Ege Denizi'nde Türkiye tarafından kullanılacak yeni argümanlar mahiyetindedir. Bunların Türkiye lehine neticeler doğurabileceği ancak, büyük ölçüde kabul gören ve çok sayıda devletin onaylaması ile teamül haline gelen 1982 BMDHS'nin, Türkiye'nin tezleri ile tam olarak örtüşmediği mütalaa edilmektedir. Türkiye'nin, BMDHS'nin kabul ettiği on iki deniz mili genişliğindeki kara sularına ilişkin “*ısrarlı itirazcı (persistent objector)*” konumu her ne kadar pozisyonunu güçlendirse bile, 1982 Sözleşmesinin uluslar arası alanda yüksek kabul gördüğü dikkate alındığında, UAD'de Türkiye'yi tam olarak tatmin edecek bir kararın çıkması olasılığı oldukça düşük olabilecektir. Bu değerlendirmeye göre; UAD'na gidilmesi durumunda, kara sularının altı milde dondurulmasının ön şart olarak öne sürülmesinin en uygun hareket tarzı olacağı mütalaa edilmektedir.

Sonuç olarak, Ege sorunları kapsamında Türkiye'nin çıkarlarına en uygun çözüm, akademik çevrelerde yaygın kabul gördüğü şekilde Yunanistan ile ikili müzakerelerle, sorunların paket olarak ele alınmasıdır.

Ancak, sorunların UAD'na götürülmesinin gündemde olması nedeniyle, ikili görüşmelerle Ege'de hakça ve gerçekçi bir çözüme ulaşılması yolunda Yunanistan'ın işbirlikçi davranmayabileceği değerlendirilmektedir. Bu durumda, AB seviyesinde daha büyük ölçekli politikalar izleyerek, Yunanistan bu politikaların bir alt unsuru olarak bırakılmalıdır. Ege sorunlarına gerçekçi bir çözüme AB içinde ulaşılabilmesi tezi gündeme getirilmelidir. Bu kapsamda, güçlü bir siyasi iradenin varlığı, örgütlü ve bilinçli bir toplum karşı taraf için caydırıcı olurken Türkiye'nin haklılığı için de ikna edici bir güç olacaktır.

2004 yılının Aralık ayında yapılan AB Zirvesinde, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine 03 Ekim 2005 tarihinde başlanması yönünde bir karar verilirken, sorunlarla ilgili olarak açıklanan paragrafta “AB Konseyi, önceki sonuçlara, özellikle bu konudaki Helsinki sonuçlarına uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirerek ve bu amaca yönelik istikşafi görüşmeleri memnuniyetle karşılamıştır. Konsey, bununla irtibatlı olarak, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözülmemiş anlaşmazlıkların gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanına getirilmesi gerektiğine dair görüşünü teyit etti” denmektedir [13]. Bu aşamada, müzakere süreci içerisinde sorunların UAD'na götürülmesinden kaçınılmasının, bugünkü mevcut durumun devamı yönünde politika izlenmesinin, olabilecek diplomatik ya da siyasi baskılar karşısında, sorunların UAD'na, ancak AB içinde götürülebileceği tezinin benimsenmesinin uygun olacağı kıymetlendirilmektedir.

UAD'de çözüm kaçınılmaz olursa, kıta sahanlığı uyuşmazlığını tek başına Divan'a götürmek yerine, hukuken güçlü olduğumuz sorunlarla (Gayri askeri statüdeki adaların silahsızlandırılması, ulusal hava sahası, FIR hattı ve EGAYDAAK) beraber paket olarak götürülmesinin Türkiye için en az risk faktörü taşıyan hareket tarzı olacağı mütalaa edilmektedir. Ayrıca, hangi şekilde olursa olsun, uluslar arası yargı kapsamındaki çözüm arayışlarında kara sularının altı milde dondurulmasının ön şart olarak öne sürülmesi en uygun hareket tarzı olarak mütalaa edilmektedir.

Türkiye'nin Ege'deki pozisyonunu güçlendirmek maksadıyla; Türk tezleri uluslar arası alanda yoğun bir şekilde tanıtılmalı, bu yöndeki faaliyetler, Türk tezlerini savunan uluslar arası akademik yayın ve konferanslarla desteklenmelidir. Bu nedenle, devlete ait kurumlarla birlikte, üniversitelere ve sivil toplum örgütlerine (TÜDAV, ASAM, Ulusal Strateji vb.) önemli görevler düştüğü değerlendirilmektedir. İlave olarak, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarından, Türk dostu kişi ve kuruluşlardan da istifade edilmelidir.

Ayrıca, öncelikle Rusya olmak üzere Ukrayna ve Gürcistan gibi Karadeniz ülkelerinin ve başta “denizlerin serbest kullanımı” yönünde politikalar izleyen ABD olmak üzere bölgede çıkarları olan diğer üçüncü ülkelerin, Ege Denizi'nde Yunan iddialarından doğacak hassasiyetleri ön plana çıkarılmalı, bu devletlerin çıkarları ile Türk tezleri arasında paralellik kurulmalı ve bu ülkelerin desteğini sağlamak için girişimlerde bulunulmalıdır.

3.4 Uyuşmazlıkların AB Yükümlülükleri Çerçevesinde Çözülmesi Olasılığı :

AB'nin genişlemesine ilişkin kuralları düzenleyen ve 15 Temmuz 1997'de kabul edilen Gündem 2000 belgesinde uyum çalışmaları çerçevesinde dile getirilen sınır sorunlarına ilişkin hükümler, üyeliğe aday devletlerin mevcut sorunlarını üyeliklerinden önce çözmelerini gerektirmektedir. Söz konusu metine göre, "Genişleme, sınır çatışmalarının AB'ne ithal edilmesi demek değildir. Genişleme anlaşmalarından beklenen, devletler için güçlü bir dürtü olarak her türlü sınır çatışmalarını çözmekle ilgilenmektir. Mayıs 1994 ve Mart 1995 arasında Birlik tarafından gerçekleştirilen İstikrar Paketi da bu bakımdan etkilidir. Bugün düşük yoğunluktaki çeşitli sorunlar aday ülkeler arasında çözümlenmeyi beklemektedir. Litvanya ve Latvia arasındaki deniz sınırlarına ilişkin sorun anlaşma aşamasında iken, Macaristan ve Slovakya arasında Danube Barajı üzerindeki ihtilaf Uluslararası Adalet Divanı'nın önündedir. Adaylığa başvuruda bulunan bazı ülkeler de üçüncü ülkelerle çözümlenmemiş sorunlara sahiptirler. Komisyon uyumdan önce, başvuran ülkelerin kendi aralarında veya üçüncü ülkelerle olan her türlü önemli sınır sorunlarını çözmek için her türlü çabayı göstermesi gerektiğini düşünmektedir. Aksi taktirde taraflar anlaşmazlığın Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesinde anlaşmalıdırlar. Herhangi bir olayda, tüm aday ülkeler, bu nedenle görüşme süreci tamamlanmadan önce, Macaristan ve Slovakya'nın daha önce belirtilen anlaşmazlıkta

halihazırda yapmış oldukları gibi, mevcut veya gelecekteki bu nitelikteki herhangi bir sorunda Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini önkoşulsuz olarak peşinen kabul ettiklerini karara bağlamalıdır."

Bu çerçevede düşünüldüğünde Gündem 2000, Türkiye'ye AB'ne tam üye olabilmesi için öncelikle Yunanistan ile olan her türlü sorununu çözmesi veya çözümsüzlük durumunda da Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisini tanıyarak davadan çıkabilecek sonucu önceden kabullenmesi yükümlülüğünü getirmektedir. AB'ne adaylık söz konusu olduğunda, Yunanistan ile ilgili olarak uyuşmazlıkların keskinleştiği konular ise, Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklar, özellikle kıta sahanlığı sorunu, Kıbrıs'taki Türk askeri varlığının geri çekilmesidir. 2004 Brüksel zirvesinde alınan kararla konsey, Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakerelerine başlayabilmesi için aralarında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde (GKRY) bulunduğu on yeni üye devletle Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına yönelik protokolü imzalaması şartını getirmesine rağmen Ege sorunlarının çözümünü müzakerelere başlangıç tarihi ile ilişkilendirmemiştir. Bu durum müzakere süreci içerisinde sorunların çözümü için ülkemize oldukça zaman kazandıracak, Uluslararası Lahey Adalet Divanı'na gidilse bile bu arada Türkiye elini güçlendirebilecektir. Bu konuyla ilgili Türkiye'nin elindeki diğer güçlü bir argüman ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin BM barış planını tek taraflı ret ederek sınır problemlerini çözmeden 01 Mayıs 2004 tarihinde AB'ne tam üye yapılması olacaktır. Bu örnek, Ege sorunlarının da Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğini etkilememesi yönünde değerlendirilebilecektir.

Türkiye, özünde Uluslararası Lahey Adalet Divanı'na gidilerek iki ülke arasındaki sorunları çözme yaklaşımına karşı çıkmadığını açıklamıştır. Türkiye'nin görüşüne göre, iki ülke Divan'a başvurmadan önce görüşme sürecini başlatmalı ve bu süreç içerisinde, iki ülke arasındaki sorunların varlığını saptamalı ve daha sonra hangi sorunların Divan'a götürüleceğine karar vermelidirler. Gerçekte Yunanistan, Türkiye ile arasındaki sorunun sadece Ege Denizi kıta sahanlığının belirlenmesi olduğunu ve Divan'a götürülecek sorunun da, kıta sahanlığı sorunu olduğunu dile getirmektedir. Türkiye ise, Ege Denizi'nde iki ülke arasındaki tek sorunun kıta sahanlığı olmadığını, karasularının genişletilmesi, FIR sorumluluk bölgeleri, adaların silahlandırılması, statüsü belirlenmemiş ada, adacık ve kayalıkların durumu vb. konularda iki ülke arasında görüş ayrılıklarının bulunduğunu ileri sürmektedir.

3.5. Türkiye'nin AB'ne Üyeliği ve Karşıt Yunan Politikaları :

Yunanistan'ın AB'ne üyeliği ve Türkiye'nin bu birliğe tam üyelik başvurusunda bulunmuş olması, iki ülke arasındaki ilişkilerde karşılıklı bir mücadeleyi beraberinde getirmiştir. AB'nin ortaya çıkış sürecinden başlayarak Türkiye'nin bu örgütlenme içerisinde yer almak isteğinin, Yunanistan ile ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmiş olduğunu görmekteyiz.

Kıbrıs sorunu ve ilerleyen dönemlerde iki ülke arasında ortaya çıkan diğer sorunlara bağlı olarak gerginleşen ilişkilerde, Yunanistan'ın Türkiye'ye ilişkin politikalarını belirlerken uluslar arası destek sağlama çabalarında ittifak ilişkilerinden yararlandığı görülmektedir. Bu arada dikkati çeken nokta ise, bu ittifak ilişkileri çerçevesinde Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı oluşturmaya çalıştığı imaj ve dildir. Süreç izlendiğinde Yunanistan'ın bu çabalarında Türkiye'ye yönelik tepkilerini, büyük ölçüde Türkiye'nin yapısal özellikleriyle bağdaştırarak ele aldığı söylenebilir. Türkiye'nin iki ülke arasındaki sorunların siyasi ve hukuksal yönleri bulunduğunu söylemesine ve uzlaşmazlıkların barışçı yöntemlerle iki ülke arasındaki görüşmelerle çözümlenebileceğini belirtmesine karşın Yunanistan'ın, iki ülke arasındaki uzlaşmazlığı uygar - barbar, doğulu - batılı, masum - saldırgan ayrımına göre ele alarak, Türkiye'nin her davranışının sıfır toplamı bir çözüme yönelik olduğunu iddia etmiştir. Bu bakımdan ele alındığında, Yunanistan ve Türkiye arasında var olan kimi sosyokültürel farklılıkların da, bu uzlaşmazlıkların çözümünde rol oynadığı görülmektedir. Yunanistan'ın büyük ölçüde Ortodoks Hristiyan dinine, Türkiye'nin ise İslamiyet dinine inanan insanlardan oluşması iki ülke arasındaki uzlaşmazlığa bir tür dinler çekişmesi boyutu kazandırmaktadır. Diğer yandan, etnik kimliğin de benzer bir boyutta ele alındığı görülmekle beraber, Türklerin Balkanlar ve Avrupa'da uzun yıllar egemenlik kurmuş olmaları dolayısıyla Osmanlı - Türk kimliğine karşı buralarda var olan ve insanların bilinçlerine yer etmiş bulunan olumsuz imajların bu uyuşmazlıklar gündeme geldiğinde de Yunanistan tarafından kullanıldığı görülmüştür.

Bu durum özellikle, bunalım dönemlerinde Türkiye'nin yoğun uğraşısını gerektirmekte, Yunanistan'ın oluşturmaya çalıştığı baskı ve kamuoyu yaptırımları, ne yazık ki diğer Avrupa ülkelerinde destek bulabilmektedir. Askeri açıdan Türkiye'nin NATO çerçevesindeki yükümlülüklerine olan gereksinim bir yana bırakılırsa,

Türkiye'nin Avrupa kimliği içerisindeki yeri sürekli bir sorgulamayı da beraberinde gündeme getirmektedir. Dolayısıyla Türkiye söz konusu olduğunda, Yunanistan bu kaygıları kolaylıkla kullanabilmektedir. Doğrusu, bir başka yönüyle Türkiye'nin Avrupa kimliği içerisinde yer alması konusunda çekimser davranan ülkelerin de, Yunanistan'ın bu politikasını ileri sürerek Türkiye'nin çabalarını geciktirdiklerini söyleyebiliriz.

Özellikle 1999 - 2000 sürecinde Türkiye'nin AB'ne tam üyelik girişimleri sırasında yaşanan pek çok olayda bu durum açıkça görülmektedir. Bu süreç içerisinde Türkiye'nin önüne çıkarılan engeller arasında, Türkiye'deki rejimin demokratik ilke ve kurumlara Avrupa ölçülerinde sahip bulunmadığından, ekonomik yapılanmanın sorunlu olduğundan, nüfusun yapısından, azınlıklardan ve dinsel özelliklerinden doğan pek çok farklılığı vurgulanmıştır.

Türk - Yunan ilişkilerinde AB'ne tam üyelik konusunun Yunanistan'ın Türkiye'ye ilişkin politikasında 1999 yılından itibaren önemli bir değişikliğe yol açtığı görülmektedir. Dış politika çizgisinde esasa ilişkin konuların iki ülke arasındaki görüşmelerde ele alınmasına, egemenlik haklarının pazarlık konusu yapılamayacağını ileri sürerek karşı çıkan Yunanistan, Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin tam üyeliğe aday ülkeler arasında yer almasına karşı çıkmamak için ileri sürmüş olduğu koşulları sağlayarak, Türkiye karşısında açık bir avantaj sağlamıştır. Bu durum özellikle Türkiye'nin iki ülke arasındaki sorunların görüşmeler yoluyla ele alınması yönündeki politikasında değişiklik yaşandığını göstermesi bakımından da ilginçtir. Nitekim Türkiye'de dile getirilen görüşlere göre Yunanistan, Türkiye ile olan sorunlarını AB çerçevesine taşıyarak hareket alanını genişletirken Türkiye'yi yükümlülük altına sokmayı başarmıştır. Bu durum ise Türkiye'nin AB'ne tam üyelik karşılığında Ege Denizi'ndeki ve Kıbrıs'taki egemenlik ve çıkarlarından önemli ölçüde ödünler vermesine yol açabilecek bir süreci başlatmış, Türkiye'nin gerek AB gerekse Yunanistan'a karşı duyarlılığını artırmıştır.

3.6. İç ve Dış Politika Kaygılarının İlişkilere Etkisi :

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde yaşanan karşılıklı güvensizlik ve çözümsüzlüğün katılaşmasında rol oynayan bir diğer öge ise ulusal yönetimlerin, iki

ülke arasındaki uyuşmazlığı kendi iç politika amaçlarının gerçekleşmesinde bir araç olarak görmeleridir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin süreçsel yöneliminde her iki ülke yönetimlerinin de zaman zaman bu tür davranışlar içerisine girdikleri söylenebilir. Kimi kez oy desteğini artırmak ve kamuoyu desteğini kazanmak kaygısı, kimi zaman ulusal kamuoyunun hükümete tepki göstermesini engellemek ve ilgiyi başka konulara yönlendirmek isteği, kimi zaman herhangi bir olay sırasında gereken ulusal dayanışma ve bütünlüğü koruma ile hareket etme çabası, sonuçta yönetimlerin Türk - Yunan uyuşmazlığını ve iki ülke arasında yaşanan gerginliği ön plana çıkarmasına yol açmaktadır.

Ancak, bu durumda hükümetler kısa bir süre için iç politikada istedikleri rahatlığa kavuşmakla birlikte uzun dönemde, gerek iç gerekse dış politikada bir bunalım dönemine girebilmektedirler. En azından, gerginliğin ve çözümsüzlüğün sürmesiyle tüm dış politika, ikili ilişkilere bağımlı olabilmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlığın 1970'li yılların ilk yarısına değin büyük ölçüde Kıbrıs konusunda yoğunlaşması dikkate alındığında ulusal hükümetlerin bu sorunu gündeme getirerek iç politikada bazı arayışlar içerisinde oldukları söylenebilir. Bu bakımdan Kıbrıs konusunun Türk ve Yunan iç politikasında gündeme getiriliş tarzı ilginçtir. Bununla birlikte, burada göz ardı edilmemesi gereken önemli bir nokta, tarafların Kıbrıs ve diğer sorunlarla ilgilenmeye başlamalarını tek bir etkene, iç politika kaygılarıyla davranmış olmalarına bağlamanın yanlış olmasa bile büyük ölçüde eksik olacağı gerçeğidir.

Bilindiği gibi, ilk dönemlerde gerek Yunanistan'da ve gerekse Türkiye'de hükümetler kamuoyunda oluşan istemlerin aksine, konuya genel stratejik çıkarlar çerçevesinde davranarak soğuk bakmış, Kıbrıs konusunda isteklerle ortaya çıkmamanın özellikle İngiltere ile olan ilişkileri bozacak olmasından çekinmişlerdir. Dolayısıyla, bir bakıma, gerek Yunanistan'da gerekse Türkiye'de hükümetler, kamuoyunun baskıları sonucunda konuyla ilgilenmeye, daha atak davranmaya başlamışlardır.

3.7. Uluslar Arası Adalet Divanı (UAD):

UAD, BM'in esas yargı organı olup, Barış Sarayı - Lahey / Hollanda'da çalışmalarını sürdürmektedir. Mahkeme, ülkeler tarafından kendisine gönderilen yasal uyuşmazlıkların

uluslar arası hukuk çerçevesinde çözümünü sağlamak ve yetki verilen uluslar arası kurum ve kuruluşlar tarafından kendisine başvuru hukuk sorunlarına dair tavsiyelerde bulunmak fonksiyonlarını yerine getirmektedir [66].

Mahkeme, BM Genel Asamblesi ve Güvenlik Konseyi tarafından dokuz yıllığına seçilen 15 hakimden teşkil olmuştur. Seçimler her üç yılda bir sandalye sayısının üçte birini yenilemek için yapılmaktadır. Mahkemenin yapısı dünya hukuk sistemleri ve medeniyetlerinin bir yansımasını sağlamak zorundadır. Herhangi bir konunun mahkeme edilmesi esnasında konunun muhatabı olan ülkelerin mahkeme üyesi bir yargıcı bulunmuyorsa, o mahkemeye özel olmak üzere muhatap ülkeler geçici olarak yargıç ataması yapabilmektedirler [66].

Mevcut yapı itibarı ile 15 yargıcın beşi AB üyesi ülkelere, üçü Müslüman ülkelere seçilmiştir. UAD üç yıl için Başkanını ve Başkan Yardımcısını seçmektedir, aynı kişilerin yeniden seçilmesi olanaklıdır. Divana büro ve yazım hizmetleri için bir Yazmanın yönetimindeki Yazmanlık yardımcı olmaktadır.

Divan, tarih ve süreleri kendisince saptanacak olan adli tatiller dışında, **sürekli** olarak görev halinde bulunur. Divan, Statüde açıkça aksi öngörülmedikçe, toplantılarını genel kurul halinde yapar. Divanın oluşması için yeter sayı dokuzdur. Divan, yetkilerini ne yolda kullanacağını bir içtüzikle belirler. Divan, izleyeceği yargılama usulünü düzenler.

UAD'nin bir davaya bakması sırasında, uyuşmazlık tarafı devletlerin Divan üyesi yargıçları varsa bu yargıçlar bağımsızlıkları nedeniyle davaya Divan üyesi olarak katılmaktadır. Bu yargıçlar **“ulusal yargıç”** olarak adlandırılmaktadır. Divanda ulusal yargıca (national judge) sahip bulunmayan devletler ise, tarafı oldukları her bir dava için yalnızca o davada Divan üyeliği yapmak üzere **“ad hoc yargıç^(*)”** (judge ad hoc) atama yetkisine sahiptir.

Böylece, dava taraflarından birinin Divanda ulusal yargıcı varsa öteki taraf da yargıç olma niteliklerine sahip herhangi bir kişiyi ad hoc yargıç olarak atayabilecektir. Divanda tarafların hiçbirinin ulusal yargıcı yoksa, o zaman her iki taraf da birer ad hoc yargıç atama hakkına sahiptir. Ad hoc yargıcın kendisini atayan devletin

(*) Ad hoc yargıç: Divan'da taraflardan hiçbirinin uyrukluğunda yargıç yoksa, taraflardan her birinin atadığı yargıca verilen addır.

uyruğundan olması gereği yoktur. UAD'nin özel bir Daire biçiminde bir davaya bakması söz konusu ise yukarıda belirtilen kurallara göre bu Daire için tarafların *ad hoc* yargıç atanması olanağı vardır. Ancak, bu gibi durumlarda Dairenin üye sayısını bozmamak için Divan Başkanının girişimiyle Daire üyelerinden birinin ya da ikisinin yerlerini *ad hoc* yargıçlara bırakılması sağlanmaktadır. *Ad hoc* yargıçlar davaya ve karara Divanın öteki üyeleri ile tam eşitlik içinde katılmaktadır.

UAD statüsünde öngörülen durumlar dışında, görevini genel heyet olarak yerine getirmektedir. Divanın toplanabilmesi için gerekli en az yargıç sayısı dokuzdur. Ancak, birtakım uyuşmazlıklar için Divanın özel daireler kurması olanağı vardır. Bu dairelerden bir tanesi her yıl kurulması ve hazır durumda tutulması gereken **Basit Usul Dairesidir**. Divan Başkanı ve Başkan Yardımcısının otomatik olarak üyesi bulunduğu bu daire, beş yargıçtan oluşmakta ve basit usulle davaların en kısa sürede görülmesini isteyen devletlerin isteği üzerine çalışması öngörülmektedir. Bugüne kadar bu yola hiç başvurulmamıştır.

İkinci tür daireler, çalışma, transit ve ulaştırma konuları gibi belli tür uyuşmazlıklara bakmak üzere en az üç yargıçtan oluşan ve ancak tarafların isteği üzerine çalışacak olan Divanca kurulan özel Dairelerdir. Bugüne kadar bu yola da hiç başvurulmamıştır. Bununla birlikte, Divan 1993 yılında çevre ile ilgili davalara bakmak üzere bir özel Daire kurmuş ve bu özel Daire 6 Ağustos 1993 tarihinde çalışabilir hale getirilmiştir.

Üçüncü tür Daireler ise belirli davalara bakmak üzere tarafların isteği üzerine kurulan “*ad hoc*” dairelerdir. Dairenin yargıç sayısı tarafların da rızası alınmak koşuluyla Divanca belirlenmektedir. Bugüne kadar bu yola ABD ile Kanada arasındaki Maine Körfezi Bölgesinde Deniz Sınırlarının Saptanması Davası için kurulan ve 12 Ekim 1984’de kararını veren özel daire ilk olmak üzere, Burkina Faso-Mali Sınır Uyuşmazlığı Davası, Elettronica Sicilla S.P.A. Davası ve El Salvador-Honduras Kara, Ada ve Deniz Sınırları Uyuşmazlığı Davası için kurulan özel daireler çerçevesinde başvurulmuştur [67]. Anılan Dairelerin verdiği kararlar Divanca verilmiş kararlar olarak kabul edilmektedir.

Mahkemenin bir uyuşmazlık için devreye girebilmesi ancak konuya muhatap ülkelerin aşağıda belirtilen şekillerden bir veya bir kaçını kabul etmeleri halinde mümkün olabilmektedir;

- Muhatap ülkelerin konuyu UAD'na götürmek üzere özel olarak anlaşma sağlamaları halinde,

- Ülkelerin taraf oldukları bir andlaşma maddelerinin uygulanması esnasında çıkacak bir anlaşmazlığın UAD'na götürülmesi hükmünü içeriyor ve taraflardan biri bu hükme dayanarak mahkemeye başvurursa,

- BM Sözleşmesinin UAD ile ilgili hükümleri dahilinde, ülkelerin herhangi bir diğer ülke ile aralarında çıkacak uyuşmazlıkları, her iki tarafın da daha önceden bu tür uyuşmazlıkların UAD tarafından çözümünü zorunlu gördüklerini deklare ederek kabullenmiş olmaları halinde.

Yukarıdaki durumlar dahilinde konu ile ilgili olarak sorumluluğu olup olmadığına karar verme yetkisi sadece UAD'nın kendisindedir.

Mahkemenin itilâflı davalarda en son olarak 5 Aralık 2000'de adapte ettiği kurallar çerçevesinde uyguladığı yöntem;

- Tarafların ortak tahkimnameyi hazırlayıp mahkemeye sunmaları ve iddialarını birbirlerine vermelerini içeren “yazılı” safhası ile,

- Tarafların ve dava vekillerinin Mahkeme tarafından umuma açık olarak dinlendiği “sözlü” safhasından oluşmaktadır.

- “Sözlü” safhasından sonra Mahkeme kapalı bir odada müzakere ederek kararını umuma açık bir oturum ile taraflara bildirmektedir.

- Karar nihaidir ve değiştirilemez, temyize gidilemez. Taraflardan herhangi biri karara uymazlık ederse, diğer taraf kararın uygulamasını sağlamak üzere BM Güvenlik Konseyine gitme hakkına sahiptir.

UAD'nda kullanılan lisan İngilizce ve Fransızca'dır. Duruşmalarda her iki dil arasında simültane tercüme yöntemi kullanılmaktadır.

UAD, 1946 yılından bu yana 75 uyuşmazlıkta sonuca ulaşmış olup, halen 24 davayı çözmek üzere çalışmalarına devam etmektedir.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Giriş:

1980'li yıllarda uluslar arası siyasal sistemde güç dengesinin değişim geçirmesi ve bloklar arasında soğuk savaş döneminin, yerini yumuşamaya bırakması, etkileri Türk dış politikası üzerinde de gözlemlenen bir dizi önemli gelişmeye yol açmıştır.

Uluslar arası ve bölgesel düzeyde gelişmeler yaşanırken, Türkiye'nin dış politika gündemindeki temel sorunlardan birini oluşturan Yunanistan ile olan uyuşmazlıkların giderilmesi konusu, Türkiye'nin uluslar arası bağlantılarını güçlendirmek için tasarladığı girişimleri yaparken, önüne bir engel olarak çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'nin, Avrupa Birliği (AB) ve NATO çerçevesinde topluluk ve topluluk üyesi ülkelerle olan ilişkileri, Yunanistan ile olan uyuşmazlıktan büyük ölçüde etkilenmekte, dolayısıyla Yunanistan'la olan uyuşmazlık, Türkiye'nin uluslar arası ilişkilerini yürütürken yoğun bir mücadele sergilemesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Türk - Yunan uyuşmazlıklarının, hem iki ülke arasındaki ilişkiler açısından Türkiye için bir sorun oluşturduğu, hem de Türkiye'nin uluslar arası bağlantıları açısından bir sorun olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

4.2. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki İkili İlişkiler:

Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlara, daha oldukça uzun bir süre çözüm bulunamayacağı düşünülebilir. Tarafların kendi tezlerinde izlemiş oldukları katı tutumlar devam ettiği sürece iki ülke arasındaki uyuşmazlığı gidermek oldukça güç bir uğraş olarak gündemdeki yerini koruyacaktır. İki ülke arasındaki gerginlik tırmandıkça ve çözümsüzlük sürdükçe, sorunların bir savaşla çözümlenebileceğine ilişkin yaklaşımlar tartışılmaya başlanacak ve günün birinde, taraflardan herhangi biri, ulusal ve/veya uluslar arası ortamı uygun bulduğu bir anda, isteklerini savaşa başvurarak gerçekleştirmeye çalışacaktır. Bu nedenle, her iki ülkede de sorunların çözüme vardırılması zorunluluğunun yanı sıra, izlenmesi gereken yöntemin hukuksal

ve/veya siyasal olması gereğine olan inancın da yerleştirilmesi zorunludur. Herkes tarafından vurgulandığı gibi, Ege Denizi iki ülkeyi ayıran değil birleştiren bir deniz olmalıdır.

Sorunların tartışılmayacağı başlanacağı Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakere süreci içerisinde , tarafların gösterecekleri esneklik ve uzlaşmacı yaklaşım ilişkilerin yeniden gerginliğe dönüşüp dönüşmeyeceğini de belirleyecektir.

4.3. Ege Denizi'ne İlişkin Sorunlar:

Karasuları, 1923 yılında Lozan Antlaşmasının imzalandığı dönemde Türkiye ve Yunanistan için 3 mil idi. Ancak 1936 yılında, Yunanistan tek taraflı bir kararla karasularını 6 mile çıkarmış, 1964 yılında Türkiye'nin de karasularını 6 mile çıkarmasıyla Ege'de bugünkü durum meydana gelmiştir. Şu anda Ege'nin; %48,85'ini açık denizler, %43,68'ini Yunan karasuları ve %7,47'sini de Türk karasuları oluşturmaktadır. Karasuları konusunun iki ülke arasında ciddi boyutlara ulaşabilecek bir sorun haline gelmesinin nedeni, Yunanistan'ın Ege'de karasularını 6 milin ötesine genişleterek, Ege'yi bir Yunan gölü haline getirmek istemesinden kaynaklanmaktadır.

Kıta Sahaneliği, Ege'ye ilişkin Türk - Yunan sorunlarının çözümü ile yakından ilgilidir. Bu sorunun çözüme kavuşması diğer sorunların da çözümlenmesine yol açabilecektir. Kıta sahanlığı tarifi kriterleri, Ege Denizi'nin yarısından fazlasının Türkiye'nin Kıta sahanlığı olmasını dikte etmektedir. Ancak Türkiye, Yunan Adalarının mevcudiyetini de dikkate alarak soruna hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde çözüm getirmeyi savunmaktadır. Fakat Yunanistan'ın Anadolu'ya yakın adalara da kıta sahanlığı tanınması gerektiğini iddia etmesinden ve bu iddianın sonunda Türkiye'nin sadece 6 millik kara suyuna dayanan dar bir şeride sıkışması yattığından bu soruna bugüne kadar bir çözüm bulunamamıştır. Kıta Sahaneliğinde mevcut anlaşmazlığın temel nedeni ekonomik kaynakların paylaşılması yanında, çizilecek sınırın ileride egemenlik haklarını belirleyen gerçek bir sınıra dönüştürülmesi ihtimalidir. Diğer bir deyişle Ege'de kıta sahanlığının sınırlandırılması, her iki ülke yönünden de Ege'nin paylaşılması anlamına gelmektedir.

Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması ile ilgili 1923 yılında imzalanan Lozan Andlaşması ve 1947 Paris Andlaşması gereğince Yunanistan'ın

Boğazönü Adaları, Doğu Ege Adaları ve Meis dahil Menteşe Adaları'nda sadece Kolluk Kuvvetleri bulunduracağı, Silahlı Kuvvet bulunduramayacağı ve tahkimat yapamayacağı esasına bağlanmıştır. 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi ise Türk Boğazlarının statüsünün haricinde herhangi bir değişiklik getirmemiştir. Sorunun kaynağını, Yunanistan'ın 1964 yılından itibaren adaları silahlandırmaya başlaması ve bunlardan Limni'yi NATO planlarına ve tatbikatlarına dahil ettirme çabaları teşkil etmektedir.

Egemenliği Antlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar (EGAYDAAK)'ın, iskana açılması, Yunanistan'a Deniz Hukuku çerçevesinde herhangi bir ilave menfaat sağlamamaktadır. İskan uygulamasının, bazı coğrafi formasyonlar üzerindeki egemenlik haklarını değiştirmeden, Ege'deki uyuşmazlıklar konusunda Yunanistan'a doğrudan bir hak sağlamayacağı aşıkardır. Bir başka ifadeyle, Yunanistan'ın söz konusu girişimi öncelikle belirli coğrafi formasyonlar üzerinde ileri sürdüğü sözde egemenlik haklarını hukuken tanıtmaya amacına yöneliktir.

Kardak Kayalıkları ile ilgili olarak, Yunanistan'ın, uluslar arası andlaşmalar ile kendisine devredilen adalar ve verilen hakların da ötesinde, Anadolu'nun 3 mil dışındaki alanlarda kalan bütün ada, adacık ve kayalıklara sahip olmak istemesi, Ege'de yeni ve belki de çok önemli bir başka sorunu gündeme getirmiştir. Bu sorun çözümlenmeden, denizdeki yetki alanları ve bunlar üzerindeki hava sahasına ilişkin geçmişten beri süregelen sorunların çözümünün daha da zorlaştığı ve zorlaşacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, Kardak Kayalıklarında somutlaşan sorunun çözümü büyük bir önem taşımaktadır.

Denizde Arama - Kurtarma (SAR) Sorumluk Sahası ile ilgili Hamburg Sözleşmesi'ni Eylül 1989'da onaylayan Yunanistan, sözleşmenin arama ve kurtarma bölgelerinin taraflar arasında anlaşma yoluyla tesis edileceği hükümlerine rezervasyon koymuştur. Arama – kurtarma sahalarının FIR sahaları ile çakıştırılması Yunanistan'ın arzusudur. Uluslar Arası Sivil Havacılık Örgütü'nde eğilim, Hava SAR'ının FIR hattı ile çakışması, Deniz SAR'ının ise çakışmaması yönündedir. Ancak, Yunanistan da dahil olmak üzere diğer bazı ülkelerin Deniz SAR'ını da, Hava SAR'ına eşitleme gayretleri vardır ve bu husus bizim aleyhimize bir gelişme olacaktır. Türkiye, arama – kurtarma sınırlarını müzakere etmeye hazır olduğunu

açıklamış olmasına rağmen, Yunanistan arama – kurtarma sınırlarının anlaşma ile belirlenmesine razı olmamaktadır. Ege Denizi’ndeki SAR uygulamamızın, uluslar arası alanda da destek bulması, uygulamamızın devam etmesi konusunda elimize güç vermektedir.

Hava Sahası ve Flight Information Region (FIR) Hattı ile ilgili 1944 tarihli Chicago Sözleşmesi ve uluslar arası hukuk, milli hava sahasının genişliğini, ülkenin karasuları genişliği ile sınırlamıştır. Bugünkü İstanbul / Atina FIR’ı, 1952 yılında usulüne uygun olarak yapılan toplantılar neticesinde Uluslar Arası Sivil Havacılık Teşkilatınca bölgesel planlara geçirilmiştir. Yunanistan’ın FIR’ı hudut gibi göstermeye çalışması üzerine, bu hattın değiştirilmesi için Türkiye, 1966, 1968, 1971 ve 1974 yıllarında Uluslar Arası Sivil Havacılık Teşkilatı nezninde girişimlerde bulunmuşsa da herhangi bir sonuç elde edilememiştir.

Sonuç olarak Ege Denizi, tarihi ve coğrafi özellikleri bulunan kendine özgü bir denizdir. Bu denizdeki mevcut sorunlar, asla birbirinden ayrı olarak ele alınamayacak bir bütün teşkil etmektedir. Kardak Kayalıklarında bir geminin karaya oturmasıyla gündeme gelen egemenliği tartışmalı adalar sorunu, bu bütün içinde çok önemli bir yer tutmaktadır.

Siyasi ve hukuki niteliklerine rağmen bir kısım sorunlar, çok geniş ve karmaşık teknik problemleri de içermektedir. Bu teknik ayrıntılar ile Ege’nin tarihi ve coğrafi özelliklerini en iyi Türkiye ve Yunanistan bilmektedir. Bu nedenlerle, soruna yabancı olan üçüncü tarafların bunların çözümüne katkıda bulunmasının beklenmesi yerine, tüm sorunları bir bütün olarak çözmek için iki devlet arasında ön şartsız görüşmelere başlanması, daha uygun ve hakça bir çözüm için zorunlu olacaktır. Sorunların görüşülmesinden taraflarca kaçınılması, yalnızca boyutlarının büyümesine ve çözümlenemez bir hale gelmesine neden olmaktadır.

4.4. Ege Denizi ve Avrupa Birliği İlişkilerinin İncelenmesi :

Avrupa Birliği’nin denizcilik politikasının, ekonomik yönden değer taşıdığı görülmektedir. Ancak yansımaları itibariyle, politik ve idari, bilimsel ve teknolojik, psiko-sosyal ve askeri etkilerin de olabileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin deniz menfaatlerini, Avrupa Birliği'nin denizcilik politikası önemli derecede etkileyecektir. Bu etkinin olumlu veya olumsuz olması Türkiye'nin elindedir. AB'ne tam üyeliği hedefleyen Türkiye, Birliğin uluslar arası rekabet ve kriterlere göre belirlediği denizcilik politikalarını kendi bünyesine uygun hale getirmelidir. Zira bu politikalar, AB Komisyonu'nun titiz çalışmaları sonunda, ilgili ulusal ve uluslar arası bilimsel kuruluş ve organizasyonlarla işbirliği içinde tüm detaylar göz önünde tutularak hazırlanmakta ve sürekli güncelleştirilerek geliştirilmektedir. Tam üyeliği bir yana bırakırsak, Türkiye'nin, uluslar arası alanda geri kalmamak için yerine getirmek zorunda olduğu bu kriterleri, kendi potansiyeline uygun küçük değişikliklerle milli politikalar olarak uygulamasının yerinde olacağı değerlendirilmektedir. Bunun için vakit kaybetmeden, AB kriterlerine uyum sağlanması yolunda adım atılmalıdır.

AB'nin Ege Denizi'ne yönelik politikaları kapsamında, Helsinki ve Brüksel Zirveleri Sonuç Bildirgeleri'nin kimi kısımları, Türkiye açısından sorun doğuracak gibi görünmektedir. (Yunanistan ile mevcut sorunların siyasî veya hukukî yollardan çözümü konusu). Özellikle, Türk - Yunan ilişkilerinde sorunların barışçıl yöntemlerle çözümü, sürekli bir barış ortamının oluşturulmasına yönelik iki ülkenin ve AB'nin de çıkarına uygun olmaktadır. Ancak Türkiye açısından, sorunların çözümünde, ulusal çıkarın gözetilmesi ve bu bağlamda dikkatli diplomatik çabaların gösterilmesi gerekmektedir. AB Konseyi'nin, 2004 Brüksel Zirvesinde atıfta bulunduğu Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde belirtildiği gibi Türk-Yunan ilişkileri konusunda durum değerlendirmesi yapacağını ve iki ülke arasında tam üyeliğe engel teşkil edebilecek sorunların çözülememesi halinde, bu sorunların Uluslar Arası Adalet Divanı yoluyla çözümlenmesini sağlamaya çalışacağı dile getirilmektedir.

Bugünkü mevcut siyasi durum itibarı ile, Ege sorunlarının çözümlenmesinde, kritik bir sürecin işlemeye başladığı değerlendirilmektedir. Türkiye, Ege sorunlarının çözümünde Yunanistan yanında siyasal yönden oldukça güçlü bir rakiple karşı karşıyadır. Bu nedenle hukuksal dayanaklarının hiçbir boşluğa yer vermeyecek şekilde tam anlamıyla ikna edici olması ve uluslar arası alanda da taraftar bulması gerekmektedir. Tabii ki Türkiye için en uygun durum, AB'nin mümkün olduğu kadar Ege sorunları dışında tutulması veya pasif durumda bırakılmasıdır.

Üçüncü ülkelerin Ege Denizi'ne yönelik politikalarının AB ve Türkiye'ye Etkileri kapsamında, üçüncü ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceği, bu düşüncenin ışığı altında, Bulgaristan ve Romanya gibi Ege Denizi'nde menfaatleri bulunan ülkelerin AB'ne müzahir politikalar izleyeceği değerlendirilmektedir. Ancak, Rusya başta olmak üzere AB ile siyasi bağlantısı olmayan Karadeniz ülkelerinin ve denizlerde azami serbestliği savunan ABD'nin, Ege Denizi'nde kara suları rejiminin on iki deniz miline çıkarılmasını tercih etmeyeceği ve statükonun devamından yana olacağı mütalaa edilmektedir. Bu durumda Türkiye'nin, Yunan iddialarının üçüncü ülkelerin Ege Denizi'ndeki menfaatlerine getirdiği hassasiyetleri milli deniz politikalarına yansıtmasının ve Ege Denizi'ne yönelik tezlerine destek sağlayabilmek amacıyla, devlet ve sivil toplum örgütlerinin işbirliğiyle bahse konu ülkelerde, tezlerini yoğun faaliyetlerle anlatmasının uygun olacağı kıymetlendirilmektedir.

Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunları kapsamında geleceğe yönelik politikalar ile ilgili olarak, Türkiye'nin çıkarlarına en uygun çözüm, akademik çevrelerde yaygın kabul gördüğü şekilde Yunanistan ile ikili müzakerelerle, sorunların paket olarak ele alınmasıdır.

Ancak, sorunların tam üyelik müzakere süreci içerisinde tarafların rızası ile çözülememesi durumunda UAD'na götürülmesinin gündeme gelecek olması nedeniyle, ikili görüşmelerle Ege'de hakça ve gerçekçi bir çözüme ulaşılması yolunda Yunanistan'ın işbirlikçi davranmayabileceği değerlendirilmektedir. Bu durumda, AB seviyesinde daha büyük ölçekli politikalar izleyerek, Yunanistan bu politikaların bir alt unsuru olarak bırakılmalıdır. Ege sorunlarına gerçekçi bir çözüme AB içinde ulaşılabilmesi tezi gündeme getirilmelidir. Bu kapsamda, güçlü bir siyasi iradenin varlığı, örgütlü ve bilinçli bir toplum karşı taraf için caydırıcı olurken, Türkiye'nin haklılığı için de ikna edici bir güç olacaktır.

UAD'de çözüm kaçınılmaz olursa, kıta sahanlığı uyuşmazlığını tek başına Divan'a götürmek yerine, hukuken güçlü olduğumuz sorunlarla (Gayri askeri statüdeki adaların silahsızlandırılması, ulusal hava sahası, FIR hattı ve EGAYDAAK) beraber paket olarak götürülmesinin Türkiye için en az risk faktörü taşıyan hareket tarzı olacağı mütalaa edilmektedir. Ayrıca, hangi şekilde olursa olsun, uluslararası yargı

kapsamındaki çözüm arayışlarında kara sularının altı milde dondurulmasının ön şart olarak öne sürülmesi en uygun hareket tarzı olarak mütalaa edilmektedir.

Türkiye'nin Ege'deki pozisyonunu güçlendirmek maksadıyla, Türk tezleri uluslar arası alanda yoğun bir şekilde tanıtılmalı, bu yöndeki faaliyetler, Türk tezlerini savunan uluslar arası akademik yayın ve konferanslarla desteklenmelidir. Bu nedenle, devlete ait kurumlarla birlikte, üniversitelere ve sivil toplum örgütlerine (TÜDAV, ASAM, Ulusal Strateji vb.) önemli görevler düştüğü değerlendirilmektedir. İlave olarak, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarından, Türk dostu kişi ve kuruluşlardan da istifade edilmelidir.

Ayrıca, öncelikle Rusya olmak üzere Ukrayna ve Gürcistan gibi Karadeniz ülkelerinin ve başta “denizlerin serbest kullanımı” yönünde politikalar izleyen ABD olmak üzere bölgede çıkarları olan diğer üçüncü ülkelerin, Ege Denizi'nde Yunan iddialarından doğacak hassasiyetleri ön plana çıkarılmalı, bu devletlerin çıkarları ile Türk tezleri arasında paralellik kurulmalı ve bu ülkelerin desteğini sağlamak için girişimlerde bulunulmalıdır.

AB ile ilişkiler ve sorunlara etkisi kapsamında, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 2004 Nisan ayındaki BM Annan planını ret etmesine rağmen 1 Mayıs 2004 itibarı ile AB'ne tam üye olmasıyla , Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde Yunanistan'la sorunlar halledilse bile, GKRY en önemli muhalif ülke durumuna geçmiştir.

Diğer yandan AB üyeliğimizin, sadece Yunanistan ve Kıbrıs'la olan sorunlarımızın düzeltilmesine bağlı olmadığı da ayrı bir gerçektir. Kopenhag Kriterlerinin sağlanmasına rağmen, Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki şartların yerine getirilmesinin dışında, Türkiye'nin AB'ne girmesini hiçbir şekilde istemeyecek ülkelerin konuyu referanduma götürerek bu şekilde halkın vereceği ret cevabını yasal bir dayanak olarak kullanmaları da olasılık dahilindedir. Mevcut kamuoyu yoklamaları, bazı AB ülkelerinde (özellikle Fransa ve Avusturya) Türkiye'nin AB üyeliğine sıcak bakılmadığını ortaya koymaktadır.

AB üyeliği için sorunların çözümünün yeter şart oluşturmadığı da dikkate alındığında, sorunların çözümüne yönelik girişimlerin mümkün olduğu ölçüde AB baskısı oluşmayacak şekilde yapılmasının uygun olacağı, bu kapsamda sorunların ikili olarak bir paket halinde ele alınması ve diğer kurumların hakemliğine veya yargısına zorunlu kalmadıkça gidilmemesinin uygun olacağı kıymetlendirilebilir.

Ancak, Yunanistan'ın olayı sürüncemede bırakarak kendi arzuladığı ve sorun kabul ettiği konularda UAD'na gitme arzusu içinde olacağı, bu yönde AB içinde kulis yapacağı ve Türkiye'nin tam üyelik müzakere süreci içerisinde, AB Komisyonu'ndan tam üyeliğin gerçekleştirilmesi için sorunların UAD'nda çözülmesi gerektiğine dair kesin bir hüküm çıkarabileceği ve Türkiye'nin de günün şartlarına bağlı olarak bu durumu kabullenebileceği hususları dikkate alınmalıdır.

Böyle bir gelişmeye hazırlıklı olmak maksadıyla, önümüzdeki dönemde, özellikle sorunların çözümünde birbirlerine etkileri ve Türkiye'nin çıkarlarının en uygun biçimde ele alınmasına yönelik bilimsel çalışmaların yoğun olarak yapılmasına ve bu yönde bir teşkilatlanmaya gidilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) kapsamında, Yunanistan'dan Kaynaklanan Ege Sorunlarının iç ve dış baskılar neticesinde UAD'na götürülmesi olasılığının göz ardı edilmeyerek bu yönde de hazırlıkların yürütülmesi gerekli addedilmektedir. Böyle bir durumun söz konusu olması halinde UAD'nın yapısının ve çalışma şeklinin de bilinmesinde fayda mütalaa edilmektedir.

Bugüne kadar çözülen ve çözülemeyen davalar göz önünde bulundurulduğunda, dünyada hemen hemen hiç bir örneğine rastlanmamış ve başlangıcından itibaren bütün dünyanın gözüünün üstünde olacağı aşıkâr olan “Ege” ile ilgili bir mahkemenin en iyi şartlarda 3-4 yıl, ortalama olarak ise 6-8 yılda tamamlanabileceği, böylesine sorunların olduğu bir denizde belki de hiçbir zaman kapsamlı bir sonuca ulaşamayacağı, bu nedenle sorun, bir bütün olarak UAD'na götürülse bile mahkemenin sorunları “*case by case*” çözme yolunu seçeceği, çözülen ve çözülemeyen sorunlarla birlikte mütalaa edildiğinde durumun aleyhimize gelişebileceği kıymetlendirilmektedir.

Bu kapsamda, eğer UAD'na gidilmesi söz konusu olursa, asgari tesis edilmesi gereken üç ön şart olduğu, bunların kabulü halinde UAD'na gidilmesinin kabul edilmesinin mümkün olabileceği değerlendirilmektedir. Bunlar;

- Sorunların bir paket olarak ele alınması,
- EGAYDAAK sorununun birinci öncelikle çözülmesi gereken temel sorun olmasına istinaden, diğer konulara ancak bu sorun halledildikten sonra geçilmesi,
- Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakerelerinin bu konular ile bağlantılı olarak askıya alınmaması , koşullarıdır.

Ayrıca, UAD'na başvurulması halinde ülkemizden de bir yargıcın, UAD'na atanması gerekecektir. Bu yargıcımızın, yedekleri ile birlikte, şimdiden tespit edilerek konu üzerinde yetiştirilmesi, hayati önemi haiz bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yunanistan tarafından yürütülen Ege için çözüm arayışları kapsamında, 2-3. bölümde elde edilen veriler ışığı altında Yunanistan tarafından yürütülen çözüm arayışlarının yakın bir gelecekte önümüze alternatif çözüm önerisi olarak konulması ihtimali göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmede şu sonuçlara ulaşılmaktadır;

a. YUNAN Hava Sahası ve Karasularının 6 - 9 mil arasında bir genişlikte belirlenmesi ve Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarma hakkından feragat etmesi.

(1) Bu yaklaşım tarzı, Yunanistan'ın da Ege'de 12 mil karasuyu uygulamasının hakkaniyete uygun olmadığını kabul ettiğini, aynı şekilde hava sahası uygulamasındaki yanlışlığı da kabul ettiğinin bir göstergesi olarak algılanabilir.

(2) Ancak, Türkiye tarafından daha önce Yunanistan'ın Ege'de karasularını 6 milin üzerine çıkarmasının casus belli (savaş sebebi) olacağı ilan edilmiştir. Bu deklarasyon, konunun Türkiye açısından ne kadar hayati önemi haiz olduğunun bir göstergesidir.

(3) Karasularının 6, 7, 8 ve 9 mile çıkarılması durumlarında Ege'de meydana gelecek oransal değişiklikler sadece karasuları yönü ile dahi tarafımızdan kabul edilemezken, bu değişim aynı zamanda kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) alanlarını da etkileyeceği cihetiyle de kabul edilemez niteliktedir.

(4) Karasularındaki oynamanın ana kıta karasularında 9-12 mile kadar olması, adaların karasularının ise 6 mil olarak kalması şeklinde de gündeme getirilebileceği değerlendirilmektedir. Bu durumun, diğer alanlardaki kazanımlımıza bağlı olarak, en son ortaya sunabileceğimiz bir esneklik payı olarak kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

(5) Ancak, mevcut duruma bağlı olarak, Türkiye'nin halihazırdaki görüşünün devamında fayda mütalaa edilmektedir.

b. Kıta Sahanlığının iki ülke arasında %70 ve %30 oranında paylaşılması ve Türk kıta sahanlığının Doğu Ege Adalarının kıta sahanlığına kadar uzanması.

(1) 1979 - 1980 döneminde, İngiliz yazar Andrew Wilson tarafından yazılan ve International Institute for Strategic Issues (IISS) / İngiltere tarafından basılarak yayımı yapılan “The Aegean Dispute” dokümanında yer alan ifadelerle dayandığı kıymetlendirilmektedir. Dokümanda, Türkiye’ye 1958 Kıta Sahanlığı sözleşmesi uygulamasının ötesinde, ancak kendi beklentilerinin gerisinde bir kıta sahanlığı alanı sunulduğu ortaya konmaktadır.

(2) Bu konuda da, Yunan tarafında bir miktar gerileme söz konusu olmakla birlikte, ortaya konan dokümanda ifade edilen %70’e %30 oranı göz önünde bulundurulduğunda, daha fazla alan elde etmemiz gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

(3) Zira, mevcut hali ile karasularının kapladığı alanın aynı zamanda otomatik olarak kıta sahanlığı olması nedeni ile, Yunanistan Ege’nin %43,5, Türkiye de %7,5 kıta sahanlığına şimdiden sahiptir. Önemli olan uluslar arası alanda kalan kısmının hakkaniyetli bir şekilde paylaşılmasıdır. Mevcut öneride uluslar arası su olarak kalan %49 oranındaki alanın %26,5’inin Yunanistan’a, %22,5’inin de Türkiye’ye kalması öngörülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, aslında az bir oynama ile hakkaniyetli bir paylaşımın gidilmesi olasılığı varmış gibi görülmektedir. Ancak, bu durum Türkiye’nin başından beri savuna geldiği doğal uzantı, orta hat ve hakkaniyet tezlerinden geri adım niteliğindedir. Daha önce tarafımızdan yapılan çalışmalar ortaya konan kıta sahanlığı oranlarının Yunanistan için %60, Türkiye için %40 civarlarında olduğunu göstermektedir.

(4) Yunan tarafının, daha önceki tezlerinden geri adım atarak konuya bu şekilde yaklaşması halinde, pazarlık marjının olduğu, müteakip maddede yer alan EGAYDAAK sorunu ile birlikte mütalaa edildiğinde, yapılacak pazarlıkların lehimize gelişme sağlayarak %40 oranına yaklaşabileceğimiz kıymetlendirilmektedir.

c. Türklerin “Gri Bölgeler” tezinden vazgeçmesi.

(1) Gri Bölgelerin EGAYDAAK olduğundan ve de tespit edilen 152+ EGAYDAAK’ın uluslar arası hukuk açısından bize mutlaka bir kazanım sağlayacağı düşüncesinden hareketle, bu tezden vazgeçilemeyeceği, avantajlı durum elde etmek maksadıyla ve karasuları ile kıta sahanlığı müzakerelerine esas teşkil etmek üzere müzakerelerin birinci maddesi olarak ele alınmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

(2) Ancak gerek karasuları, gerekse kıta sahanlığı müzakerelerinde, bu hususun elimizde bulunan çok önemli bir koz olduğunun

unutulmaması, bu kozdan feragat etmek veya esneklik göstermek için çok önemli kazanımlar elde edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, kazanım olarak ancak ve ancak, karasuları ve hava sahasının 6 mil olması ile birlikte kıta sahanlığında da %40'ın üzerinde bir alan elde etmemizin gerek şart olduğu kıymetlendirilmektedir.

4.5. Alınması Gerekli Tedbirlerin İncelenmesi :

Ana hal tarzları olarak; konuyu, Milli Menfaatlerimizin gerekli kıldığı şekilde sorunların çözümünün ikili görüşmeler yoluyla ele alınması ve bu doğrultuda uğraş verilmesi, aynı zamanda, UAD'na gidilmesi zorunluluğunun ortaya çıkması ihtimaline karşılık da, gerekli hazırlıkların yoğun bir şekilde yürütülmesi, 3 Ekim 2005 tarihinde başlanacak tam üyelik müzakereleri süreci içerisinde ortaya çıkacak durumun gerektireceği yönde herhangi bir zaafiyet yaratılmasına müsaade edilmeyecek şekilde iki yoldan biriyle devam etmek olarak belirlenebilir.

Yukarıda bahsedilen ana hal tarzları da kendi içinde detaylandırılarak geliştirilmeli ve en kısa zamanda uygulamaya konmalıdır. Bu kapsamda,

- Müzakere politikalarının tespiti, hukuki dayanak noktalarının oluşturulması ve geliştirilmesi,
- Belli bir teşkilat yapısı içerisinde çalışma komitelerinin teşkili,
- Sivil toplum örgütleri ve akademisyenlerden faydalanılması,
- Kamuoyunun bilinçlendirilmesi,
- Uluslar arası alanda haklılığımızı ortaya koyan sempozyum ve seminerler düzenlenmesi,

- Dış temsilciliklerimiz kanalı ile konular üzerindeki haklılığımızın çeşitli vesileler ile ortaya konması, lobi yaratılması,

hususlarının dikkate alınması gerekli mütalaa edilmektedir.

Müzakere politikasının tespiti hususları incelendiğinde; Gerek ikili görüşmelerde olsun, gerekse de UAD'na gidilmesinde olsun müzakere politikasının sabit olmasının ve doktrin birliğinin oluşturulmasının, bu kapsamda konuların mutlaka bir paket olarak ele alınmasının gerektiği değerlendirilmektedir. Müzakerelere yönelik olarak konu önceliklerinin belirlenmesi ve ayrıca her bir müzakere konusuna yönelik esneklik sınırlarının tespit edilmesi de ayrıca önemli görülmektedir.

Konu öncelikleri ile ilgili olarak şöyle bir sıralama yapmanın mümkün olabileceği kıymetlendirilmektedir;

- EGAYDAAK,

- Karasuları ve Hava Sahası,
- Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge,
- Gayri Askeri Statüdeki Adalar,
- FIR,
- SAR.

Her bir konuya yönelik belirlenecek esneklik sınırları ise bir önceki konuda hedefe ulaşılma derecesine bağlı olarak değişkenlik gösterecek olmakla birlikte, ideal şartlar için bir başlangıç durum tespitinin yapılabileceği kıymetlendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye için esneklik sınırlarının belirlenemeyeceği sorunun “Karasuları ve Hava Sahası” olduğu, esnekliğin en fazla gösterilebileceği alan olarak ise kısmen “*de facto*” durum yaratılmış olan “gayri askeri statüdeki adalar” sorunu olduğu ortaya konduktan sonra, kalan diğer sorunlar için esneklik sınırlarının tespit edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu noktada, ikili müzakereler yoluyla, bir çözüme ulaşılabilmesi için her iki tarafın da bazı alanlarda esneklik göstermesinin zorunlu olduğu, çözümsüzlüğün UAD’na gitme baskısını artıracak kıymetlendirilmektedir.

Hukuki dayanak noktalarının oluşturulması ve geliştirilmesi hususu incelendiğinde; Konu ile ilgili ön plana çıkmış sivil toplum örgütleri, akademisyenler ve hukukçular ile işbirliği yapılarak, Dışişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde Akademisyenler, Genelkurmay Başkanlığı ile Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları temsilcilerinin de katılımıyla teşkil edilecek bir çalışma grubunun en kısa sürede faaliyete geçirilmesi, grubun konulara göre, alt komiteler halinde çalışmalara başlayarak en geç 2005 yılı sonuna kadar tamamen uluslararası hukuka göre haklılığımızı ortaya koyan Türk tezlerinin hukuki gerekçeleri ile birlikte oluşturulması, olası Yunan tezlerinin ortaya konarak bu tezleri çürütecek hukuki dayanak noktalarının tespiti, bunlara ilaveten, UAD’na gidilmesi ihtimali dahilinde UAD’nda yargıç olarak yer alacak, çok iyi yabancı dil bilgisine sahip (İngilizce ve/veya Fransızca), konular üzerinde uzman bir yargıcımızın, yedekleri ile birlikte, tespit edilerek yetiştirilmesi gerekli addedilmektedir.

4.6. Bulgular ve Yorum:

Türkiye ve Yunanistan arasında 1999-2000 sürecinde başlayan ılımlı diyalog çabaları iki ülke arasındaki sorunlara bağlı olarak yıllardır süren gerginliğin çözümlenebileceğine ilişkin umutları artırırken beraberinde bunun kolay olmayacağına ilişkin düşünceleri de getirmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin ve

uzlaşmazlığın sadece iki ülke siyasilerinin kişisel iradeleri ile çözümlenemeyecek nitelikte oluşu ve yapısal pek çok faktörün sorunların çözümünü güçleştirdiği dikkate alındığında bu durum hiç de yanlış değildir. Türk - Yunan ilişkileri gerek aktörleri, gerek değişkenleri ve gerekse uzlaşmazlıkların odaklandığı konular bakımından çok çeşitlilik gösteren bir nitelik taşımaktadır. Bu niteliğiyle ele alındığında, iki ülke arasındaki uyuşmazlık konularının kısa sürede tüm aktörleri memnun edecek ve kalıcı olacak bir çözüme kavuşturulabilme olasılığı çok düşüktür. Bununla birlikte, 1999 - 2000 süreci Türk - Yunan ilişkilerinin çözümü için gereken kimi ön şartların sağlanabilmiş olduğunu gösteren gelişmeleri ortaya çıkardığından uyuşmazlığın çözümüne ilişkin umutları da artırmaktadır.

Yunanistan ve Türkiye'nin, ikili ve çok yönlü ilişkilerinin şekillenmesine zemin oluşturan Lozan Barış Antlaşması'nın kabulünden bu güne iki ülke arasındaki ilişkilere konu edilecek pek çok yeni gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmelerden büyük bir kısmı uluslar arası siyasal sistemin geçirmiş olduğu değişim sürecinde ortaya çıkan ve ulus devletlerin egemenlik hak ve sorumluluklarına yeni yorumlar getiren gelişmeler sonucu ortaya çıkmıştır. Uluslar arası hukukun henüz emekleme devresinde olduğu yüzyılın başında iki ülke arasında kurulmuş olan statünün bu gelişmelerden ve yeni yorumlardan etkilenmemesi düşünülemez. Kaldı ki, coğrafi konumu dolayısıyla stratejik bir bölgede bulunan her iki ülkenin, üç denizi ve anakarayı birbirine bağlayan ve uygarlıkların geçiş yolu üzerinde olan iki kıyıyı paylaşıyor olmaları zaten yeterince bu ülkelere sorun yaratabilecek nitelikte olmuştur. Ege Denizi'nin coğrafi yapısı ve bu denizde ulusal egemenlik sınırlarının belirlenmesi de, uluslar arası deniz hukukuna ilişkin gelişmelere bağlı olarak, bu devletler arasında statükoyu yeniden belirleme gereğini ortaya çıkarmıştır.

Günümüzde uyuşmazlık, büyük ölçüde, oluşturulacak yeni denge ve statükonun hangi ülkenin çıkar ve beklentilerini maksimize edeceği üzerinde yoğunlaşmıştır. Nitekim, diplomatik, siyasi, hukuksal çözüm yolları taraflardan biri veya ikisinin de karşı çıkmaları dolayısıyla uyuşmazlığa uygulanamadığı için ve sıcak bir çatışmadan yararlanarak uyuşmazlığı kendi görüş ve çıkarlarına göre çözme olasılığı da çok büyük riskler taşıdığı için, günümüzde, uyuşmazlığın kilitlenmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Zaman zaman, iki ülke arasında diyalog sürecinin yeniden başlatılarak uyuşmazlık konularının görüşülmesine yönelik çabalar sergilenmesine karşın çeşitli nedenlerden dolayı bu diyalog arayışları somut bir sonuca ulaşamamaktadır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularından bazıları gerçekte başka ülkeler arasında da uyuşmazlık konusu olarak görülebilmektedir. Özellikle Deniz Hukuku'na ilişkin konular bunlar arasındadır. Karasularının genişletilmesi, kıta sahanlığının saptanması, ekonomik bölgelerin belirlenmesi gibi konular, uluslar arası toplumda diğer devletler arasında da uyuşmazlıklara neden olabilmektedir. Türkiye ve Yunanistan açısından bu tür sorunlara ortak bir çözümün bulunamamasının pek çok nedeni vardır. Öncelikle, Ege Denizi'nin coğrafik / jeolojik yapısı bu denize kıyıdaş olan ülkeler arasında yapılacak olan ulusal egemenlik haklarının sınırlandırılması görüşmelerinde sorunlar yaratabilecek niteliktedir. İrili ufaklı pek çok adanın bu denizde yer almasının yanı sıra adaların büyük bir çoğunluğunun Yunanistan'ın egemenliğinde olmasına karşın, Türkiye'nin kıyılarını çevrelemiş olması deniz hukukuna ilişkin konularda yapılacak sınırlandırmalarda kolaylıkla görüş ayrılıkları doğurabilmektedir.

Diğer yandan, bu türden sınırlandırmalarda devletlerin egemenlik haklarının tartışma konusu olduğu dikkate alınırsa, tarafların göstermiş oldukları duyarlılığı anlayışla karşılamak gereklidir. Üstelik hem Türkiye hem de Yunanistan, ulusal bütünlükleri, sınırları ve egemenlik hakları konusunda katı bir ulusal duyarlılık göstermektedir. Bu bağlamda, özellikle Kıbrıs konusunda ortaya çıkan görüş ve çıkar ayrılıklarının yaratmış olduğu çatışmacı ilişkilerin bu ülkeler arasında, Ege Denizi'nde, Deniz Hukukunu ilgilendiren konularda yapılacak görüşme sürecini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Bütün bunların yanı sıra, Türk - Yunan ilişkilerinde tarafların dış politika davranışlarını etkileyen ve uyuşmazlıkların sürmesine neden olan bazı temel öğelerden söz edilebilir. Araştırmamızın da özünü oluşturan Türk - Yunan ilişkilerinde tarafların dış politika davranışlarını etkileyen öğeler, birbiriyle ilintili üç ana grup çerçevesinde ele alınabilir.

Bunlardan ilki, Türkiye ve Yunanistan'ın paylaşmış oldukları tarihsel deneyimlerin ilişkilere getirmiş olduğu ayrımcı özelliklerdir. Bilindiği gibi, Osmanlı döneminde 400 yıl birlikte yaşayan Türk ve Yunan halkları, ulus bilincinin yayılması ve ulus

temeline dayalı bağımsız devletlerin kurulması sürecinde kendilerini çatışmanın içerisinde bulmuştur. Ulusal bağımsızlık savaşları, Türk ve Yunan halklarının dostluk, güven ve işbirliğine dayalı birlikteliğini sarsan bir etkileşim yaratmıştır. Etnik ve dinsel kimlik ayrılığı, bu kez ulusal kimlik ayrılığına dönüşmüştür.

Yunan ulusal kimliğinin oluşum süreci ve bu sürecin bağımsız bir Yunan devletinin kurulması ile sonuçlanması, uzun ve çatışmayla dolu olmuştur. Bu süreç, bir yandan Yunan ulus devletinin oluşumunu sağlayıp Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecini hızlandırırken, diğer yandan da, gündeme azınlıklar sorununu çıkarmıştır. Özellikle, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan kopuşuna koşut olarak, hızlanan kitlesel göçlerle birlikte, istekleriyle veya istekleri dışında bu topraklar üzerinde kalan insanların hak ve statülerinin garanti altına alınması gereği ortaya çıkmış ve bu konudaki düzenlemeler ülkeler arasında sert tartışmalara yol açmıştır. Diğer yandan, ulusal sınırların belirlenmesi de güçlük doğurmuştur. Bu bağlamda azınlıklar, yeni kurulan devletlere sınırlarını genişletme çabalarında gerekçe oluştururken toprak kaybetmiş olan devletlere de kaybettikleri toprakları yeniden kazanabilme umudu vermiştir. Bu durumu Yunanistan'ın uzun yıllar dış politikasına ilke edinmiş olduğu Megali İdea kavramında görmek mümkündür. Dolayısıyla, tarafların ulusal sınırlarını genişletme yolundaki her çabası halklar arasındaki ilişkilerin biraz daha düşmanlık tabanına oturmasına neden olmuştur.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin zeminini ulusal egemenlik hak ve sınırlarının yeniden belirli bir statükoya bağlanması çabaları oluşturmakla birlikte, bu çabaların ortak ve kalıcı bir sonuca ulaşmasını engelleyen faktörlerden belki de en önemlisi, tarafların diyalog süreci içerisine girememeleri ve birbirlerine güven duyamamalarıdır.

Gerek Yunanistan gerekse Türkiye, birbirlerine duydukları güvensizlikle izleyecekleri politikaları aşırı bir duyarlılık göstererek oluşturmakta, sergileyecekleri herhangi bir davranışın sonuçta karşı ülkeye yarar sağlayabilecek olmasından çekinmektedirler. Aynı zamanda, karşı ülkenin sergilediği davranıştan da kuşkulanan ve bir art niyet aramaktadır. Bu durum, tarafların karar alma süreçlerinde hata yapma olasılıklarını artırdığı gibi, ilişkilere gerginliğin hakim olmasına da yol açmaktadır.

Türk - Yunan ilişkilerinde her iki ülke de birbirlerinin niyetinden kuşku duymakta ve diğerine karşı güvensizlik beslemektedir. Yunanistan'a göre, Türkiye'nin Yunan adalarında gözü vardır ve şartların uygun olduğu bir sırada Türkiye, Yunanistan'a saldırarak bu adaları kendine bağlayacaktır. Türkiye'ye göre ise, Yunanistan geleneksel hale gelmiş bulunan Megali İdea'dan vazgeçmemiştir ve Kıbrıs'ta olduğu gibi Ege Denizi'nde de Türkiye'yi dışlayarak Türkiye aleyhine genişlemek istemektedir. Diğer yandan Yunanistan, Avrupa ile ilişkilerde sergilemiş olduğu yaklaşımla Türkiye'yi Avrupa'dan dışlamak istediğini göstermektedir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularına çözüm bulunamadığı sürece tarafların birbirlerini çıkarları, ulusal egemenlikleri, toprak bütünlükleri ve yaşamsal çıkarları için potansiyel tehdit unsuru olarak görmeyi sürdürecektir.

Türk - Yunan uyuşmazlığı, bu ülkelerin iç politikalarındaki gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu etkileşim Türk - Yunan ilişkilerindeki gerginliğin artmasına yol açabilecek bir yön izleyebildiği gibi, bunun aksi örneklerine pek sık rastlanmamaktadır. Siyasi iktidarlar, muhalefet partileri, silahlı kuvvetler, basın / yayın organları, baskı ve çıkar grupları Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan uyuşmazlığı gündeme getirerek stratejik / taktik amaçlarını gerçekleştirme çabası içerisinde olmuşlardır. Türk - Yunan ilişkilerinde sıklıkla rastlanan örnek, siyasilerin, iki ülke arasındaki uyuşmazlığı gündeme getirerek kamuoyunun desteğini kazanmak istemeleri ve seçim zamanlarında bu desteği oya dönüştürmek istemeleri olmuştur.

Bunun yanı sıra, hükümetlerin kamuoyu desteğini kaybetmeye başladıkları, saygınlıklarını yitirdikleri dönemlerde ve / veya ülkenin ağır bir ekonomik, siyasal, toplumsal bunalım içerisinde olduğu dönemlerde hükümetlerin Türk - Yunan uyuşmazlığını gündeme getirerek içinde bulundukları bunalımı aşmak istemelerinin örneklerine de rastlanmaktadır. Bu gibi durumlarda hükümetlerin tercihleri, izledikleri yaklaşım gerginliğin tımandırılmasına yol açabilecek nitelikte olabildiği gibi, karşılıklı ilişkilerde diyalog sürecine girilmesi ve gerginliğin azaltılmasına çalışılması yönünde de olabilmektedir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin yönelimini doğrudan etkilemiş olması bakımından, Kıbrıs konusunun Türk ve Yunan iç politikasında gündeme getirilmesi ve bunun, iki ülke arasındaki ilişkileri bozan bir nitelik kazanması ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Gerek Yunanistan'da gerekse Türkiye'de hükümetler, Kıbrıs'ın statüsünde değişikliğe

yol açabilecek gelişmelerde dengeli davranmaya özen göstermiş ve kamuoyunun ulusçu isteklerine karşı ilgisiz kalmayı tercih etmiştir. Ancak, kamuoyunun artan ilgisi, bunun iç politikada siyasi partilere oy birikimlerini arttırabilecek, saygınlıklarını arttırabilecek bir fırsat olarak görülmeye başlanması hükümetlerin bu konuda daha atak politikalar izlemelerine yol açmıştır. Dolayısıyla süreç içerisinde, hükümetlerin iç ve dış politikadaki başarıları kamuoyunun yoğun ilgisini çeken Kıbrıs konusunda izledikleri politikaların başarılı olup olmadığına bağlı hale gelmiş, iç politika çekişmelerinde hükümet - muhalefet arasında yaşanan tartışmalarda ulusal çıkarlardan ödün verildiği, ulusal dış politikanın terk edildiği suçlamaları yapılmıştır. Bu durum, iki ülke arasındaki ilişkilerde tarafların ortak çözüme ulaşmak için göstereceği esnekliği kısıtlamıştır.

Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar ise, taraflar arasında sağlanacak olan güven ve işbirliğine koştur olarak çözümlenebilecek niteliktedir. Adaların silahlandırılması, ulusal hava sahasının 10 mile genişletilmek istenmesi, FIR sorumluluk bölgelerinin saptanmasında gösterilen duyarlılık, büyük ölçüde teknik niteliktedir. Taraflar, birbirlerini ulusal çıkarları, toprak bütünlükleri, ulusal güvenlikleri açısından potansiyel tehdit unsuru olarak görmekten uzaklaştıkları ölçüde bu sorunlara ilişkin görüşlerinde sergiledikleri katılıkların gerekçeleri de ortadan kalkacaktır.

Bu bağlamda, iki ülke arasında Ege Denizi'ne ilişkin sorunlar arasında en önemli olanları, birbiriyle yakından ilintili olması bakımından, **ulusal karasularının 12 mile genişletilmek istenmesi ve kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesi** konularıdır. Bu iki soruna bulunacak çözüm Türkiye ve Yunanistan arasında ulusal egemenlik sınırlarının dolayısıyla statükonun / dengenin yeniden belirlenmesi demek olduğundan, her iki ülkenin göstermiş oldukları duyarlılık anlaşılır niteliktedir. Burada önemli olan ve çözüme ilişkin olarak tarafların yaklaşımlarını etkileyen nokta, tarafların ulusal güvenlik kaygılarından uzaklaşarak olaya hukuki / siyasi açıdan bakmalarıdır.

Ege Denizi'nde karasularının 6 mil olarak saptanmış olması gerçekte, günümüz koşullarında gerek Türkiye gerekse Yunanistan açısından olduğu kadar, bu denizden ve boğazlardan yararlanan üçüncü ülkelerin de çıkarlarına en uygun şekildedir. Karasularının 12 mile genişletilmek istenmesi ise, Yunanistan'ın bu denizdeki kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesi görüşmelerine geçildiğinde, Türkiye'ye karşı

izlenecek olan strateji ve taktikle ilgilidir. Karasularının 12 mile genişletilmesi durumunda Türkiye'nin bu denizden yararlanacağı alanların daralması ve ancak karasuları sınırının genişliği oranında bir kıta sahanlığına sahip olması Türkiye'nin duyarlılığını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, Yunanistan'ın kıta sahanlığı ve karasuları sınırlarının belirlenmesinde göstermiş olduğu duyarlılık da büyük ölçüde, Türkiye'ye yakın Yunan adalarının statüleriyle yakından ilgilidir. Türkiye'nin öne sürdüğü doğal uzantı kavramı ve adalara ancak karasuları ile sınırlı bir kıta sahanlığı hakkı tanınması görüşüyle gerçekte, Yunanistan'ın egemenliğindeki adaları çevrelemek ve ortamı uygun gördüğünde de ilhak etmek istediği düşünülmektedir.

Bu konudaki şüphelerin giderilmesi bakımından tarafların, birbirlerine karşılıklı garantiler vermeleri düşünülebilir. Türkiye, Yunanistan'ın ulusal sınırları ve bu arada da Yunan adaları üzerinde herhangi bir istemi olmadığını açıklayarak gerekli güvenceleri verebilir. Bu, Türkiye'nin Yunanistan karşısında zayıflığını değil, bu konudaki samimiyetini gösterir. Yunanistan'ın da aynı iyi niyeti göstererek yapılacak kıta sahanlığı görüşmelerinde akılcı, tutarlı, her iki ülke çıkarlarını gözetken ve dengeleyen bir sınırlandırmaya olumlu yaklaşması gerekmektedir.

Taraflar, ulusal kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesi için yapılacak görüşmeler sırasında hangi yöntemlerin sınırlandırmada esas alınacağı konusunda görüş ayrılığı içerisinde olabilirler, ancak, bu görüş ayrılığı, taraflar arasında yapılacak görüşmelerde giderilemediği takdirde, uluslararası hakem kuruluşlarından ve Uluslararası Adalet Divanı'ndan bu uyuşmazlıkta uygulanacak yöntemlerin açıklığa kavuşturulması konusunda gerekli yardımı istemek mümkündür. Dolayısıyla, taraflar kendi özgür iradeleriyle bir sınırlandırmaya ulaşamazlarsa, uluslararası hukuk uyarınca saptanacak yöntemle elde edilecek olan çözümü kabullenmek ve bunları ulusal kamuoylarına da kabul ettirmek seçeneği her zaman vardır.

Türkiye ve Yunanistan arasında kalıcı bir dostluk, barış ve işbirliğinin kurulabilmesi çerçevesinde her ülke insanına büyük görevler düşmektedir. İki ülke arasında ilişkilerin çatışmadan işbirliğine, uzlaşmaya dönüşeceği süreç içerisinde, tüm siyasiler, basın yayın organları, baskı ve çıkar grupları iki ülke arasında kurulacak ilişkileri bozacak, gerginliği, görüş ayrılıklarını keskinleştirecek davranışlardan kaçınmak zorundadır. Bu zorunluluk, sadece günümüz Türk - Yunan halklarının daha özgür ve refah bir yaşam sürmeleri açısından değil, aynı zamanda, bölgeye

barışın hakim olması ve gelecek kuşaklar arasında düşmanlıkların yeniden ortaya çıkmasını önlemek için de kaçınılmazdır. Umudumuz, halklar arasındaki kardeşliğin ve barışın kalıcı olması için gösterilecek çabaların sergilendiği sürecin başarılı olmasında herkesin üstüne düşen görevi hakkıyla yerine getirmesidir. Türk ve Yunan halkları, tarihsel süreç içerisinde defalarca karşı karşıya gelmenin doğurduğu acılarla bir daha karşılaşmasın, barış ve daha iyi bir gelecek tüm insanların olduğu gibi, Türk ve Yunan halklarının da en doğal hakkıdır.

Uluslar arası ilişkilerde esas, aktörler arasında ahde vefanın bozulmaması ve karşılıklılık ilkesi üzerinde gelişmektedir. Bununla birlikte, aktörlerin sayısının arttığı ve çeşitliliğin söz konusu olduğu günümüz uluslar arası toplumunda, bu aktörler arasında yaşamın her alanında yoğun bir ilişki ve çıkar etkileşiminin yaşandığı görülmektedir. Bu etkileşim, beraberinde, hala temel aktör durumundaki ulus devletlerin sisteme müdahalelerini ve sistemle olan bağlarını hangi ölçütlere öncelik vererek yürütecekleri sorusunu gündeme getirmektedir. Bu bakımdan ele alındığında, temel aktör durumunda olan ulus devletlerin ikili ve çok taraflı ilişkilerinde dış politikalarını belirlerken çok yönlü düşünceleri gereği ortaya çıkmaktadır. Kısa dönemli çıkar paylaşımlarına ve işbirliklerine koşut olarak, aktörler arasında uzun dönemlere ertelenen farklı çıkar beklentilerinin ve amaçlarının bulunması da mümkündür. Dolayısıyla, uluslar arası ilişkilerde dostluk ve işbirliğinin yanı sıra, uzlaşmazlık ve çıkar çatışmaları da sürekli olasılıklar arasında bulundurulmak zorundadır.

Bu durum Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde de söz konusudur. İki ülke arasında pek çok sorunun bulunmasına karşın son dönemde ılımlı bir yaklaşma nasıl yaratılabilmiş ise, bu ılımlılığın yerini bir anda soğuk savaş koşullarına bırakması da mümkündür. Bu ılımlı yaklaşmanın sürmesi ise, büyük ölçüde uzlaşmazlığa taraf olan devletlerin politikalarını belirlerken sıfır toplamı strateji ve taktiklerden kaçınmalarına bağlı olmaktadır. Bu ise, ulusların tarihinde yoğun çabalara ve zamana bağlı olarak şekillenebilecektir.

Türkiye'nin ulusal dış politika stratejilerini belirlerken ulusal çıkarlardan hareketle, bölgesel ve uluslar arası dengeleri etkileyebilecek politikalar izlemesi gerekmektedir. Bu bakımdan, ulusal güç kavramının, "güç"e atfedilen her alanda ülke gerçekleriyle bağdaşır bir şekilde analiz edilerek yorumlanması ve sistem içerisindeki diğer

aktörlerle rekabet edebilecek, dengeleyebilecek, üstünlük sağlayabilecek şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Hiç kuşkusuz, bu durum özellikle uluslar arası sistem içerisindeki diğer aktörlerle olan ilişkilerde bağımlılık ilişkisinin en aza indirgenmesi ve / veya en azından, bu bakımdan bir karşılıklılığın sağlanabilmesi ile mümkündür. Nitekim, Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde diplomasi sürecini hızlandıran ve diyalogu kabul edilebilir bir zemine oturtan gelişmelerde bu durum söz konusudur. PKK ve Öcalan olayında, Yunanistan'ın Türkiye karşısında AB ve ABD'nin desteğinden yoksun kalması ve inandırıcılığını yitirmiş olması, büyük ölçüde, Türkiye ile ABD arasındaki stratejik dayanışmaya bağlı olmuştur. Bu bakımdan, Türkiye ve ABD arasındaki stratejik dayanışmanın, Türkiye'nin bölgedeki dengeleri belirlemedeki hareket yeteneğini arttırmış olduğu açıktır ve bu durum ABD'nin çıkarlarına da uygun bir sonuç olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki esas sorunlar söz konusu olduğunda ise, Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırının Yunanistan tarafından 6 milden öteye genişletilmesi Türkiye'nin hiçbir koşulda kabul edemeyeceği bir girişimdir. Bu açıdan Türk dış politikası, esasta Ege Denizi'nin siyasi, hukuki ve coğrafi bakımdan özel durum oluşturduğunun öncelikle Yunanistan'a, sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde etkinliğe sahip diğer ülke ve örgütlenmelere kabul ettirilmesi üzerine kurulmak zorundadır. Türkiye ve Yunanistan arasında barış, işbirliği ve istikrarın sağlanabilmesi için tarafların ilkelerde anlaşmış olmaları zorunludur. Bu ilkelerin başında ise,

- Ulusal karasuları sınırının Ege Denizi'nde 6 deniz milinden öteye genişletilmeyeceğinin garanti altına alınması,
- Tarafların savaşa başvurmayacakları,
- Barışçıl çözüm yöntemlerini ve diplomasiyi kullanacakları,
- Ulusal kamuoylarını görüşmeleri çıkmaza sürükleyebilecek yönde şartlandırmamaları,
- Üçüncü ülke ve örgütlenmeleri, ilişkilerin ve görüşme sürecinin içine dahil etmemeleri gelmektedir.

Madrid Deklarasyonu'nda da dile getirilmiş olan bu tür ilkeler, 1999 - 2000 sürecinde Türkiye ve Yunanistan'a, aralarındaki uyuşmazlık konularını ele alabilecekleri bir diyalogu başlatabilme ve sürdürebilme açısından önemli bir fırsat yaratmıştır.

Taraflar, bu fırsatı iyi değerlendirerek aralarında güven ve işbirliği ortamını sağlam bir zemine oturtmak ve temel sorunlarını görüşebilecekleri bir süreci oluşturmak zorundadırlar.

Bu bakımdan, taraflar arasında yürütülecek bir görüşme sürecinde uyuşmazlık konuları ele alınmadan önce, mevcut statükoyu sağlayan ve ikili ilişkilerin yürütülmesinde mutabık kalınan ikili ve / veya çok taraflı hukuksal ve siyasal metinler üzerinde anlaşmalıdırlar. Statüko kuran ve rejim oluşturan metinler üzerinde varılacak bir mutabakat, ilerleyen süreçte, tarafların hareket sahalarını ve sorunların bu metinlere dayanarak çözümlenip çözümlenemeyeceğini, yeni metinler hazırlanmasının gerekip gerekmeyeceğini belirlemesi bakımından önemlidir.

Türkiye bakımından, iki ülke arasında Lozan Barış Andlaşması ile kurulmuş olan dengede süreçsel olarak hangi sorunların ortaya çıktığı ve neden çözümlenemediği araştırılmalı ve bu yapılırken görüş ve çıkarlar açıklıkla dile getirilmelidir.

Türk - Yunan ilişkileri çerçevesinde düşünürsek Türkiye, Yunanistan ile olan uzlaşmazlıklarda hukuki, siyasi gerekçelerini göz ardı etmeden Yunanistan'ın ileri sürmüş olduğu görüşlerini meşrulaştırma mantığını anlamak zorundadır. Diğer bir deyişle, uzlaşmazlıkta bir bakıma kendini karşı tarafın yerine koymalıdır. Karşı tarafın duyarlılığını anlamak ve o duyarlılıklar eğer çatışmaya yol açıyor ve uzlaşma yolunu tıkıyor ise, gerekli esnekliği göstermek zorundadır. Bu durum elbette ki tek yanlı yorumlanamaz, aynı davranışın karşı taraftan da beklenmesi gerekir. Karşı tarafın beklentilerimiz ve duyarlılıklarımız hakkında doğru bilgilendirilmiş olması da bizim yükümlülüklerimiz çerçevesinde düşünülmelidir. Statü kuran antlaşmalar çerçevesinde değerlendirdiğimizde, Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'nde Lozan Barış Antlaşması ile yerleştirilmek istenen denge göz ardı edilmeksizin, uzlaşmazlık konularının kıyıdaş ülkelerden sadece birinin hak ve çıkarlarını gözeterek çözüme ulaştırmasının mümkün olmadığı açıktır. Böyle bir çaba, kaçınılmaz olarak, iki ülke arasındaki ilişkileri bozacak ve sıcak bir çatışma riskini artıracaktır. Dolayısıyla, taraflar arasında gerçekleştirilecek müzakerelerde bir tür üstünlük mücadelesi içerisinde olunması, müzakere sürecini kesintiye uğratabileceği gibi, ortak çözüm önerilerine ulaşmak için gereken esnekliğin gösterilmesini de engeller. Bu bakımdan, üstünlük arayışı yerine eşitlik ve denge arayışının olması daha anlamlıdır.

Diğer bir önemli nokta ise, taraflar arasında çatışmacı değil de uzlaşmacı bir anlayışın kalıcı olarak yerleştirilebilmesi için her iki tarafın da beklentilerine uygun bir üst kimliğin yaratılması uygun olacaktır. Türk ve Yunan ulusal kimliği ve / veya Hristiyan / Müslüman kimliği yerine, özünü demokrasiden alan evrensel yurttaş kimliğinin yerleştirilmeye çalışılması birleştirici bir unsur olarak düşünülebilir. Türk - Yunan ilişkilerinde üzerinde anlaşmanın sağlandığı noktalardan biri olarak karşımıza çıkan ulusların karşılıklı önyargılarla hareket ettikleri gerçeği de, üzerinde çaba harcanması gereken bir konudur.

Ege Denizi'nde her iki ülke bilim adamları tarafından yürütülecek bir çalışma ile Ege Denizi'nin egemenlik haritasını çıkarmak öncelikli olmalıdır. Gerek Türkiye'nin gerekse Yunanistan'ın elinde mevcut deniz sınırlarını ve bu denizde kıyıdaş ülkelere ait olan ve / veya olmayan adalar, adacıklar ve kayalıkların sayısı ve konumunun yanı sıra, isimleri de kararlaştırılmalı ve iki ülke arasında, mevcut deniz hukukuna ilişkin sorunlar, oluşturulacak olan bu ortak harita temel alınarak görüşülmelidir. Hukuki / siyasi hak ve egemenlik çatışmasına açık olmakla birlikte, böylesi bir çaba, tarafların uzlaşmazlıkların yoğunlaştığı bölgeleri ortaya çıkarmalarına yardımcı olacaktır. Bu tür bir çalışmanın ortaklaşa başarılamaması durumunda Türkiye'nin bunu ulusal düzeyde oluşturarak akademik, askeri, siyasi, hukuksal tezlerinde kullanıma sunması uygun olacaktır.

Özellikle Ege Denizi'nde ulusal karasuları dışında kalan ve egemenlikleri üzerinde uzlaşma sağlanamayan ve üzerinde yerleşime uygun olmayan kayalıkların Ege Denizi'nin ortak mirası olarak kabul edilmeleri ve egemenlik dışı kabul edilmeleri düşünülebilir. Bu durumda, Ege Denizi'nde bilimsel faaliyetler ve çevre korumacılığına ilişkin olarak faaliyet gösterecek bir ortak Ege Deniz Bilimleri Araştırma Merkezi'nin oluşturulması ve iki ülke bilim adamlarının bir araya getirilmesi de mümkün olacaktır.

Diğer yandan, Ege Denizi'nde ulusal ve uluslar arası deniz trafiğinin güvenliğini sağlamaya yönelik olarak ortak önlemlerin alınmasını kolaylaştıracak bir yapılaşmaya gidilebilir.

Bir başka açıdan ele alındığında ise, Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğinin gerçekleştiği düşünülerek Ege Denizi'nde Yunanistan'ın egemenliğinde olan fakat Anadolu

kıyılarına yakın olan adalar ve bir bütün olarak Ege Denizi, AB'nin iç sınırları içerisinde sayılacaktır. Dolayısıyla, şimdiden adalar ile Anadolu kıyı kentleri arasında ekonomik, kültürel, ticari ilişkilerin düzenlenmesine ilişkin hazırlıklara başlanmalıdır. Bu adalarda yaşayan Yunanlıların gereksinim duyacakları temel maddelerin ve hizmetlerin bir kısmının Anadolu kıyılarından karşılanması, iki ülke halkları arasındaki işbirliğini hızlandıracak ve dayanışma duygularını arttıracaktır. Kaldı ki her iki ülkede de sivil inisiyatifler bu konuda önemli yol almışlardır.

Diğer yandan, Ege Denizi'nde Türk deniz ticaret filolarının ve balıkçılık işletmelerinin yenilenmesi ve modernleştirilmesi de gerekecektir. Özellikle, Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginliğin azalmasına koşut olarak, bu bölgedeki zengin tarihi miras ve turizm olanakları dikkate alındığında, bölgeye yeni yatırım olanakları ve hareketlilik kazandıracağı söylenebilir. Türkiye ve Yunanistan arasında, Ankara'da 2000 yılı başlarında imzalanan turizm antlaşması bu konudaki adımlardan biri olarak algılanmalı ve iki ülke girişimcilerinin ortak yatırımlara girişmeleri teşvik edilmelidir.

AB'ne tam üyeliğin sağlayacağı olanaklardan biri de her iki ülkede yaşayan Türk ve Rum azınlıkların sorunlarının çözümüne ilişkindir. Türkiye'nin AB'ne tam üye olarak katılmasının ardından her iki ülkenin de Lozan'la azınlık olarak kabul etmiş oldukları ve Ahali Değişimi'nin dışında tuttıkları azınlıkların yurttaş olarak bulundukları ülkeye uyumlarını kolaylaştıracak ve yaşam standartlarını artıracak önlemleri alarak ayrımcı uygulamaları ortadan kaldıracak koşullara ulaşacakları söylenebilir. Bu bağlamda, bu insanların eğitim, mülk edinme, yerleşme ve seyahat özgürlüklerine getirilen kimi kısıtlamaların da en kısa sürede karşılıklı olarak giderilmesi gerekecektir.

Türkiye ve Yunanistan arasında uyuşmazlıkların psikolojik algı boyutunu şekillendirmesi bakımından göz ardı edilmemesi gereken bir konu da ulusal kamuoylarının ulusal kimlik ve tarihsel geçmişe ilişkin olarak nesnel verilere ulaşmakta yaşadıkları sıkıntılardır. Bu bakımdan, gerek Türkiye ve gerekse Yunanistan, iki ülke ortak tarihini ilgilendirdiği kadar, aynı zamanda, Balkanlar'ın da tarihini ilgilendiren olayları ve arşivlerini araştırmacıların hizmetine sunmak ve düşmanlıklar yerine, dostluk ve işbirliğini, dayanışmayı pekiştirecek araştırmaları ve incelemeleri desteklemek zorundadırlar. Özellikle gelecek kuşakların birbirlerini

daha yakından ve doğru tanımlarını kolaylaştıracak en kestirme yol budur. Fanatik etnik ve dinsel söylemlerin ilişkilere olan zararı, her iki ülke halkları tarafından da dile getirilmektedir. Bu durum özellikle Yunanistan açısından önemli bir iç sorunu gündeme getirmektedir. Yunanistan'da Ortodoks Kilisesi'nin siyasi yaşamdaki etkisinin hükümetlere yüklemiş olduğu baskı, bu tür bir yapısal politika değişikliğinin kolay olmayacağını göstermektedir.

Türk - Yunan ilişkilerindeki yakınlaşmanın, her şeye karşın, çok kısa sürede sorunların bütünüyle çözülmesini sağlayacağını düşünmek aşırı iyimser bir yaklaşım olacaktır. Dolayısıyla Türkiye, bir yandan yakınlaşmayı kolaylaştıracak politikaları üretirken, diğer yandan karşılaşılabileceği kimi sorunlara da hazırlıklı olmak zorundadır. Bu bakımdan ele alındığında, AB'ne tam üyeliğinin gerçekleşmiş olduğu bir aşamada, Yunanistan'dan Türkiye'ye ve özellikle Yunan ulusçuluğunun tarihsel söylemlerinde dile getirmiş oldukları yörelere doğru -sınırlı da olsa- bir göçe hazırlıklı olmalıdır. Sermaye ve insan akışının ulusal yapı ve dengeleri bozmayacak şekilde düzenlenmesine çalışılmalı, bu bakımdan bir tür karşılıklılık aranmalıdır. Dolayısıyla, gelişme stratejilerinde, sermaye ve insanların serbest dolaşımının söz konusu olacağı bir yapıda, Türkiye'den AB'ne olduğu kadar, tersine bir göçün yaşanması da mümkün sayılmalıdır. Böylesi bir durumda ulusal değerler ile Avrupalılık değerleri arasında kimi sorunlar doğması kaçınılmaz olacaktır, bunlara hazırlıklı olmak gerekecektir.

Türkiye, uluslar arası siyasal sistemde etkileşime girmiş olduğu her aktör hakkında doğrudan bilgi akışını sağlayabilmeli ve kendi hakkındaki bilgileri doğrudan aktarabilmelidir. Bu, özellikle stratejik çıkarların ve dış politika hedeflerinin başarılmasını sağlayacak olan taktik davranışların başarılmasını kolaylaştıracaktır. Diğer yandan, aktörler arasında çıkabilecek olası çıkar çatışmalarının da en aza indirgenmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda dile getirilmesi gereken bir başka nokta da Türkiye'ye karşı uluslar arası alanda Yunanistan tarafından desteklenmekte olan lobi ve propaganda faaliyetlerinin sona erdirilmesine ilişkin olmak zorundadır. Bu konuda Yunanistan ile bir anlaşmaya varılamadığı takdirde Türkiye'nin etkin karşı önlemleri alması zorunludur.

Türkiye ve Yunanistan arasında sağlanacak bir yakınlaşmanın ulusal savunma harcamaları üzerinde yaratacağı etkiler söz konusu olduğunda da bu durumdan Yunanistan'ın daha fazla yarar sağlayacağı düşünülebilir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki sınırlarının çatışma bölgelerine yakınlığı ve doğu / güneydoğu komşularıyla olan sorunları dikkate alındığında, ulusal savunma harcamalarında kısa sürede bir düşüşün beklenmesi mümkün değildir. Buna karşın, Yunanistan ile Türkiye arasında ilişkilerin geliştirilmesinin ve Türkiye'nin AB'ne tam üye olarak katılmasının, "Türk tehdidi'nin kalmadığı bir ortamda, Yunanistan'ın savunma harcamalarını önemli ölçüde azaltacağı söylenebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar:

Yunanistan'dan kaynaklanan Ege Denizi sorunları, **hukuki olmaktan çok siyasi** niteliktedir. Bu durumun temel sebebiyse, dayanağını **Megali İdea** fikrinden alan **yayılmacı Yunan siyasetidir**. Ancak konunun, hukuki ve siyasi bütün yönleriyle bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda;

a. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS), taraf olmayan devletlerin dahi deniz hukuku konusunda başlıca hareket noktasıdır. **“Kapalı ya da yarı kapalı denizler”** kavramı ile “hakların kötüye kullanılmasını yasaklayan sözleşme hükmü (madde 300)” Ege Denizi’nde Türkiye tarafından kullanılabilecek **yeni argümanlar** mahiyetindedir.

b. Halihazırda Ege Denizi’nde Türkiye ile Yunanistan arasında dondurulmuş bir statü mevcuttur. Şimdilik bu durumun Türkiye için olumsuzluk teşkil etmediği değerlendirilmektedir. Zira statüko, Yunanistan’ın yayılmacı emellerine olanak tanımamaktadır. Türkiye’nin, en fazla zarara uğrayacağı sorunlar, **“kıta sahanlığı ve karasuları”**dır. Bu kapsamda;

(1) Mevcut statüye göre bu sorunlar Türkiye’nin başını ağrıtabilecek boyutta değildir. Zira, karasuları genişliği **Türkiye’nin istediği gibi** altı deniz milidir. Uluslar arası sular da dahil olmak üzere Ege Denizi’nin yaklaşık % 90’lık kesimini kullanabilme imkanına sahip olan Yunanistan, kıta sahanlığı konusunda hiçbir faaliyette bulunamamaktadır.

(2) Kara suları konusunda statükoyu koruyan en önemli tedbirin Türkiye’nin ilan ettiği **“Casus Belli”** olduğu ve statüko devam ettiği sürece **“önleyici meşru müdafaa”** niteliğindeki bu ilanın korunması gerektiği ve ancak Türkiye AB’ne üye olduktan sonra kaldırılabileceği değerlendirilmektedir.

(3) Yunanistan’ın özellikle on iki deniz mili genişliğindeki karasuyu iddiaları, başta Rusya ve ABD olmak üzere **üçüncü ülkelerin** Ege Denizi’nin uluslar arası suları ve hava sahasındaki menfaatlerine ters düşmektedir. Bu kapsamda, büyük

devletlerin çıkarları ile Türkiye'nin tezleri arasında bağlantı kurularak, Türkiye'nin politikalarının desteklenebileceği mütalaa edilmektedir.

c. Egemenliği uluslar arası andlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (EGAYDAAK) konusu, gayri askeri statüdeki adaların andlaşmalara aykırı bir şekilde silahlandırılması sorunuyla beraber, Lozan dengesini Yunanistan lehinde bozmaktadır. Bu kapsamda;

(1) **EGAYDAAK sorununun diğer Ege sorunlarından önce çözümlenmesinin**, deniz yetki alanlarının paylaşımında ileride doğabilecek anlaşmazlıkların da önüne geçeceği kıymetlendirilmektedir. Zira, mevcut rejime göre EGAYDAAK'ların Ege kara sularının **%5,37'sini** oluşturduğu dikkate alınırsa, bahse konu sorun çözümlenmeden denizdeki yetki alanları ve bunlar üzerindeki hava sahasına ilişkin geçmişten beri süregelen sorunların çözümünün anlamlı olmayacağı düşünülmektedir.

(2) Gelecekte, her türlü yayın ve haritada yer alacak karasuyu ifadelerinde ve gösteriminde, EGAYDAAK'ların da dikkate alınmasının Türkiye'nin Ege'deki tezlerine destek sağlayacağı kıymetlendirilmektedir.

ç. Türkiye'nin çıkarlarına en uygun çözüm, yaygın kabul gördüğü şekilde Yunanistan ile **ikili müzakerelerle**, sorunların **paket olarak** ele alınmasıdır. Bu kapsamda;

(1) Müzakereler süresince, AB'nin mümkün olduğu kadar dışarıda tutulması veya en azından pasif bırakılmasının Türkiye'nin lehine olacağı değerlendirilmektedir.

(2) Ege Ordusu'nun ve Casus Belli ilanının kaldırılmasının "gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması ve karasuları" konularında **pazarlık marjı** olarak kullanılabileceği mütalaa edilmektedir.

(3) 1999 Helsinki Zirvesi'nden sonra Ege sorunları AB'nin de gündemine girmiştir. 2004 Brüksel Zirvesi'nde alınan karar gereğince, Türkiye'nin tam üyelik müzakere süreci içerisinde sorunların çözümlenmesi, bu olmaz ise sorunların UAD'na götürülmesi gündeme gelecektir. Bu durumda, UAD'na başvurulmasını savunan Yunanistan, bahse konu tarihe kadar çözüm getirecek tutum ve davranışlardan kaçınabilecektir. Dolayısıyla, sorunların ikili müzakere ve diyalog yoluyla çözüme kavuşturulması **zayıf bir ihtimal** olarak kıymetlendirilmektedir.

d. Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunları UAD kapsamında değerlendirildiğinde;

(1) Ulusal hava sahası, FIR hattı, gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması ve EGAYDAAK konularında Türkiye'nin **hukuken güçlü** olduğu, bu konularda Yunanistan'ın kayıplara uğrayabileceği, en azından statükonun gerisine düşebileceği,

(2) Karasuları ve kıta sahanlığı konularında Türkiye'nin pozisyonunun diğer sorunlara göre **daha zayıf** olduğu mütalaa edilmektedir.

e. Sorunların UAD'na götürülmesi konusu da ayrı bir sorun olarak durmaktadır. Yunanistan'ın, iki ülke arasında tek sorunun kıta sahanlığı olduğunu iddia ederek, diğer sorunları görmezden gelmesi, sorunların UAD'na taşınmasını zora sokabilecektir. Tabii ki bu durum, Türkiye'nin **lehine** olacaktır. Zira, UAD'nda çözüm Türkiye'nin değil, Yunanistan'ın ısrarıdır. O halde, kıta sahanlığı sorununun Divan'a götürülmesinin bazı **ön şartları** olmalıdır. Bunların;

(1) Öncelikli tercih olarak, UAD'nda çözümün, Türkiye AB üyesi olduktan sonra düşünülebileceğinin öne sürülmesi,

(2) Karasularının altı milde dondurulması,

(3) Hukuken güçlü olduğumuz sorunların da paket olarak UAD'na götürülmesi olabileceği değerlendirilmektedir.

f. Türkiye AB dışında olduğu sürece, uyuşmazlıkların UAD'nda çözülmesi yönündeki arayışlarından uzak durulmasının, Yunanistan ile diyalogdan sonuç alınmadığı takdirde, Ege sorunlarına gerçekçi ve kalıcı bir çözüme **“Türkiye AB üyesi olduktan sonra”** ulaşılabileceği yönünde politika izlenmesinin en uygun hareket tarzı olacağı mütalaa edilmektedir.

g. Yunanistan'a ait Doğu Ege Adalarının mevki ve mesafeler itibarıyla Batı Anadolu'nun hemen yanı başında olması nedeniyle, adalarda yaşayan halkın ekonomik, sosyal ve kültürel yönden Türkiye ile olan **bağlarının artırılması** için bu durumdan istifade edilmesinin uygun olacağı kıymetlendirilmektedir.

h. Dışarıda güçlü olmak için önce içeride birlik olmak gerekmektedir. Bu kapsamda, Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunlarının farkında, **bilinçli ve örgütlü** bir topluma sahip olmak önemli bir ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir.

5.2. Öneriler :

Yunanistan'dan kaynaklanan **Ege sorunları** kapsamında;

a. Her dönemde **statüko idame ettirilebilmeli**, en azından gerisine düşülmemelidir.

b. Yunanistan ile diyalog kapsamında;

(1) AB mümkün olduğu kadar dışarıda tutulmalı, en azından **pasif** bırakılmalıdır.

(2) **Ege Ordusu'nun** ve "**Casus Belli**" ilanının kaldırılması, gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması ve karasuları konularında pazarlık marjı olarak kullanılmalıdır. Ancak, diyalogla sonuç alınamadığı takdirde, Casus Belli'nin kaldırılmasının, **Türkiye'nin AB'ye üyeliğinden sonra** mümkün olabileceği öne sürülmelidir.

c. Deniz yetki alanlarının paylaşımında, ileride doğabilecek anlaşmazlıkların önüne geçebilmek için EGAYDAAK sorununun **diğer Ege sorunlarından önce** çözülmesi dikkate alınmalıdır.

ç. **Diyalog yoluyla sonuca ulaşamadığı takdirde;** AB dışında kalındığı sürece UAD'nda çözüm tercih edilmemeli, gerçekçi bir çözüme ancak "**Türkiye AB'ne tam üye olduktan sonra varılabileceği**" yönünde politikalar izlenmelidir. Olabilecek baskılar karşısında, sorunların UAD'na yalnız bir durumda, o da ancak AB içinde götürülebileceği öne sürülmelidir.

d. "**UAD'nda çözüm**" tercihi analiz edildiğinde;

(1) Kara sularının altı milde dondurulması **ön şart** olarak öne sürülmelidir.

(2) Kıta sahanlığı konusu **hukuken güçlü** olduğumuz diğer sorunlarla (Gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması, EGAYDAAK, FIR Hattı ve ulusal hava sahası) birlikte UAD'na götürülmelidir.

e. Türkiye'nin Ege'deki pozisyonunu **güçlendirmek** maksadıyla;

(1) Ege haritalarında EGAYDAAK'lar Türk karasuları içinde gösterilmeli ve bahse konu bölgelerde öncelikle Deniz Kuvvetleriyle olmak üzere, tedricen devlet uygulamalarına başvurulmalıdır. Bunun yanı sıra EGAYDAAK'ları Yunan kara suları içinde gösteren **haritalar kullanımdan kaldırılmalıdır**. Aynı düşünce her türlü akademik çalışmaya da yansıtılmalı, evvelce yapılmış olan ve EGAYDAAK'ların dikkate alınmadığı yayınlardaki altı mil ve on iki mil karasuları oranları **referans olarak alınmamalıdır**.

(2) Türk tezleri, devlet, sivil toplum ve yurtdışındaki Türk lobisi işbirliğiyle uluslar arası alanda yoğun bir şekilde tanıtılmalıdır. Bu kapsamda,

(a) Üçüncü ülkelerin ve özellikle büyük güçlerin çıkarlarıyla Türk tezleri arasında bağlantı kurulmalı, Yunan iddialarından olumsuz yönde en fazla etkilenmesi muhtemel Rusya başta olmak üzere Karadeniz ülkelerinin ve denizlerin serbestliği yönünde politika izleyen ABD'nin desteği aranmalıdır.

(b) Türk tezlerinin uluslar arası saygın yayınlarda yer alması sağlanmalıdır.

(c) Türk tezlerini savunan milli ve yabancı kişi ve kuruluşların etkinliğini artırmak üzere maddi ve manevi destek verilmelidir.

(3) Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız da dahil olmak üzere **Türk toplumu**, Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunları hakkında yeterli ölçüde bilgilendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir.

(4) **Farklı disiplinlerden uzmanların katılımıyla, “Ege Denizi Sorunları” konulu uluslar arası bir sempozyumun icra edilerek, sempozyum sonuçlarının yerli ve yabancı basında yayımlanması sağlanmalıdır.**

(5) **Doğu Ege Adalarında yaşayan Yunan halkıyla işbirliği ve diyalog artırılmalı**, bu kapsamdaki faaliyet ve girişimlere destek verilmelidir. Adalar ile Türkiye arasındaki **deniz köprüsü** yoğun olarak kullanılmalı, adalardaki halkın her türlü ihtiyacının (ekonomik, sağlık, turizm vb.) karşılanmasında **en kapsamlı ve en çabuk çözümlerin “Türkiye’de mevcut olduğu”** fikri yaygınlaştırılmalı ve güçlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- [1] Kut,Ş. Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul 1998
- [2] Kabaalioğlu , H. Mahmut R. Belik'e Armağan "Avrupa'da Bütünleşme Hareketinin Tarihi Gelişimi" İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ,İstanbul
- [3] Sandıklı, A. Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri, HAK Basımevi, İstanbul, 2001
- [4] Nezihoğlu, H. Yeni Türkiye, "Avrupa'da Bütünleşme Süreci Işığında Avrupa Kimliğine Bir Bakış", S.36, 2000
- [5] Coşkun, E. "Dünden Bugüne Avrupa Bütünleşmesi" Cumhuriyet Gazetesi Yazı Dizisi, 11 Nisan 2002
- [6] Kabaalioğlu, H. Harp Akademileri Bülteni, "Büyükelçi Tevfik Saraçoğlu'nun Öngörülere: Yunanistan'ın AB Üyeliğinin Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi", Temmuz 2001, İstanbul
- [7] Aktan, C.C. Yeni Türkiye Mecmuası, "Avrupa Birliği'nin Doğuşu, Gelişimi ve Genişleme Süreci", S.35, 2000
- [8] Manisalı, E. Avrupa Çıkmazı, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2001
- [9] Gündüz, A. "AB-Türkiye İlişkilerinin Tarihsel, Hukuksal, Temelde Değerlendirilmesi", "AGSK, AB ve NATO İlişkilerinin Geleceği ve Türkiye'ye Etkileri" Konulu Sempozyumu, HAK Yayını , İstanbul, 11-12 Ocak 2001
- [10] Karluk, R. Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınları, Gözden Geçirilmiş 6.Baskı, İstanbul, 1999
- [11] Karluk, R. Yeni Türkiye Mecmuası, "AB-Türkiye Gümrük Birliği" , Mart-Nisan 1995
- [12] <http://www.ntvmsnbc.com.tr> Haber Portalı (18-19 Aralık 2004)
- [13] <http://www.abgs.gov.tr> : Avrupa Birliği Genel Sekreterliği WEB Sayfası.
- [14] Özkan, İ.R. Dış Politika Dış Kapının Dış Mandalı,Çınar Yayınları 2. Basım, İstanbul, 1997.
- [15] <http://www.eureptr.org.tr/kriterler.html>. (Kopenhagen ölçütleri.)
- [16] "Presidency Conclusions, Helsinki European Council 10 and 11 December 1999"

- [17] Özkan, İ.R. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Yunanistan, HAK Basım Evi, İstanbul, 2001
- [18] Commission of the European Communities, "Proposal for a Council Decision on the principles, priorities, intermediate objectives and conditions contained in the Accession Partnership with the Republic of Turkey", COM (2000) 714 Final, Brüksel.
- [19] İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) Bülteni, 16-30 Kasım 2000
- [20] <http://www.mfa.gov.tr> : Dışişleri Bakanlığı WEB sayfası.
- [21] "Council Decision of 8 March 2001 on the principles, priorities, intermediate objectives and conditions contained in the Accession Partnership with the Republic of Turkey", Official Journal L 85, 24.3.2001.
- [22] Commission of the European Communities, "2001 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession"
- [23] Bölgeler ve Olaylar, Avrupa, Stratejik Analiz, S.12, Nisan 2001
- [24] T.C. Başbakanlık DİE, Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği, 1994-2000
- [25] Öymen, O. Türkiye'nin Gücü, İstanbul, AD Kitapçılık AŞ, Aralık 1998
- [26] Brzezinski, Z. Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998
- [27] Kitsikis, D. Türk - Yunan İmparatorluğu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996
- [28] Benlisoy, Y. - Macar E. Fener Patrikhanesi, Ayraç Yayınları, Ankara 1996
- [29] Milas, H. Yunan Ulusunun Doğuşu, İletişim Yayınları, İstanbul 1994
- [30] Clogg, R. Modern Yunanistan'ın Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul 1997
- [31] Kayra, C. Sevr Dosyası, Boyut Kitapları, İstanbul 1997
- [32] Atatürk'ün Dış Politikası Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994
- [33] Yılmaz, V. Siyasi Tarih Harp Akademileri K.lığı yayınlarından İstanbul 1998
- [34] Kurumahmut A. Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar, TTK Yayınları, Ankara 1998
- [35] Özman, A. BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi, IDTO Yayınları, İstanbul 1984
- [36] Gönübol, M. Olaylarla Türk Dış Politikası, SBF Yayınları, Ankara 1982
- [37] Katsoufros, T. Ege Denizi'yle İlgili Türk-Yunan Uyuşmazlıkları, Metis Yayınları, İstanbul 1989

- [38] Özman, A. "Ege'de Karasuları Sorunu," A.Ü. SBF Dergisi, Ankara 1988
- [39] Ayman, G. Türk - Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit, Der Yayınları, İstanbul 1998
- [40] Birand, M. A. Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999, Doğan Kitapçılık Yayınları, İstanbul 2000
- [41] Resmi Gazete, 18 /10 /1973; Resmi Gazete, 18 / 7 /1974.
- [42] Toluner S. Milletlerarası Hukuk Dersleri-Devletin Yetkisi, Beta Kitabevi, İstanbul 1996
- [43] Financial Times, 25 Mart 1987
- [44] Atina Radyosu, 30 Mart 1987
- [45] Gürel, Ş. S. Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993), Ümit Yayın, Ankara 1993
- [46] Pazarcı H. Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, Turhan Kitabevi, Ankara 1992
- [47] Toluner , S. Limni Adasının Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu İ.Ü. Fen Fakültesi Basımevi İstanbul 1987
- [48] Pazarcı, H. Ege Adalarının Hukuksal Statüsü, A.Ü. SBF Dergisi Cilt LXIİ No: 3-4 Temmuz-Aralık Ankara 1988
- [49] Cumhuriyet Gazetesi, 3 Haziran 1999
- [50] Başeren, S.H.- Kurumahmut, A. Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar , SAEMK Yayını
- [51] Berberakis,T. "Kayalıklarda İnat Düğünü", Milliyet Gazetesi , 16 Mayıs 1999
- [52] İnan, Y.- Başeren, S.H. Kardak Kayalıklarının Statüsü, (Yayınevi yok), Ankara 1997
- [53] Elekdağ, Ş. "Kardak'ın Hukuki Statüsü, Milliyet Gazetesi", 8 Nisan 1996
- [54] The Association of Journalists, The Aegean-Realities, İstanbul (basım yılı yok)
- [55] Elefteros Kosmos, 5.9.1982; Ethnos, 5.3.1982; Akropolis, 9.3.1982; To Vima, 9.3.1982; To Vima, 16.3.1982 ; Akropolis, 29.3.1982
- [56] TC Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon (BYE) Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 4 Mart 1988.
- [57] Kıryakatiki Eleftheritipia, Gazetesi 29 Mayıs 1988

- [58] Berberakis,T. Atina, Ege İnadından Vazgeçti, Milliyet Gazetesi 22 Mayıs 2000
- [59] Çağdaş Denizcilik Stratejileri, 9 Eylül Üniversitesi Deniz İşletmeciliği ve Yönetim Yüksekokulu, İzmir 1998
- [60] 2 nci Ulusal Denizcilik Şurası Uluslar Arası Denizcilik İlişkileri ve Deniz Hukuku, Denizcilik Müsteşarlığı Yayını, 28-30 Eylül 2000
- [61] Deniz Sektör Raporu 2003
- [62] Deniz Sektörü Raporu, 2000
- [63] Toluner, S. Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, Beta Yayıncılık, İstanbul Kasım 2000
- [64] “Avrupa Birliği Türkiye’den Ne İstiyor? “ Stratejik Analiz Dergisi, ASAM yayını, sayı 21, Ocak 2002
- [65] Davutoğlu, A. Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslar Arası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul 2001
- [66] www.icj.com Uluslar Arası Adalet Divanı (UAD) Web Sitesi
- [67] Pazarcı H. Uluslar arası Hukuk Dersleri, IV. Kitap, Turhan Kitapevi, 2000

ÖZGEÇMİŞ

Olgun CESUR 1967 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk ve orta eğitimini Gölcük / KOCAELİ'nde tamamlamış, 1988 yılında Deniz Harp Okulu'ndan mezun olmuştur.

1988-2001 yılları arasında Deniz Kuvvetleri ve Sahil Güvenlik Komutanlığı bağlı çeşitli tip gemilerde II.Çarkçı / Başçarkçılık görevlerinde bulunmuştur. Halen Deniz Harp Akademisi Komutanlığında Uzaktan Eğitim Subayı olarak görev yapmaktadır

Olgun CESUR, bayan Beyhan CESUR ile evli olup Nazlı isminde bir kız çocukları vardır. Olgun CESUR İngilizce bilmektedir.